

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Мельник Л. Ю.,

д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Федоренко В. Г.,

д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН

Дацій О. І.,

д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Вініченко І. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Гудзинський О. Д., д.е.н., професор, професор кафедри Національного університету біотехнологій і природокористування

Іванюта В. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Кадієвський В. А., д.е.н., професор, професор кафедри завідувач кафедри Державної академії статистики, обліку і аудиту

Коренюк П. І., д.е.н., доцент, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України

Малік М. Й., д.е.н., професор, завідувач відділу ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»

Плаксійко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри Полтавської державної аграрної академії

Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі

Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України

Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., професор, професор кафедри Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Сумського національного аграрно-економічного університету

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 1—2 січень 2016 р.

У НОМЕРІ:

Присяжнюк О. Ф., Плотнікова М. Ф.

Проблеми адміністрування сільського соціально-економічного розвитку Житомирської області 3
Вовк А. В.

Логістика як стратегія інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств 8
Великий Ю. В., Нетудыхата К. А.

Анализ состояния и эффективности использования оборотных активов машиностроительных предприятий Украины 13
Шамфін Р. В.

Розробка концепції моделювання економічної безпеки промислового підприємства 19
Іонін Є. Є., Клепакова М. О.

Гудвіл: підходи до визначення, класифікація та структура 27
Жидовська Н. М., Семенюк О. В.

До питання реформування податкової системи України в контексті глобалізаційних викликів 32
Лояніч Г. С., Химич Ю. О.

Розвиток ринку олієжирової продукції в Україні 37
Степанова І. С.

Функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС як результат активізації інтеграційних процесів 41
Шурубуря Я. Ю.

Фактори впливу на управління трудовим потенціалом промислового підприємства 47

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ (постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 27.05.2009 р., наказ ВАК України № 340 від 21.04.2011 р. «Про внесення змін до переліку наукових фахових видань України», наказ Міністерства освіти і науки України № 1528 від 29.12.2014)

Свідоцтво КВ № 17595-6445ПР від 28.03.2011 року

ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Засновники:

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет, ТОВ "ДКС Центр"

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33

Телефон/факс: (044) 458-10-73

www.agrosvit.info

E-mail: economy_2008@ukr.net

Відділ реклами: Чурсіна А. М.

Коректор: Строганова Г. М.

Комп'ютерна верстка: Полулященко А. В.

Технічне забезпечення: Дідук Б. Б.

Рекомендовано до друку

Вченою радою Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету 14 січня 2016 р.

Підписано до друку 14.01.16 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 7,5. Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 1401/1.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

© АгроСвіт, 2016

CONTENTS:

Prysiazhniuk O., Plotnikova M.
 ADMINISTRATION PROBLEMS OF RURAL SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF ZHYTOMYR REGION 3

Vovk L.
 LOGISTICS AS A STRATEGY OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES 8

Velikiy Y., Netudyhata K.
 ANALYSIS OF THE STATE AND EFFECTIVENESS OF THE CURRENT ASSETS OF THE MACHINE-BUILDING ENTERPRISES IN UKRAINE 13

Shamrin R.
 DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF MODELING THE ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISE 19

Ionin E., Клепакова М.
 GOODWILL: APPROACHES TO DEFINITION, CLASSIFICATION AND STRUCTURE 27

Zhydovska N., Semenyuk O.
 THE ISSUE OF THE REFORM OF THE TAX SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE CHALLENGE OF GLOBALIZATION 32

Loyanich H., Khymych Y.
 THE DEVELOPMENT OF THE MARKET OF OIL AND FAT PRODUCTS IN UKRAINE 37

Stepanova I.
 THE FUNCTIONING OF A FREE TRADE ZONE BETWEEN UKRAINE AND THE EU AS A RESULT OF THE INTENSIFICATION OF INTEGRATION PROCESSES 41

Shurubura Y.
 PRESSURE ON MANAGEMENT LABOR POTENTIAL OF INDUSTRIAL ENTERPRISES 47

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (реєстр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).
- Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).
- Назва статті (реєстр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.
- Анотація мовою статті та англійською мовою.
- Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.
- Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури (**References**) в романському алфавіті (**harvard reference system**), повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

- Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
- Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файлу з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.

— Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

УДК 338.43

О. Ф. Присяжнюк,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту організацій,

Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

М. Ф. Плотнікова,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту інвестиційної діяльності,

Житомирський національний агроекологічний університет, м. Житомир

ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

O. Prysiazhniuk,

Ph.D., Associate Professor, Department of management of organizations,

Zhytomyr national agroecological University, Zhytomyr

M. Plotnikova,

Ph.D., Associate Professor, Department of investment management,

Zhytomyr national agroecological University, Zhytomyr

ADMINISTRATION PROBLEMS OF RURAL SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF ZHYTOMYR REGION

Ціллю дослідження є виявлення проблем адміністрування сільського соціально-економічного розвитку регіону, формування напрямів їх подолання, а його методичною основою є системний підхід. Результати досліджень: побудова системи адміністрування соціально-економічного сільського розвитку, спрямованої на вирішення виявлених проблем (ліквідації або збитковості діяльності сільськогосподарських господарюючих суб'єктів, безробіття, низької платоспроможності сільського населення, низького рівня забезпечення закладами соціальної інфраструктури, міграції сільських жителів у пошуках роботи тощо). Такий стан сільського розвитку пов'язаний з існуванням проблем в його адмініструванні (недосконалість стратегічного та оперативного планування, системи закріплення за виконавцями завдань, відповідальності та звітування, а також поточного контролю за здійсненням планових заходів). Перспективи досліджень: розробка моделі адміністрування сільського розвитку. Значення підсумків дослідження підтверджується необхідністю посилення сільського розвитку застосуванням ефективною системи адміністрування.

The aim of the study is to identify the problems of the administration of rural socio-economic development of the region, to forming avenues to overcome them, and its methodological basis is a systematic approach. The results of the researches: the construction of a system of administration socio-economic rural development aimed at solving identified problems (liquidation or loss of activity of agricultural business entities, unemployment, low income of rural population, low level of provision of social infrastructure, migration of rural residents to find work, etc). Such a condition of rural development is associated with the existence of problems in its administration (inadequate strategic and operational planning, a system of consolidation for the executors of tasks, responsibility and accountability and current monitoring of the implementation of planned activities). Prospects of research: development of a model of rural development administration. The value of the outcomes of the study is confirmed the need to strengthen rural development by use of effective system of administration.

Ключові слова: адміністрування, система, сільський соціально-економічний розвиток, регіон, сільські території.

Key words: administration, system, rural socio-economic development, region, rural areas.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Житомирська область — аграрний регіон, тому вирішення проблем забезпечення сільського соціально-економічного розвитку є заporукою здоров'я населення області та країни

в цілому (через забезпечення якісними та доступними за цінами продуктами харчування), посилення його економічного потенціалу та облаштування сільських територій об'єктами соціальної інфраструктури. Окрім того, проблема дослідження пов'язана з загальнодержавним курсом на євроінтеграцію, де сільському розвитку приділяється значна увага.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ З ПРОБЛЕМИ

Проблемі вивчення процесу адміністрування та сільського розвитку присвятили свої праці ряд вчених, зокрема В.Г. Воронкова, О.В. Русецкая, В.Д. Бакуменко, В.Д. Залізко, І.В. Хлівна, Т.В. Гоголь, А.С. Малиновський та ін. Проте, з урахуванням постійних змін, що відбуваються в політичному та економічному середовищі держави та на регіональному рівні, проблема адміністрування сільського соціально-економічного розвитку окремих областей потребує детального вивчення та нових розробок.

Науковці доводять, що сільські території Житомирщини характеризуються концентрацією навколо сільського господарства як основного виду діяльності та джерела доходів переважної більшості селян. Альтернатив сільському господарству на цих територіях обмаль, що зумовлюється незадовільним рівнем розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, відсутністю підтримки підприємницьких ініціатив й джерел інвестиційного забезпечення, відсутністю доступних можливостей професійної підготовки та кваліфікованих кадрів, обмеженістю інформаційного забезпечення щодо альтернативних видів діяльності тощо [5, с. 9]. Зважаючи на вказані проблеми, існує велике коло завдань адміністрування соціального та економічного розвитку сіл області.

З теоретичної точки зору адміністрування являє собою комплекс універсальних дій, способів впливу за допомогою формалізації, регламентації, розпорядництва, контролю, які необхідні суб'єкту управління для забезпечення виконання запланованого [7, с. 15]. Загальновідомо, що адміністративна діяльність має такі основні компоненти, як планування, організація, управління персоналом, керівництво, звітність, укладання бюджету, контроль [2, с. 11]. А сутність соціально-економічного розвитку науковці розглядають як багатоманітний процес, який розглядається з сукупності соціальних та економічних цілей таких, як зростання виробництва та доходів населення, збільшення добробуту поліпшення стану здоров'я, якості освіти, змін у традиціях та звичках тощо [6, с. 117]. Отже, адміністрування сільського соціально-економічного розвитку можна визначити, як комплекс універсальних дій, які базуються на компонентах адміністративної діяльності та забезпечують досягнення економічних та соціальних цілей сільського розвитку.

В основному дослідники проблем сільського розвитку напрями їх вирішення вбачають у

державній підтримці сільськогосподарського виробництва та підприємництва. В рамках децентралізації та максимізації впливу владних структур на місцях, одним із першочергових їх завдань є підтримка сільських власників і господарів у вигляді допомоги у видачі державних актів на право власності на землю, наданням пільг сільськогосподарським суб'єктам, підтримки становлення дорадчих служб та послуг [9, с. 24]. У рамках розвитку сільських територій важливим аспектом є державна підтримка сільської кредитної кооперації через локальне кредитування сектору самозайнятості сільських жителів [4, с. 76]. У контексті євроінтеграції при удосконаленні системи адміністрування соціально-економічного сільського розвитку важливо враховувати досвід реформ Спільної аграрної політики ЄС, наслідком якої стало домінування розвитку сільських територій над іншими завданнями. Це становить основу для формування західноєвропейської моделі сільського розвитку, головними орієнтирами для якої є якісне життєве середовище, сильно диверсифікований аграрний сектор, продовольча безпека та екологічний добробут [3, с. 7]. Отже, враховуючи дослідження науковців у сфері адміністрування соціального та економічного сільського розвитку та відповідно до наявності проблем в цій сфері, сформовано мету та завдання проведеного дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Основними цілями дослідження є обґрунтування теоретичних засад адміністрування сільського розвитку, виявлення проблем його адміністрування в регіоні, формування напрямів їх подолання у вигляді системи адміністрування сільського соціально-економічного розвитку. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: розглянути теоретичні аспекти адміністрування сільського соціально-економічного розвитку, виявити проблеми пов'язані з його адмініструванням у регіоні та на основі напрямів їх вирішення сформувати систему адміністрування сільського соціально-економічного розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Сучасний розвиток сіл Житомирської області перебуває на досить низькому рівні, що пов'язане насамперед з припиненням функціонування в них господарюючих суб'єктів або їх

збитковим станом. Наразі також існує пряма залежність розвитку села від його розміщення до районного та обласного центрів, функціонування, транспортного сполучення, наявності закладів культури, освіти, медичних пунктів. Наявність головних вказаних проблем породжує такі негативні соціальні явища, як підвищення безробіття сільського населення, виїзд молодого працездатного населення до міст у пошуках роботи або за кордон; зниження народжуваності; низький рівень платоспроможності сільського населення; відсутність або недосконале функціонування закладів освіти, медицини, культури; занедбаність сільських територій тощо. Важливість вирішення вказаних проблем за допомогою ефективного адміністрування підтверджується і тим що відповідно до статистичних даних, станом на 1 квітня 2015 р. в області, проживали 1253,5 тис. осіб, з них 736,7 тис. осіб, або 58,8% мешкали у містах та селищах міського типу та 516,8 тис. осіб — у сільській місцевості [8]. Отже, майже половина населення області проживає в сільській місцевості, тому за умови забезпечення його економічного та соціального добробуту можна вирішити ряд проблем, пов'язаних перш за все з забезпеченням продовольчої безпеки регіону, збільшенням надходжень до бюджету (при створенні умов для розвитку підприємницької сільськогосподарської діяльності).

Вважаємо, що одним з ключових факторів забезпечення сільського соціально-економічного розвитку області є результативна та ефективна підприємницька сільськогосподарська виробнича діяльність, оскільки наявність у селах господарюючих суб'єктів є запорукою забезпечення сільського населення робочими місцями, а відтак, і стабільними доходами, які воно може спрямовувати на задоволення різноманітних особистих потреб, у тому числі й на покращення умов проживання, відпочинок. В процесі дослідження виявлено, що головною проблемою неефективності виробничої сільськогосподарської діяльності є диспаритет цін, що заважає виробникам розвиватися та виготовляти конкурентоспроможну продукцію. Незважаючи на наявність великого кола проблем, що заважають розвитку сільськогосподарського виробництва, згідно зі статистичними даними у 2014 р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва регіону порівняно з 2013 р. становив 105,3%, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах — 107,8%, у господарствах населення — 103,2%. Обсяг валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств у постійних цінах 2010 р., за

розрахунками, склав 8850,4 млн грн. [8]. Це свідчить про визначальну роль сільського господарства в економіці області та потребу в виявленні та визначенні проблем адміністрування сільського розвитку.

Як відомо, серед елементів адміністративної діяльності базову позицію займає планування. В контексті загальнодержавної політики, спрямованої на євроінтеграцію, децентралізацію влади та здійснення адміністративних реформ слід відмітити такі проблемні аспекти практичної реалізації цієї функції, як недостатня увага стратегічному плануванню на регіональному рівні, що пояснюється потребою в продуманій, дієвій, реалістичній стратегії соціально-економічного розвитку сіл. Дана стратегія слугувала б напрямом для планування такого розвитку на нижчих рівнях — міст, селищ, сіл та територіальних громад. Відповідно до законодавчого регламентування держава здійснює фінансову підтримку добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст шляхом надання об'єднаній територіальній громаді коштів у вигляді субвенцій на формування відповідної інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку такої територіальної громади [1]. Отже, обгрунтовані соціально-економічні плани — передумова фінансової державної підтримки. Для детального обгрунтування планів сільського соціально-економічного розвитку вважаємо за доцільне використовувати спосіб "знизу-догори", з метою надання можливості представникам публічного адміністрування на місцях вносити свої обгрунтовані пропозиції щодо формування плану, зважаючи на їх безпосередню обізнаність про проблеми, які є актуальними для певної території.

Проведені дослідження вказують на існування іншої проблеми адміністрування сільського розвитку, пов'язаної з потребою чіткого розподілу завдань відповідно до плану та відповідальності. Вважаємо, що система адміністрування буде дієвою лише за умови практичного втілення планових заходів, яке можна забезпечити шляхом чіткого розпису завдань між працівниками установ публічного адміністрування на всіх рівнях. Виконуваність та відповідальність завдань можна посилити внутрішніми регламентами та заходами оперативного-розпорядчого впливу з боку керівництва цих установ (розпоряджень, вказівок, резолюцій тощо).

Вважаємо, що проблеми адміністрування сільського соціально-економічного розвитку є також у функціонуванні системи звітування. Даний елемент адміністративної діяльності повинен мати як внутрішній прояв (звітування в

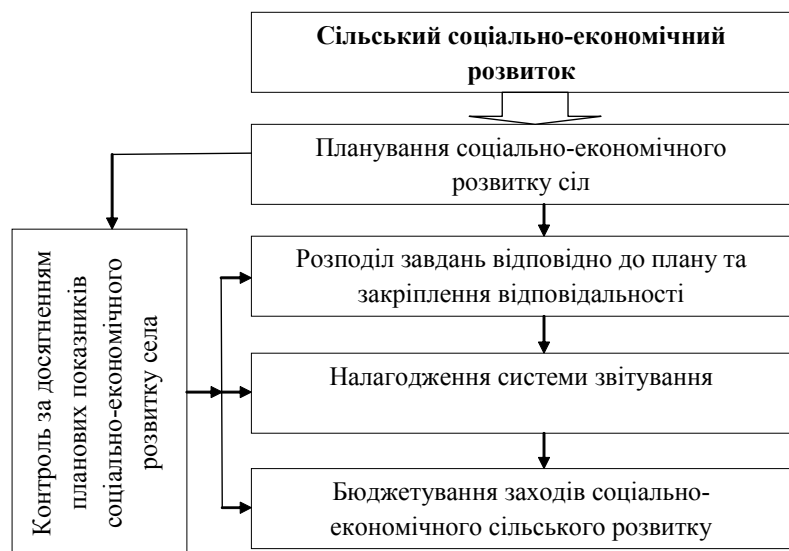

Рис. 1. Система адміністрування сільського соціально-економічного розвитку регіону

самих установах публічного адміністрування перед керівництвом), так і зовнішній — перед жителями відповідної території (з метою розуміння населенням позитивних зрушень, навіть оперативного характеру в рамках забезпечення соціально-економічного розвитку).

Зважаючи на складну економічну ситуацію в країні, проблемним залишається і бюджетування заходів соціально-економічного сільського розвитку регіону. Дану проблему можна вирішити, як уже зазначалося шляхом ефективного обґрунтованого планування (з метою отримання державної підтримки), стимулювання через систему пільг, дотацій, спрощення системи кредитування місцевого сільського підприємства (місцеві виробники, як правило, зацікавлені в проектах спрямованих на поліпшення соціально-економічного стану територій, де вони розташовані) та застосуванні організаційних здібностей, навіть харизматичного впливу сільських голів (при умові об'єднання територіальних громад — сільських старост), спрямованих на згуртованість самих місцевих жителів на облаштування сільських територій (прибирання, садження дерев, облаштування місць відпочинку тощо).

Проблемним у рамках адміністрування соціального та економічного розвитку сіл області залишається питання посилення контролюючих заходів за виконанням планів. Дана проблема породжує проблему невиконання або невчасного чи неповного виконання поставлених завдань і, як наслідок, — незадоволенням населення діяльністю адміністративних працівників. Тому вважаємо, що з метою удосконалення застосування даного елемента адміністративної діяльності він має

носити не лише заключний характер, а й попередній та поточний. Інструментами здійснення поточного контролю за виконанням плану заходів щодо забезпечення соціально-економічного сільського розвитку можуть бути наради, засідання, особисте спостереження керівника, статистичне спостереження та налагоджена система звітування.

Система удосконалених заходів адміністративного характеру, що забезпечать сільський соціально-економічний розвиток Житомирської області представлена на рисунку 1.

Елементи цієї системи відображають послідовність кроків адміністрування соціально-економічного сільського розвитку. Базовим, вихідним елементом цієї системи є пла-

нування, від рівня якого залежить в подальшому проходження всього процесу адміністрування. Відповідно до плану має відбуватися розподіл завдань та закріплення відповідальності, з певною періодичністю проводиться звітування та здійснюється обґрунтування бюджетування соціального та економічного сільського розвитку області. Планування також слугує орієнтиром для здійснення контролюючих заходів зі сторони керівництва за виконанням всіх кроків процесу адміністрування регіонального сільського розвитку.

Вважаємо, що представлені на рисунку 1 елементи адміністрування мають діяти в логічному взаємозв'язку, як система та бути спрямованими на вирішення виявлених проблем адміністрування в регіоні. В такому випадку можна забезпечити сталий сільський соціально-економічний розвиток регіону.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже соціально-економічний стан розвитку сіл регіону носить проблемний характер, що пов'язаний насамперед з ліквідацією або збитковістю діяльності сільськогосподарських господарюючих суб'єктів, які в свою чергу породжують проблеми соціального характеру на селі (безробіття, низька платоспроможність сільського населення, низький рівень забезпечення закладами соціальної інфраструктури, міграція сільських жителів в пошуках роботи та кращих умов проживання тощо). Такий стан сільського розвитку пов'язаний з існуванням проблем в його адмініст-

руванні (недосконалість стратегічного та оперативного планування, системи закріплення за виконавцями завдань, відповідальності та звітування, а також поточного контролю за здійсненням планових заходів). Тому система адміністрування сільського соціально-економічного розвитку регіону, зважаючи на виявлені в процесі дослідження проблеми має включати такі удосконалені елементи: планування має бути зорієнтоване на сформовану стратегію сільського розвитку та надавати можливість представникам публічного адміністрування на місцях вносити свої обґрунтовані пропозиції; виконання поставлених завдань та рівень відповідальності можна посилити внутрішніми регламентами та заходами оперативно-розпорядчого впливу; звітування повинне мати внутрішній та зовнішній прояви; ефект бюджетування залежить від ефективного планування, розвитку сільського підприємства та організаторських здібностей місцевих представників публічного адміністрування; удосконалення застосування інструментів поточного адміністративного контролю за виконанням заходів щодо забезпечення соціально-економічного розвитку.

Література:

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад закон України від 5.02. 2015 р. № 157-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-viii>
2. Бакуменко В.Д. Основи адміністративного менеджменту: навч. посіб. / В.Д. Бакуменко, Л.М. Усаченко, В.І. Тимцуник, О.В. Червякова; за заг. ред. Л.М. Усаченко. — К.: ТОВ "НВП "Інтерсервіс", 2013. — 148 с.
3. Гоголь Т.В. Становлення спільної аграрної політики Європейського Союзу та регулювання розвитку сільських територій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12GTVRST.pdf>
4. Залізко В.Д. Вплив агрохолдигізації сільськогосподарських підприємств на соціально-економічний розвиток сільських територій / В.Д. Залізко // Економіка України — 2013. — №6 (619). — С. 71—79.
5. Малиновський А.С. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій Житомирщини / А.С. Малиновський, Д.О. Підгородецький [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://old.znau.edu.ua/visnik/2012_1_2/141.pdf
6. Регіонально-адміністративний менеджмент: навч. посіб. / Під ред. д. філос. н., проф. В.Г. Воронкової. — К.: Видавн. Дім "Професіонал", ЦУЛ, 2010. — 352 с.
7. Русецкая О.В. Технологии административного менеджмента: учебное пособие / О.В. Русецкая. — СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2010. — 126 с.
8. Соціально-економічне становище Житомирської області за 2014 рік Повідомлення Головного управління статистики у Житомирській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/>
9. Хлівна І.В. Сільські території з погляду відродження і сталого розвитку аграрної сфери економіки / І.В. Хлівна // Економіка і держава. — 2013. — №4. — С. 22—25.

Referenses:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On voluntary consolidation of territorial communities", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-viii> (Accessed 10 June, 2015).
 2. Bakumenko, V. D. Usachenko, L. M. Tymtsunyk, V. I. and Chervyakova, O. V. (2013), *Osnovy administratyvnoho menedzhmentu*, [Fundamentals of administrative management], TOV "NVP Interservis", Kyiv, Ukraine.
 3. Hohol', T.V. (2014), "The formation of the common agricultural policy of the European Union and the regulation of development of rural territories", available at: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12GTVRST.pdf> (Accessed 11 Jun 2015).
 4. Zalizko, V.D. (2013), "Agroholdings the impact of agricultural enterprises to socio-economic development of rural areas", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 6 (619), pp. 71—79.
 5. Malynovs'kyj, A.S. and Pidhorodets'kyj, D.O. (2012), "Problems and prospects of development of rural territories of Zhytomyr region", available at: http://old.znau.edu.ua/visnik/2012_1_2/141.pdf (Accessed 11 Jun 2015).
 6. Voronkova, V.H. (2010), *Rehional'no-administratyvnyj menedzhment* [Regional-administrative management], Vydavn. Dim "Profesional", TsUL, Kyiv, Ukraine.
 7. Ruseckaja, O.V. (2010), *Tehnologii administrativnogo menedzhmenta* [Technologies of administrative management], SPbGUJeF, Sankt-Peterburg, Russia.
 8. The official site of Main Department of statistics in the Zhytomyr region (2014), "Agriculture", available at: <http://www.zt.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 11 Jun 2015).
 9. Khlivna, I.V. (2013), "Rural areas from the point of view of revival and sustainable development of agrarian sphere of economy", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 22—25.
- Стаття надійшла до редакції 06.12.2015 р.*

УДК 65.011.12

Л. В. Вовк,
к. фіз.-мат. н., доцент, доцент кафедри економіки,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ

ЛОГІСТИКА ЯК СТРАТЕГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

L. Vovk,
Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Economics, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv

LOGISTICS AS A STRATEGY OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Виділено основні сучасні тенденції, які ставлять актуальність логістики у список пріоритетних завдань топ-менеджменту: усвідомлення реальної величини логістичних витрат компанії, необхідності логістичного планування, контролю й аудиту; усвідомлення ролі якісного логістичного обслуговування клієнтів як вагомого фактору конкурентоздатності підприємства; збільшення швидкості обороту матеріального потоку в ланцюзі поставок; запровадження інформаційних технологій; розуміння ролі консолідації і стратегічного партнерства з метою підвищення ефективності логістики. Впровадження логістичної концепції управління, побудова раціональної логістичної системи є передумовою забезпечення ефективної реалізації логістичної діяльності підприємства.

Визначено основні принципи побудови ефективної логістичної стратегії, зокрема, постійний аналіз логістичних показників та неперервний моніторинг логістичної функції підприємства. Описано ефективні управлінські інструменти оптимізації логістичної функції сільськогосподарських підприємств.

The main current trends that put relevance of logistics in priority task list of top management are allocated: conscience of the real value of logistics costs, necessity of logistics planning, control and audit; conscience of the role of high-quality logistics service for a customer as an important factor in the competitiveness of enterprises; increase of material flow turnover rate in supply chain; introduction of information technology; understanding the role of consolidation and strategic partnerships to improve the efficiency of logistics. Implementation of logistics management concepts, building efficient logistics system is a precondition for effective implementation of logistics activity of the company.

The basic principles of building effective logistics strategy are defined, including continuous analysis of logistics parameters and continuous monitoring of the logistics function enterprise.

Optimization elements of logistics function and effective management tools for optimization of logistics function of agricultural enterprises were described.

Ключові слова: агрологістика, логістична ефективність, логістична функція, логістичний аудит.

Key words: agrologistics, logistics efficiency, logistics function, logistics audits.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Агрологістика — новітній науково-практичний напрямок, спрямований на підвищення ефективності діяльності підприємств агропромислового комплексу за рахунок оптимізації логістичних витрат як окремого підприємства, об'єднань підприємств, так і агропромислового комплексу в цілому, на збільшення прибутковості як планомірний результат організації раціональної діяльності.

Сфера функціонування агрологістики широка: закупівельна логістика (планування закупівель і транспортування сировини, напівфабрикатів, добрив, кормів; розподіл сировинних ресурсів); логістика сільськогосподарського виробництва (рослинництво, тваринництво); переробка продукції; зберігання і складування готової продукції; управління запасами; транспортна і збутова логістика, розподіл ресурсів (фінансових, матеріальних, трудових та ін.) на всіх етапах складного логістично-

го ланцюга "сировина — виробництво — споживач".

Нагальною вимогою часу є усвідомлення, дослідження і впровадження сучасних стандартів логістичних функцій на підприємстві. Побудова інноваційної логістичної стратегії діяльності підвищує конкурентоздатність підприємства, ефективність підприємницької діяльності, дозволяє розвивати й удосконалювати структуру бізнесу у відповідності до міжнародних стандартів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Актуальність використання логістики як науки і практики управління матеріальними, фінансовими, інформаційними, кадровими та енергетичними потоками в сфері агропромислового комплексу обґрунтована в роботах українських науковців Смірнова І.Г., Косаревої Т.В., Вольнової О.М., Ворожейкіної Т.М., Хільчевської І.Г., Величко О.П., Даниленко А.С., Божидарнік Т.В., Божидарнік Н.В., Марченко О.М., Струк Н.Р., Корнієцького О.В., Шубравської О.В. та інших авторів. Так, встановлено визначальні напрями застосування логістики аграрного виробництва як потужного наукового напрямку управління поточковими процесами на виробництві, як напрямку підприємницької діяльності, бізнес-процесу, як функції управління та інші. Наголошується на необхідності використання інструментарію логістики в процесі матеріально-технічного забезпечення виробництва і збуту сільськогосподарської продукції. Логістичний підхід до формування аграрного виробництва, зокрема, тлумачень понять "логістика" та "матеріальний потік" дано в статті [1, с. 161—164]. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку агрологістики в Україні проаналізовано в роботі [7, с. 15—26].

У той же час логістика АПК (агрологістика, логістика агробізнесу) залишається одним з найменш розроблених в теоретичному аспекті галузевих напрямків логістики. Здебільшого стан вітчизняної логістики оцінюють за тонно-кілометрами залізничних, автомобільних, водних, повітряних, трубопровідних перевезень та квадратними метрами складських приміщень у порівняльному відношенні до відповідних показників європейських країн чи США. Отриману статистику закладають як основу аналітичного прогнозування. Здебільшого такі кількісні показники не дають адекватної оцінки рівня логістики. Стан логістики визначають саме показники економічної ефективності діяльності підприємства, тобто як логістична політика діяльності підприємства чи логістична стратегія галузі в цілому відображається в кінцевому результаті на прибутку підприємства. Правило шести "right" визначає задачі, які стоять перед логістикою в боротьбі за клієнта: "Getting the right product, to the right place, at the right time, in the right quantity, with the right quality, for the right cost" [8, с. 350]. Мета логістичної діяльності — як-

існе виробництво і вчасна доставка у задане місце необхідної кількості й асортименту сировини чи якісного продукту споживання при мінімальних фінансових і матеріальних витратах. Складність і важливість такого завдання означає необхідність впровадження логістичної концепції управління, побудови раціональної логістичної системи, що є передумовою забезпечення ефективної реалізації логістичної діяльності сільськогосподарського підприємства.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Використання як базової вищеописаної системи орієнтирів дає можливість оцінити стан логістичної діяльності в Україні: відповідь на питання про ефективність, прогнозованість, модельованість сучасної української економіки містить в собі відповідь і про стан української логістики в цілому. Такий підхід в оцінці може бути застосований як до окремих галузей, так і окремих підприємств. Так, конкретні методики оцінки логістичної системи підприємства чи галузі, розроблені в кінці минулого століття в європейських країнах, отримали там впродовж останніх десятиліть не лише потужний науковий розвиток, а й інтеграцію в практичну діяльність, і стали необхідним управлінським інструментом оцінки логістичної ефективності.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є обґрунтування необхідності застосування і впровадження в підприємницьку діяльність логістики як стратегії інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, виявити і провести первинний аналіз основних сучасних тенденцій, які ставлять актуальність логістики у список самих пріоритетних завдань топ-менеджменту, виявити об'єктивні причини гальмування впровадження концепції логістичного управління в сучасних економічних реаліях України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зріз стану логістичної складової діяльності вітчизняних підприємств розкриває логістичний аудит, який дає можливість виявити першоджерела надмірних логістичних витрат, розробляє план оптимізації логістичної функції шляхом покращення функціональної ефективності управління логістичною системою підприємства, інтеграції і тісної взаємодії складових ланцюга поставок як в межах виробничої діяльності окремого підприємства, так і взаємодії підприємств галузі у разі створення агрологістичних внутрішньогалузевих угруповань.

У сучасних економічних реаліях здебільшого мало проглядається практична спрямованість вітчизняних підприємств на логістичну ефективність діяльності, що логічно пояснюється такими об'єктивними факторами, як фінансова зат-

ратність логістичного аудиту і контролю логістичного ланцюга, необхідність модернізації внутрішньовиробничої і складської діяльності, запровадження інформаційних технологій для ефективного управління матеріальними і фінансовими потоками, організації інтеграційної взаємодії за територіальними, видовими, функціональними та іншими ознаками діяльності агрологістичних підприємств. Інколи вирішальними факторами є неповне розуміння топ-менеджерами важливості втілення логістичної політики розвитку, аналітичного моделювання і прогнозування стратегії і тактики діяльності підприємства та відсутність досвіду в аналізі витрат. Тому спостерігається прийняття рішень "сьогодні на сьогодні", часто спонтанно, ситуативно й інтуїтивно. Голос фінансових аналітиків губиться в порядку цифр початкового і поточного інвестування коштів в інноваційні технології і втілення стратегій модернізації. Як показала практика, дрібні підприємства досягають відносно високої логістичної ефективності на локальному рівні завдяки "осаяності" матеріальних потоків, яка викликає складності планування, управління і контролю при укрупненні бізнесу чи утворенні агрологістичних об'єднань. В свою чергу, великі агрохолдинги мають більшу можливість вхідних інвестиційних потоків, спрямованих на інновації, планувальну і прогнозувальну аналітичну діяльність і зосередження точкового оптимізаційного топ-менеджменту.

Знаковим є прихід на початку нового тисячоліття на український ринок європейських та американських роздрібних мереж, який привів до підвищення вимог дистриб'юторів і виробників до логістики. Наприклад, так звані FMCG-компанії (англ. Fast Moving Consumer Goods) функціонують на ринку товарів щоденного вжитку широким спектром покупців (продукція легкої і харчової промисловості, в тому числі, продукти і товари короткострокового терміну зберігання), характеризуються значним товарообігом, великою кількістю позицій в товарному асортименті, але низькою, у порівнянні з іншими галузями, рентабельністю бізнесу. Для цього ринку характерні високий рівень конкуренції, сезонність продаж для окремих категорій продуктів, постійне оновлення асортименту, нових марок і видів товарів. Спектральний ряд найбільш великих FMCG-компаній по виготовленню продуктів харчування та напоїв, представлених на ринку України: Kraft (ПАТ "Крафт Фудз Україна"), Nestle (Нестле Україна, ТОВ), Coca-Cola (Кока-кола Беверіджиз Україна), Danone (Danone Nutricia Early Life Nutrition) та інші. FMCG-компанії починають розуміти всю значимість логістики у системі підприємства, її прямий вплив на доходи підприємницької діяльності, інвестиційну привабливість. Виник новий еталон організації логістичної системи підприємства. З цього часу відмічається активний розвиток логістичних компаній, які пропонують клієнтам ефективну організацію логістичних послуг.

Сучасний етап розвитку логістики в Україні, яку по праву вважають великою аграрною країною світу, супроводжується складними соціально-економічними процесами створення дієвої ринкової економіки. В умовах виходу із кризового стану й перебудови агропромислового комплексу України за часів незалежності сформувалися агрохолдинги "Terra food" (сегмент молочної і м'ясної продукції, основні бренди: ТМ "Premiale", ТМ "Біла лінія", ТМ "Тулчинка", ТМ "Ферма", ТМ "Вапнярка", ТМ "Золотий Резерв"), "Нібулон" (напрями діяльності — рослинництво, тваринництво, виробництво кормів, будівництво терміналів, суднобудівництво, бренд: "Бистрицькі ковбаси"), ПАТ "Миронівський хлібопродукт" (напрямки діяльності — рослинництво, птахівництво, основні бренди: "Наша ряба", "Легко!"), за участю іноземного капіталу — "Kernel-Trade" (переробка зерна й насіння масляних культур, виробництво олій, гуртова торгівля сільськогосподарською сировиною й продукцією, торгові бренди: "Щедрий дар", "Стожар", "Чумак") та багато інших, у діяльності яких велику роль відіграє комплексна логістика.

Виділимо основні сучасні тенденції, які ставлять актуальність логістики у список самих пріоритетних завдань топ-менеджменту.

Усвідомлення реальної величини логістичних витрат компанії та необхідності логістичного планування, контролю й аудиту. Для багатьох компаній від 25% роздрібною ціни на товари широкого вжитку складають витрати на ланцюги поставок, причому ця частка має тенденцію постійно збільшуватися у зв'язку з ускладненням логістичних конструкцій, підвищенням вимог до якості обслуговування клієнтів та обумовленістю іншими факторами. Логічно постає задача мінімізації комплексу логістичних витрат і збільшення прибутку.

Логістичний аудит — методологічно визначене дослідження, професійна оцінка незалежною стороною стану логістичної діяльності підприємства, матеріальних, фінансових й інформаційних потоків, функціонування всіх наявних складових ланцюгів поставок замкнутого циклу "сировина — підприємство — клієнт", включаючи стосунки з постачальниками і клієнтами, планування, документообіг, логістичну інфраструктуру, контроль якості і відповідність витрат на логістику реаліям підприємства, локальному ринковому середовищу і стану галузі. Теоретичний і практичний досвід, знання світової практики, особливостей функціонування регіонального ринку дозволяє експертам-логістам виявити проблемні місця логістичної діяльності підприємства, порівняти з кращими показниками в галузі, виявити потенціал, визначити стратегію і тактику, спрямовану на оптимізацію, в умовах обмеженості ресурсів та на визначений період часу.

Основним принципом побудови ефективною логістичної стратегії є постійний аналіз логістичних показників та неперервний моніторинг логістичної функції підприємства.

Побудова логістичної функції припускає аналіз транспортних і складських витрат, витрат зовнішньоекономічної діяльності, інвентаризаційних витрат, таких, що пов'язані з необґрунтованою стратегією продаж і роботи з клієнтами та інше.

Так, частка транспортних витрат оптимізується шляхом модернізації транспортних засобів, які використовуються в ланцюгу поставок, і системи управління транспортом (Transportation Management System — TMS). Сучасна вимога концепції логістики АПК — змінити традиційну систему організації транспортного обслуговування агропромислових підприємств на нову стратегію — оптимізаційну, орієнтовану на мінімізацію витрат транспортних перевезень, у тому числі за рахунок оптимізації маршрутів перевезень, розподілу праці та інше. Важливими й актуальними в сучасних економічних умовах є всебічне вивчення: економічної ефективності використовуваних на підприємствах галузі транспортних засобів, особливостей їх експлуатації; відповідності виду й функціональності транспортного засобу сільськогосподарській продукції, яка перевозиться (транспортування сипучих вантажів тощо); раціонального використання технологічного транспорту, яке має прямий вплив на обсяг і якість сільськогосподарської продукції; вивчення стану і якості доріг, адже більше 2/3 об'ємів сільськогосподарських перевезень здійснюється ґрунтовими дорогами, що може суттєво вплинути на величину втрат продукції. Вдосконалення організації транспортних робіт в сільському господарстві створює умови для зростання продуктивності праці, зниження собівартості перевезень, втрат у функціональному логістичному ланцюгу.

Оптимізація складських витрат: сучасні технології, передовий досвід, зниження прямих логістичних витрат на робочу силу шляхом впровадження системи управління складами (Warehouse Management System — WMS) забезпечують ефективність складової логістичної діяльності. Інвентаризаційні витрати пов'язані з пошкодженням і втратою товару в результаті нераціонального використання складських площ, експлуатації застарілого обладнання і обслуговуючої техніки, псування продуктів короткострокового зберігання в результаті відсутності належних умов зберігання продукції, планування динаміки руху матеріальних потоків, використання неправильної тари та інше, що в цілому можна означити як нераціональна організація складської діяльності. Складська логістика займає чільне місце в логістичному циклі агровиробництва, оскільки сільськогосподарська продукція ставить підвищені вимоги до умов зберігання і складування (забезпечення температурного режиму, вологості тощо). Недотримання відповідних вимог спричиняє масове псування та втрату продукції у короткі терміни, які на практиці можуть досягати від третини обсягу виробленої продукції.

Зменшенню витрат, пов'язаних з зовнішньоекономічною діяльністю, сприяє узгоджена співпраця різних функціональних і структурних підрозділів підприємства: відділ закупівель (імпорт), продажу (експорт), фінансового відділу, відділу логістики та інших.

Формування стратегії позиціонування підприємства на ринку, стратегії продаж і роботи з клієнтами також обумовлює прогнозування точних параметрів логістичної функції, що дозволить підприємству спрямовувати діяльність саме на результативність інновацій в аналітичному аспекті.

Таким чином, оцінка й облік логістичних показників є ключовими факторами успішності реалізації логістичної стратегії.

Усвідомлення ролі якісного логістичного обслуговування клієнтів як фактору конкурентоздатності підприємства. В умовах жорсткої конкуренції все більше зростає роль логістики у задоволенні потреб клієнтів, виконання правил шести "right" [8, с. 350], стратегій на формування конкурентних переваг підприємства. Ідеально побудована логістична функція має прямий вплив на зростання прибутку від підприємницької діяльності, збільшення частки на ринку.

Збільшення швидкості обороту матеріального потоку в ланцюзі поставок. Нагайність зменшення часу на обробку замовлень, швидкого реагування і можливість прояву гнучкості у роботі з клієнтами, оперативний управлінський контроль над реальним перебігом матеріального потоку в ланцюгу поставок — ключові фактори підприємницького успіху компанії.

Запровадження інформаційних технологій. У зв'язку з тенденційно зростаючою складністю логістичних схем компанії все більше усвідомлюють економічну доцільність інвестування в системну автоматизацію і програмне забезпечення для інформаційного контролю і управління матеріальними потоками на всіх елементах ланцюга поставок, що стає вирішальним у швидкості і якості обробки клієнтських замовлень, максимально ефективно використанні логістичних можливостей, оптимізації складської логістики.

Розуміння ролі консолідації і стратегічного партнерства з метою підвищення ефективності логістики. Формування вищезгаданих в статті агрохолдингів — вертикально інтегрованих аграрно-промислових груп сприяє формуванню глибокої спеціалізації виробництва, створенню замкнутої логістичної системи "сировина — виробництво — переробка — збут", впровадженню інноваційних технологій, залученню потужних фінансових інвестицій. В той же час, 70% території України — 42 млн гектарів — це землі сільськогосподарського призначення. За даними [5], посівні площі сільськогосподарських культур під урожай 2015 року — 27,2 млн га, що складає 45,3% території України, обробляють великі й середні агропідприємства. Тому альтернатива агрохолдингам — формування логістичних систем сільськогосподарських

підприємств, в першу чергу, малих та середніх, дозволяє враховувати специфіку процесів закупівель, виробництва, транспортування, складування і управління запасами сільськогосподарської продукції. Важливими чинниками формування логістичної стратегії співпраці підприємств галузі є географічні й екологічні фактори. Визначення й впровадження в регіоні:

— центрів ваги зосередження і розподілу силових ресурсів, попиту, зокрема, раціонального розміщення централізованих професійних сховищ сільськогосподарської продукції, обґрунтування їх оптимальної місткості;

— моделі управління запасами;

— практичної доцільності експлуатації спеціалізованої обслуговуючої вантажувально-розвантажувальної техніки, яка сприяє зменшенню пошкодження і псування продукції;

— стратегії раціонального використання професійної робочої сили;

— мінімізації транспортних витрат шляхом розробки та впровадження схем оптимальної маршрутизації, мережових моделей планування й управління — сучасні ефективні управлінські інструменти оптимізації логістичної функції сільськогосподарських підприємств на основі консолідації й стратегічного партнерства.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Аграрна логістика стає одним із самих дієвих інструментів інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств і розвинутої ринкової економіки. Важливими чинниками, які в сучасних економічних реаліях ставлять актуальність логістики у список самих пріоритетних завдань менеджменту, є, насамперед, усвідомлення реальної величини логістичних витрат компанії й необхідності логістичного планування, контролю і аудиту, розуміння ролі якісного логістичного обслуговування клієнтів як фактору конкурентоздатності підприємства, консолідації і стратегічного партнерства з метою підвищення ефективності логістики, збільшення швидкості обороту матеріального потоку в ланцюгу поставок, необхідності здійснення контролю на кожній ланці ланцюга, чому в повній мірі сприяє запровадження сучасних інформаційних технологій. Впровадження наукових методів і принципів агрологістики — нагальна вимога часу в сучасних економічних умовах раціональної діяльності.

Література:

1. Вольнова О.М. Логістичний підхід до формування аграрного виробництва // Вісник Хмельницького національного університету. — 2010. — № 2. — Т.1. — С. 161—164.

2. Глухова І.Ю. Транспортна агрологістика — один з напрямів інноваційного управління на сільськогосподарських підприємствах // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелекту-

альної власності: збірник наукових праць: у 3-х т. / ПДТУ. — Маріуполь, 2011. — Т. 1. — С. 167—172.

3. Кальченко А. Г. Логістика: навч. посібник / А. Г. Кальченко, В.В. Кривещенко. — 2-ге вид. — К.: КНЕУ, 2008. — 472 с.

4. Косарева Т.В. Аграрна логістика: сутність і багатоаспектність / Т.В. Косарева // Економіка АПК. — К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки". — 2008. — № 10. — С. 37—43.

5. Маслак О.М. Особливості весняної сівби-2015 [Електронний ресурс] / О.М.Маслак // Агробізнес сьогодні: інформаційно-аналітичне видання [Електронний ресурс]. — [ТОВ "Прес-медіа", 2015]. — № 5 (300). — Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua>

6. Смирнов І.Г., Косарева Т.В. Логістична інфраструктура АПК: теорія і практика // АгроІнком. — 2005. — № 5—6. — С. 24—27.

7. Смирнов І.Г., Шматок О.В. Агрологістика в Україні: сучасне становище, проблеми і перспективи розвитку // Псковский регіональний економічний журнал. — 2014. — № 18. — С. 15—26.

8. Хлус А.М. Логістичний аудит як управлінський інструмент підвищення ефективності логістичної функції // Управлінський консультант. Настольна книга керівника. — Книга 2. — К.: ПЦ "Фоліант", 2006.

References:

1. Volnova, O.M. (2010), "Logistic approach to the formation of agricultural production", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, vol. 2, pp. 161—164.

2. Glukhova, I.U. (2011), "Transport agrologistics is one of the direction of innovative management on agricultural enterprises", *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noi vlasnosti: zbirnyk naukovykh prats'*, no. 1, pp. 167—172.

3. Kalchenko, A.G. and Kryveschenko, V.V. (2008), *Lohistyka: navch. posibnyk* [Logistics: teach. manual], KNEU, Kyiv, Ukraine.

4. Kosareva, T.V. (2008), "Agricultural logistics: the nature and multidimensional", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 37—43.

5. Maslak, O.M. (2015), "Features spring sowing-2015", *Ahrobiznes s'ohodni*, [Online], vol. 5 (300), available at: <http://www.agro-business.com.ua> (Accessed 7 Dec 2015).

6. Smirnov, I.G. and Kosareva, T.V. (2005), "AIC Logistics infrastructure: Theory and Practice", *AhroInkom*, vol. 5—6, pp. 24—27.

7. Smirnov, I.G. and Shmatok, O.V. (2014), "Agrologistics in Ukraine: the current state, problems and prospects of development", *Pskovskij regional'nyy ekonomicheskij zhurnal*, vol. 18, pp. 15—26.

8. Khlus, A.M. (2006), "Logistics audit as a management tool to improve the efficiency of the logistic function", *Upravlencheskij konsul'tant. Nastol'naja kniga rukovoditelja*, no. 2, pp. 349—356.

Стаття надійшла до редакції 08.12.2015 р.

УДК 338.3

Ю. В. Великий,
 д. э. н., профессор, профессор кафедры учета и аудита,
 Черноморский государственный университет им. П. Могилы
 К. А. Нетудыхата,
 к. э. н., доцент, доцент кафедры финансов и кредита,
 Черноморский государственный университет им. П. Могилы

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ И ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОБОРОТНЫХ АКТИВОВ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

Y. Velikiy,
 Doctor of Economic Science, Professor, Professor of Accounting and Audit Cathedra,
 Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv
 K. Netudyhata,
 Candidate of Economic Science, Associate Professor, Associate Professor of Finance and Credit Cathedra,
 Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv

ANALYSIS OF THE STATE AND EFFECTIVENESS OF THE CURRENT ASSETS OF THE MACHINE-BUILDING ENTERPRISES IN UKRAINE

Раскрыты общие тенденции развития машиностроительных предприятий Украины. Проведен анализ состояния, структуры, источников формирования, эффективности использования их оборотных активов. В течение последних четырех лет оборотные активы машиностроительных предприятий выросли прежде всего за счет инфляционного фактора. Имели место процессы перетекания оборотных средств с материальной сферы в нематериальную, наращивания объемов дебиторской задолженности и денежных средств на счетах предприятий в банках. Основным источником их формирования остаются текущие обязательства. Собственный оборотный капитал существенно сократился из-за появления громадных непокрытых убытков. Его удельный вес в источниках формирования оборотных активов значительно уменьшился. Эффективность их использования по всем подотраслям машиностроения падает. В следующем году негативные тенденции в формировании и использовании оборотных активов будут продолжены.

The general trends of machine-building enterprises development in Ukraine were revealed. The state, structure, sources of formation, and efficiency of current assets were analyzed. During the past four years current assets of machine-building enterprises increased primarily due to inflationary factor. The processes of working capital transfer from material sphere to intangible, increasing the volume of receivables and money in the accounts of enterprises in the banks. The main source of their formation was still current liabilities. Net working capital decreased significantly, due to the emergence of huge uncovered losses. Its share in the sources of formation of current assets decreased substantially. The effectiveness of their use in all sub-sectors of machine-building fell. The negative trends in the form and use of current assets will continue in next year.

Ключевые слова: машиностроительные предприятия, оборотные активы, источники формирования, эффективность использования.

Key words: machine-building enterprises, current assets, sources of formation, efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

Сегодня состояние и темпы развития машиностроения определяют перспективы и производственный потенциал всех отраслей национальной экономики, осуществляют значительное влияние на формирование основных макроэкономических показателей. Машиностроение выполняет функции, которые не присущи ни одной другой отрасли, а именно: инновационно-технологическое обновление производства; создание материально-технической

базы для обеспечения обороноспособности страны; обеспечения восстановительного процесса в экономике и т.д.

В свою очередь, от того, какой объем оборотных активов имеет производственная организация, насколько оптимальна их структура, высоки расходы по привлечению заемных источников для их формирования зависит ее финансово-экономическое благополучие. Особенно остро данная проблема стоит перед машиностроительными предприятиями длитель-

Таблица 1. Показатели деятельности машиностроительных предприятий в 2008—2014 гг.

Показатели	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Индексы промышленной продукции, производство:	91,9	52,5	141,3	115,9	96,7	86,8	79,4
– компьютеров, электронной и оптической продукции	101,8	41,2	106,1	102,6	90,5	86,0	77,9
– электрического оборудования	82,9	58,4	160,0	128,6	87,7	91,1	100,9
– машин и оборудования, не отнесенных к другим группам	82,0	53,2	133,9	110,2	97,3	93,5	88,7
– автотранспортных средств, прицепов и полуприцепов и других транспортных средств	103,0	54,4	152,6	119,0	100,5	79,8	64,3
Доля убыточных предприятий, %	38,0	40,9	41,8	34,4	34,8	35,8	36,3
Уровень рентабельности (убыточности) операционной деятельности предприятий, %	2,9	4,7	7,0	9,3	9,9	6,6	-2,4

Источник: разработано авторами по данным [1; 3].

ным циклом производства, которые характеризуются низкой оборачиваемостью оборотных активов. Согласно имеющейся информации, в 2014 г. объем последних превысил годовую выручку данных субъектов хозяйствования.

АНАЛИЗ ПОСЛЕДНИХ ИССЛЕДОВАНИЙ И ПУБЛИКАЦИЙ

Теоретическим, методическим и практическим аспектам исследования оборотных активов машиностроительных предприятий посвящены научные труды А.В. Бугай, Ю.В. Дубей, В.В. Кассир, Ж.В. Козаченко, Г.А. Семенова, Н.Ю. Соломиной, А.Г. Соляник и других. Однако состояние, структура, источники формирования, эффективность использования оборотных активов постоянно меняются, появляются новые тенденции, которые нужно постоянно изучать с целью формирования основы для обоснования рекомендаций по совершенствованию финансовой политики государства и финансового менеджмента на уровне машиностроительных предприятий.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧИ

На основании изложенного можно сформулировать задачу исследования, которая заключается в проведении анализа состояния и эффективности использования оборотных активов машиностроительных предприятий Украины. Методологической основой исследования являются диалектический метод познания, методы индукции и дедукции, абстракции, статистического анализа.

ИЗЛОЖЕНИЕ ОСНОВНОГО МАТЕРИАЛА ИССЛЕДОВАНИЯ

Машиностроение является движущей силой инновационного развития национальной экономики благодаря производству прогрессивных видов машин, оборудования, приборов и т.д. Поэтому его развитие является необходимым условием качественных структурных сдви-

гов в других отраслях отечественной промышленности, расширение производственного потенциала.

Машиностроение состоит из совокупности предприятий, занимающихся производством: компьютеров, электронной и оптической продукции; электрического оборудования; автотранспортных средств, прицепов и полуприцепов и других транспортных средств; машин и оборудования, не отнесенных к другим группам. Данная группировка соответствует Украинской классификации видов экономической деятельности.

Отметим, что на данном этапе развития украинское машиностроение переживает не лучшие времена, о чем свидетельствуют данные по производству продукции за последние годы (табл. 1).

Согласно данным таблицы 1, наиболее удачными для машиностроения были 2010—2011 гг., а худшим — 2009 г., в котором объемы производства продукции уменьшились соответственно к предыдущему году почти в два раза. Предприятия по производству компьютеров, электронной и оптической продукции сократили объемы на 58,8%, электрооборудования — 41,6%, машин и оборудования — 46,8%, автотранспортных средств, прицепов и полуприцепов и других транспортных средств — 45,6%.

Следует указать, что основаниями для роста производства в 2010—2011 гг. были: дешевая и высококвалифицированная рабочая сила; достаточно хорошее соотношение цены и качества товаров; научно-технические разработки, осуществленные в предыдущие годы; повышение инвестиционной активности субъектов хозяйствования; увеличение спроса на внутреннем и внешнем рынках.

Начиная с 2012 г., отрасль демонстрирует устойчивое падение объемов производства. Эта негативная тенденция сохранялась в следующем году. Основными факторами уменьшения объемов производства стали: снижение спроса на внутреннем рынке, которое связано с сокраще-

Таблица 2. Оборотные активы предприятий машиностроения в 2011—2014 гг., млн грн.

Отрасль (подотрасли)	2011	2012	2013	2014	Прирост, %
Машиностроение	102116,4	112732,7	114711,1	119370,5	16,90
в том числе по производству:					
– компьютеров, электронной и оптической продукции	6156,0	6602,4	5667,3	6731,8	9,35
– электрического оборудования	12817,4	13847,7	15990,3	16146,6	25,97
– машин и оборудования, не отнесенных к другим группам	35393,7	41502,8	44516,3	47797,9	35,05
– автотранспортных средств, прицепов и полуприцепов и других транспортных средств	47749,3	50779,8	48537,2	48694,2	1,98

Источник: разработано авторами по данным [1; 3].

нием покупательной способности отечественных потребителей; отсутствие оборотных средств для развития производства; снижение мировой инвестиционной деятельности и соответственно сокращение внешнего спроса на отечественную машиностроительную продукцию. Кроме того, основной потребитель данной продукции (Российская Федерация) начинает реализовывать активную политику импортозамещения, что способствует вытеснению украинских производителей с крупного рынка.

В 2014 г. произошло значительное ускорение темпов падения производства машиностроительной промышленности, которое по итогам года составил 20,6%. Так, производство компьютеров, электронной и оптической продукции сократилось на 22,1%, машин и оборудования — 11,3%, автотранспортных средств, других транспортных средств — 35,7%. Основным катализатором такого падения стали известные военно-политические события на Юге и Востоке Украины. Так, страна практически временно потеряла машиностроительные предприятия, расположенные в АРК и на неподконтрольной территории в Донбассе. Произошло разрушение производственных цепочек, снижение внутреннего платежеспособного спроса, сокращение экспорта в РФ из-за установления ограничений, обвал инвестиционной привлекательности экономики, что сказалось на темпах обновления производственных мощностей и пополнения оборотного капитала предприятий, и тому подобное.

С обострением кризиса проявились проблемы, которые накапливались годами [2, с. 6]. Среди них следует отметить чрезмерную зависимость от внешней конъюнктуры на рынках основных экспортных товаров, высокую энерго- и материалоемкость производства, что стало причиной резкого роста себестоимости, дефицит средств, необходимых для модернизации основных фондов, сокращение сбыта на внутреннем рынке из-за уменьшения спроса на продукцию промежуточного потребления и инвестиционного назначения.

Снижение объемов хозяйственных операций предприятий машиностроения проявляется в ро-

сте долгов, недостатке денежных средств, увеличении просроченной кредиторской задолженности и количества убыточных субъектов хозяйствования. Как видно из приведенных данных, удельный вес убыточных предприятий машиностроения является достаточно весомым и находится в пределах 34,4—41,8%. То есть, более трети субъектов хозяйствования генерирует убытки. Но, несмотря на значительные колебания в объемах производимой продукции машиностроительная промышленность в целом генерировала прибыль от основной деятельности, кроме 2014 г., когда уровень убыточности составил 2,4%. По итогам, в этом году субъекты хозяйствования получили 30,0 млрд грн. убытков.

Следует указать, что оборотные активы играют важную роль в функционировании предприятий машиностроения, поскольку от эффективности их использования зависит непрерывность процесса производства и реализации продукции, ликвидность субъектов хозяйствования, их платежеспособность и рентабельность. И наоборот, неэффективность их использования в конечном итоге может привести к уменьшению прибыли, или получению отрицательных финансовых результатов.

Далее рассмотрим динамику оборотных активов машиностроительных предприятий за период с 2011 г. по 2014 г. (табл. 2). За данный период их объем вырос на 17254,1 млн грн., в относительном выражении на 16,9%.

Наибольший прирост показали предприятия по производству машин и оборудования, не отнесенных к другим группам (в частности, машин и оборудования общего и специального назначения, для сельского и лесного хозяйства, металлообрабатывающих машин и станков) и электрического оборудования (электродвигателей, генераторов, трансформаторов, электrorаспределительной и контрольной аппаратуры, батарей и аккумуляторов, проводов, кабелей и электромонтажных устройств, прочего электрооборудования). Он составил 35,05% и 25,97%, соответственно.

Значительные доли в совокупном объеме оборотных активов имеют подотрасли машин и оборудования, не отнесенных к другим груп-

Таблица 3. Структура оборотных активов предприятий машиностроения в 2011—2014 гг.

Показатель	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	Объем, млн грн.				Удельный вес, %			
Запасы	39007,1	42944,9	43067,5	44488,0	38,20	38,09	37,54	37,27
Дебиторская задолженность	49374,8	55504,1	57766,0	59443,3	48,35	49,24	50,36	49,80
Текущие финансовые инвестиции	2934,3	4043,1	3106,0	2512,5	2,87	3,59	2,71	2,10
Денежные средства	7876,4	7369,8	7642,4	9792,7	7,71	6,54	6,66	8,20
Расходы будущих периодов	540,6	561,4	659,5	750,2	0,53	0,50	0,57	0,63
Прочие оборотные активы	2383,2	2309,4	2469,7	2383,8	2,33	2,05	2,15	2,00
Итого оборотных активов	102116,4	112732,7	114711,1	119370,5	100,0	100,0	100,0	100,0

Источник: разработано авторами по данным [1; 3].

пам (в пределах 34,66—40,04%) и автотранспортных средств, других транспортных средств (40,79—46,76%).

Итак, оборотные активы предприятий машиностроения выросли. Но, если скорректировать их объемы на инфляцию цен производителей промышленной продукции, то ситуация существенно меняется. Так, в 2012 г. оборотные активы в реальном выражении выросли на 10,07%, в 2013 — на 0,35%, в 2014 г. произошло их существенное сокращение на 19,70%.

Результаты анализа структуры оборотных активов машиностроительных предприятий свидетельствуют, что больше всего оборотных средств сконцентрировано в дебиторской задолженности, которая возросла с 49374,8 до 59443,3 млн грн., или на 20,4%, а также в запасах. Последние увеличились на 5480,9 до 44488 млн грн., или на 14,1% (табл. 3). Таким образом, рост объема оборотных активов вызван, главным образом, увеличением дебиторской задолженности, в то время как прирост товарно-материальных ценностей был значительно меньшим. Кроме того, на машиностроительных предприятиях сократился объем текущих финансовых инвестиций на 14,4% и увеличились денежные средства на 24,3%, расходы будущих периодов на 38,8%, прочие оборотные активы практически не изменились.

В целом, наблюдается стабильное перетекание оборотного капитала с материальной сферы в нематериальную. Так, удельный вес товарно-материальных ценностей за четыре года уменьшился, а удельный вес нематериальных оборотных активов вырос. Преобладающим нематериальным элементом оборотных активов, который постоянно увеличивается, является дебиторская задолженность. Её удельный вес в составе данных активов вырос с 48,35% до 49,80%, в 2013 г. он даже составил 50,36%. Такое наращивание дебиторской задолженности является результатом отгрузки товаров в кредит, предпочтение продажи продукции с рассрочкой платежа, что обуславливает рост зависимости платежеспособности предприятия-производителя продукции от финансового состояния контрагентов-покупателей [4, с. 69].

На конец периода, который анализируется, наибольший удельный вес в оборотных активах имеют дебиторская задолженность (49,80%) и запасы (37,27%). Из таблицы 3 видно, что незначительным весом характеризуются денежные средства (8,20%), текущие финансовые инвестиции (2,10%), прочие оборотные активы (2,00%) и расходы будущих периодов (0,63%). Рост удельного веса денежных средств, а также снижение удельного веса текущих финансовых инвестиций в 2014 г. обусловлен поддержкой платежеспособности предприятий и удержанием от отвлечения средств в менее ликвидные активы в условиях нестабильности расчетов между контрагентами [4, с. 69]. Изменение объема и удельного веса прочих оборотных активов является незначительным.

Основным источником формирования оборотных активов машиностроительных предприятий являются текущие обязательства. В течение анализируемого периода, они выросли с 75328,7 до 107353,1 млн грн., а удельный вес — с 73,77% до 89,93% (табл. 4). Собственный оборотный капитал в свою очередь уменьшился с 26787,7 млн грн. до 12017,4 млн грн. Его удельный вес в источниках формирования оборотных активов сократился с 26,23% до 10,07%. Существенное уменьшение размера собственного оборотного имело место в 2014 г. Он сократился на 17790,20 млн грн., или на 59,68%. Это произошло, прежде всего, из-за появления непокрытого убытка в структуре собственного капитала в объеме 7409,2 млн грн. и уменьшения зарегистрированного капитала на 1069,7 млн грн.

Среди источников формирования оборотных активов машиностроительных предприятий также целесообразно выделить следующие элементы текущих обязательств как краткосрочные кредиты банков и текущую кредиторскую задолженность. Так, в течение 2011—2014 гг. объемы банковских ссуд выросли с 11098,7 до 25892,5 млн грн., или на 133,29%. Соответственно, их удельный вес в источниках формирования оборотных активов увеличился до 21,69%. В свою очередь, текущая кредиторская задолженность сократилась на 6359,4 млн грн., или

Таблица 4. Источники формирования оборотных активов предприятий машиностроения в 2011–2014 гг.

Показатель	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
	Объем, млн грн.				Удельный вес, %			
Собственный оборотный капитал	26787,7	32552,3	29807,6	12017,4	26,23	28,88	25,98	10,07
Текущие обязательства, т. ч.	75328,7	80180,4	84903,5	107353,1	73,77	71,12	74,02	89,93
– краткосрочные кредиты банков	11098,7	13011,7	14655,6	25892,5	10,87	11,54	12,78	21,69
– текущая кредиторская задолженность	62197,6	50272,3	51043,5	57402,9	60,91	44,59	44,50	48,09
Итого оборотные активы	102116,4	112732,7	114711,1	119370,5	100	100	100	100

Источник: разработано авторами по данным [1; 3].

на 7,70%. Ее удельный вес в источниках формирования оборотных активов уменьшился с 60,91% до 48,09%. Кредиторская задолженность считается нормальной, если ее наличие в рамках действующего порядка расчетов. Объем и продолжительность просроченной кредиторской задолженности зависит от конкретных условий организации и использования оборотных активов, от размера и продолжительности просроченной дебиторской задолженности [5, с. 105]. Именно кредиторская задолженность является главным источником покрытия дебиторской задолженности предприятий.

В 2014 г. на фоне уменьшения собственного оборотного капитала машиностроительных предприятий на 59,68% произошёл стремительный рост других источников, в частности текущих обязательств на 26,44%, краткосрочных кредитов банков на 76,67% и текущей кредиторской задолженности на 12,46%. Итак, имела место существенная трансформация структуры источников формирования оборотных активов. Если учесть, что в январе — сентябре 2015 машиностроительные предприятия уже получили 10125,1 млн грн. консолидированного убытка, то следует ожидать в дальнейшем сокращение собственного оборотного капитала и ухудшение структуры источников формирования оборотных активов.

Эффективность использования оборотного капитала характеризуется скоростью его оборачиваемости, которая является одной из качественных характеристик финансовой политики пред-

приятия. В таблице 5 произведен расчет показателей эффективности использования оборотных активов предприятий машиностроения Украины.

Результаты анализа таблицы 5 показывают, что эффективность использования оборотных активов машиностроительных предприятий в течение анализируемого периода, ухудшается. Так, уменьшаются значения коэффициентов оборачиваемости оборотных активов на 0,52, запасов на 1,31, дебиторской задолженности на 1,14, денежных средств на 7,51, прочих оборотных активов на 15,53. Соответственно, растут периоды их обращения в днях, замедляется операционный цикл с 212 до 331 дней. Данные тенденции объясняются главным образом сокращением выручки предприятий в 2013—2014 гг. в результате действия негативных факторов, которые рассмотрены выше.

Значение коэффициента оборачиваемости оборотных активов уменьшились по всем подотраслям машиностроения. Так, для предприятий по производству компьютеров, электронной и оптической продукции — на 0,72 (до 1,35), электрического оборудования — на 0,09 (до 1,40), машин и оборудования, не отнесенных к другим группам — на 0,40 (до 0,82), автотранспортных средств, других транспортных средств — на 0,70 (до 0,87).

Из-за сокращения чистой прибыли рентабельность оборотных активов сократилась за 2011—2013 гг. с 0,14 до 0,05. В 2014 г. имела место уже убыточность. На 1 грн. оборотных активов машиностроительных предприятий при-

Таблица 5. Показатели эффективности использования оборотных активов машиностроительных предприятий в 2011–2014 гг.

Показатель	2011	2012	2013	2014
Коэффициент оборачиваемости оборотных активов	1,47	1,46	1,14	0,95
Период оборачиваемости оборотных активов, дни	245	247	316	380
Коэффициент оборачиваемости запасов	3,85	3,82	3,04	2,54
Период оборачиваемости запасов, дни	94	94	119	142
Коэффициент оборачиваемости дебиторской задолженности	3,04	2,96	2,26	1,90
Период оборачиваемости дебиторской задолженности, дни	118	122	159	189
Коэффициент оборачиваемости денежных средств	19,06	22,29	17,11	11,55
Период оборачиваемости денежных средств, дни	19	16	21	31
Коэффициент оборачиваемости прочих оборотных активов	62,99	71,12	52,93	47,46
Период оборачиваемости прочих оборотных активов, дни	6	5	7	8
Период операционного цикла, дни	212	216	278	331
Рентабельность (убыточность) оборотных активов	0,14	0,12	0,05	-0,17

Источник: разработано авторами по данным [1; 3].

ходилось 17 коп. убытков. Убыточность получили все подотрасли машиностроения. Так, предприятия по производству компьютеров, электронной и оптической продукции имели уровень убыточности оборотных активов 0,24 (хотя, в 2011—2013 гг. доходность была в пределах 0,05—0,25), электрического оборудования — 0,27 (0,02—0,12), машин и оборудования, не отнесенных к другим группам — 0,08 (0,03—0,07), автотранспортных средств, других транспортных средств — 0,22 (0,06—0,22).

В 2015 негативные тенденции, которые имели место в предыдущем году, будут продолжены, в частности: уменьшение в реальном выражении объема оборотных активов; сокращение доли собственного капитала в результате получения колоссальных убытков, рост удельного веса текущих обязательств в источниках финансирования оборотных активов; ухудшение значений показателей эффективности их использования.

ВЫВОДЫ ИЗ ПРОВЕДЕННОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

На данном этапе развития украинское машиностроение переживает не лучшие времена. Начиная с 2012 г. отрасль демонстрирует устойчивое падение объемов производства, рост доли убыточных предприятий. В 2014 г. ситуация в машиностроении резко ухудшилась. В течение 2011—2014 гг. оборотные активы машиностроительных предприятий выросли на 16,9%. Однако, в реальном выражении с учетом инфляции темпы прироста были значительно меньшими, в кризисный 2014 г. даже произошло их существенное сокращение на 19,70%. Имели место процессы перетекания оборотных средств с материальной сферы в нематериальную, наращивания объемов дебиторской задолженности и денежных средств на счетах предприятий в банках.

Основным источником их формирования остаются текущие обязательства. В течение анализируемого периода, их удельный вес возрос с 73,77% до 89,93%. Собственный оборотный капитал существенно сократился из-за появления непокрытых убытков. Соответственно, его удельный вес в источниках формирования оборотных активов уменьшился с 26,23% до 10,07%. Результаты проведенных расчетов показывают, что эффективность их использования по всем подотраслям машиностроения падает. В 2015 г. негативные тенденции в формировании и использовании оборотных активов будут продолжены.

Следовательно, возникает необходимость разработки и реализации комплексных мер на

макроуровне, направленных на выход машиностроения из финансово-экономического кризиса в целом, а также рекомендаций по совершенствованию управления оборотными активами на уровне предприятий.

Литература:

1. Діяльність суб'єктів господарювання у 2011—2014 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ [Електронний ресурс]. — К.: НІСД, 2015. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_nauk_an_rozrobku/ekon_reg.pdf
3. Індекси промислової продукції за видами діяльності у 2011—2014 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Кассир В.В. Дослідження структурних змін оборотного капіталу підприємств галузі залізничного машинобудування. / В.В. Кассир, Ж.В. Козаченко // Проблеми економіки транспорту. — 2013. — № 5. — С. 68—71.
5. Соляник Л.Г. Оборотні активи машинобудівних підприємств: процеси відтворення й оптимізації структури: монографія / Л.Г. Соляник, Ю.В. Дубей. — Д.: Національний гірничий університет, 2015. — 391 с.

References:

1. State Statistics Service of Ukraine (2015), "Business entities in the years 2011—2014", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 6 December 2015).
2. The official site of The National Institute for Strategic Studies (2015), "The region's economy in 2015: new realities and opportunities in terms of reforms initiated", available at: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_nauk_an_rozrobku/ekon_reg.pdf (Accessed 2 December 2015).
3. State Statistics Service of Ukraine (2015), "Industrial production indices by activity in the years 2011—2014", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 6 December 2015).
4. Kassar, V.V. and Kozachenko, Z.V. (2013), "Study of structural changes of working capital of railway engineering industry", *Problemy ekonomiky transportu*, vol. № 5, pp. 68—71.
5. Solyanik, L.G. and Dubey, Y.V. (2015), *Oborotni aktyvy mashynobudivnykh pidpryemstv: protsesy vidtvorennia j optymizatsii struktury* [Current assets of machine-building enterprises: the processes of reproduction and structure optimization: monograph], National Mining University, Dnipropetrovsk, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 08.12.2015 р.*

УДК 330.46:519.866:334.716-049.5

Р. В. Шамрін,

к. е. н., старший викладач кафедри економічної кібернетики, Криворізький факультет ДВНЗ "Запорізький національний університет" Міністерства освіти і науки України, м. Кривий Ріг

РОЗРОБКА КОНЦЕПЦІЇ МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

R. Shamrin,

PhD in Economics, Senior Lecturer of Department of Economic Cybernetics, the Kryvyi Rih faculty of State Higher Educational Institution "Zaporizhzhya National University" of the Ministry of education and science of Ukraine, Kryvyi Rih

DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF MODELING THE ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISE

У статті викладено основні результати дослідження теоретичних і практичних аспектів моделювання економічної захищеності промислового підприємства. Запропоновано концепцію моделювання економічної безпеки промислового підприємства, засновану на застосуванні основних принципів системного підходу і теорії життєздатних систем. У запропонованій концепції виділено такі блоки, як блок моніторингу індикаторів економічної захищеності, блок оцінки та управління загрозами, блок оцінки та аналізу економічної захищеності, блок підтримки прийняття рішень. Запропонована в статті концепція моделювання економічної безпеки підприємства дає змогу вийти на якісно новий рівень оцінювання економічної захищеності промислового підприємства, приймати ефективні управлінські рішення та своєчасно запобігати впливу дестабілізуючих факторів.

The article presents the main results of the study of theoretical and practical aspects of modeling economic security of industrial enterprises. The concept of modeling the economic security of industrial enterprise based on the application of the basic principles of the system approach and the theory of sustainable systems are suggested. The proposed concept of allocated blocks such as monitoring indicators of economic security block, estimation and management of threats block, block of evaluation and analysis of economic security, decision support block. The proposed in the article concept of modeling economic security makes it possible to reach a new level of economic security assessment of industrial enterprise, to make effective management decisions, and to prevent destabilizing factors promptly.

Ключові слова: економічна захищеність, загрози, економічна безпека, прогнозування, економіко-математичне моделювання, управління.

Key words: economic safety, threats, economic security, forecasting, economic and mathematical modeling, control.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Одним з базових елементів економіки України виступають промислові підприємства, кількість яких становить понад 55 тис., де працює близько 3,6 млн працівників. Нестабільність економічних процесів, зношувальність обладнання, морально застарілі технології, кон-

курентія на світових ринках поставили промислові підприємства в умови, в яких рентабельність виробництва — 3—6%, а майже 33% підприємств є збитковими. Тому економічна захищеність виробничо-господарських структур виступає зараз однією з найважливіших економічних категорій стосовно стабільного функ-

ціонування й розвитку сфери виробництва. Досягнення відповідного рівня захищеності і забезпечення його системного контролю на сьогодні є актуальним для більшості промислових підприємств України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різні аспекти забезпечення економічної захищеності та безпеки, удосконалення управління ними досліджено у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Серед українських науковців вагомий внесок у формування теоретико-методологічної бази моделювання захищеності соціально-економічних систем зробили В.М. Вовк, В.М. Геєць, Р.М. Лепа, Ю.Г. Лисенко, В.С. Пономаренко, А.Н. Сергєєва. Питанням оцінювання економічної захищеності на державному та регіональному рівнях присвячено публікації Я.А. Жаліла, Т.С. Клебанової, О.М. Ляшенко, Г.А. Пастернака-Таранушенка.

Окремі аспекти визначення змісту економічної безпеки, аналізу загроз та індикаторів економічної захищеності висвітлено в працях В.В. Белова, О.І. Барановського, А.В. Козаченко, В.І. Мунтіяна, І.Л. Плетнікової, Д.П. Пілової, О.В. Прокопшиної, Н.Й. Реверчук, О.І. Судакової, А.О. Чаговець та інших. Р.А. Руденський приділяє увагу антисипативному управлінню економічною безпекою, В.М. Порохня — питанням підвищення ефективності фінансово-економічної діяльності підприємства, М.М. Іванов, А.В. Матвійчук — проблемам аналізу та прогнозуванню захищеності та сталого розвитку фінансово-економічних систем з використанням нейромережевого підходу.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства розглядається як сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових і мотиваційних способів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, за допомогою чого, з урахуванням особливостей діяльності підприємства, забезпечується одержання прибутку, величина якого достатня для перебування підприємства в економічній безпеці.

Формування концепції економічної безпеки підприємства є досить актуальною проблемою, оскільки в даний час держава прямо не здійснює керування діяльністю підприємств, а тільки регулює їхню діяльність за допомогою правових, економічних і соціальних мір за до-

помогою прямого (розробка нормативних актів, положень, заходів, що безпосередньо впливають на діяльність суб'єктів ринкових відносин) і непрямого (податкова система, цінова і фінансово-кредитна політика, державні замовлення) регулювання.

Незважаючи на значну кількість досліджень, ряд питань, що пов'язані з формуванням моделей комплексного оцінювання економічної захищеності підприємства, дають змогу врахувати вплив зовнішнього середовища на функціонування підприємства і розробити комплекс оптимальних рішень з поліпшення економічного стану, не здобули належного висвітлення в наукових працях.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування механізму економічної безпеки підприємства ґрунтується на відповідній концепції, яка обумовлена наступними припущеннями:

— по-перше, мова йде про втілення в практику нової для українських підприємств економічної категорії — економічної захищеності промислового підприємства, єдине уявлення про сутність якої навіть в економічній науці поки відсутнє;

— по-друге, механізм забезпечення економічної безпеки підприємства повинен бути досить різнобічним за орієнтацією, здатним врахувати різнобічні інтереси підприємства, оскільки обмеження економічних інтересів підприємства може істотно позначитися на його стійкості і конкурентоспроможності;

— по-третє, в основу побудови механізму забезпечення економічної безпеки підприємства повинна бути покладена науково обґрунтована концепція, яка базується, з одного боку, на теоретичних підходах до визначення суті категорії економічної захищеності підприємства, а з іншого боку — враховує особливості його діяльності.

Підприємство — складна виробничо-господарська система, розвиток якої обумовлений певною невизначеністю внутрішнього та зовнішнього характеру, що є наслідком змінюваності умов ринку та функціонування підприємства.

Будь-яке підприємство — система, яка перетворює набір вкладених в виробництво ресурсів — витрат (сировина, обладнання, людська праця) — в товари та послуги. Вона функціонує всередині більш крупної системи — зовнішньополітичного, економічного, соціального та технічного середовища, в якому

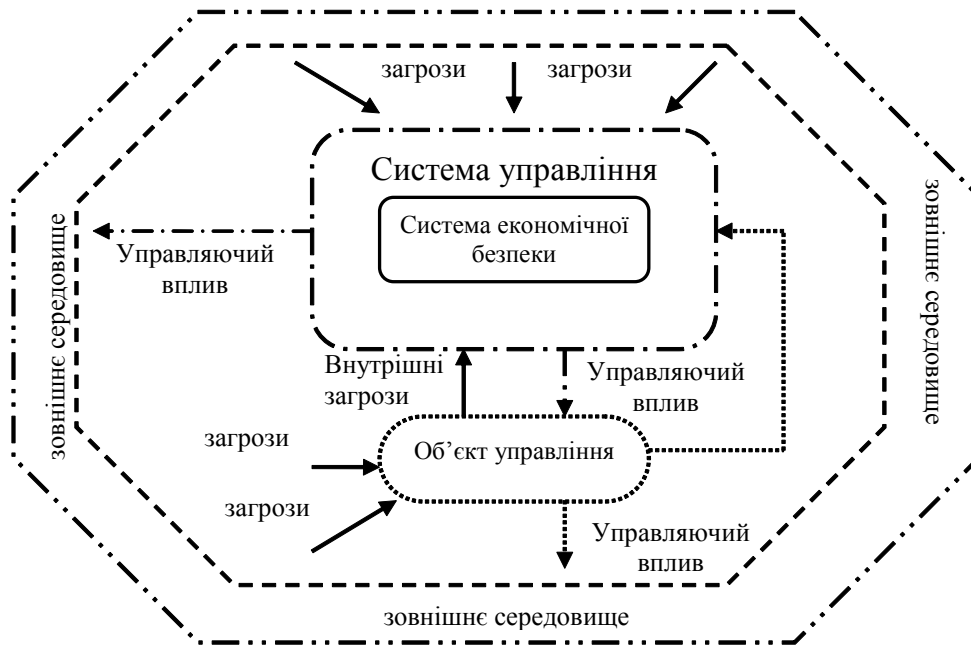

Рис. 1. Система взаємозв'язків зовнішнього середовища, об'єкта та системи управління

вона постійно вступає у складну взаємодію. В той же час, підприємство включає в себе набір підсистем, які також взаємо поєднані і взаємодіють. Порушення функціонування в одній з частин системи викликає труднощі в інших її частинах.

З огляду на вищезазначене, для подальшого опису концепції оцінки економічної безпеки, підприємство слід розуміти як об'єкт управління та систему управління, що взаємодіють із зовнішнім середовищем, яке їх оточує, враховуючи взаємні впливи. На систему управління та об'єкт управління діють загрози, джерелом яких є середовище, що оточує їх. У той же час, коли система управління здійснює управління об'єктом, об'єкт є джерелом внутрішніх загроз для неї самої. В системі управління виділена підсистема економічної безпеки, для досягнення основних цілей якої від об'єкту управління поступають показники економічної безпеки. Споживачем результату функціонування об'єкта є зовнішнє середовище (для підприємства зовнішнє середовище — це його споживачі та контрагенти, результат функціонування — товари, роботи, послуги, що їх виробляє або надає підприємство). Але в той же час, зовнішнє середовище відчуває на собі вплив системи управління не тільки через об'єкт управління, але й безпосередньо від самої системи в якості паралельного управляючого впливу [1]. Схематично дану систему взаємодії об'єкту та системи управління, а також зовнішнього середовища представлено на рисунку 1.

Отже, підприємство діє в певній мірі в умовах невизначеності, а середовище, яке оточує його, впливає на нього і відчуває вплив підприємства. Теж саме відбувається і з системою управління, підсистемою якої є система економічної безпеки підприємства.

Для оцінки впливу оточуючого середовища використовується алгоритм оцінки впливу загроз на діяльність підприємства, зроблений з різних точок діяльності підприємства.

Концепція формування і наступного функціонування механізму економічної безпеки підприємства базується на розумінні сутності економічної безпеки підприємства як підсистеми регіональної економіки, як сукупності його властивостей, які забезпечують його прогресивний розвиток в умовах дестабілізуючого впливу різноманітних видів загроз.

Виходячи з цього, концепцією механізму економічної безпеки підприємства передбачається, що керівництвом підприємства повинна бути сформована система його пріоритетних інтересів, виявлені інтереси взаємодіючих з ним суб'єктів зовнішнього середовища та обрані такі форми і засоби гармонізації або узгодження цих інтересів, щоб результати взаємодії підприємства з цими суб'єктами забезпечили його прибуткову роботу.

Концепція оцінки ЕБП також включає принципи, на засадах яких вивчається та оцінюється економічна безпека підприємства:

— принцип цілісності, який дозволяє розглядати систему ЕБП як єдине ціле складових,

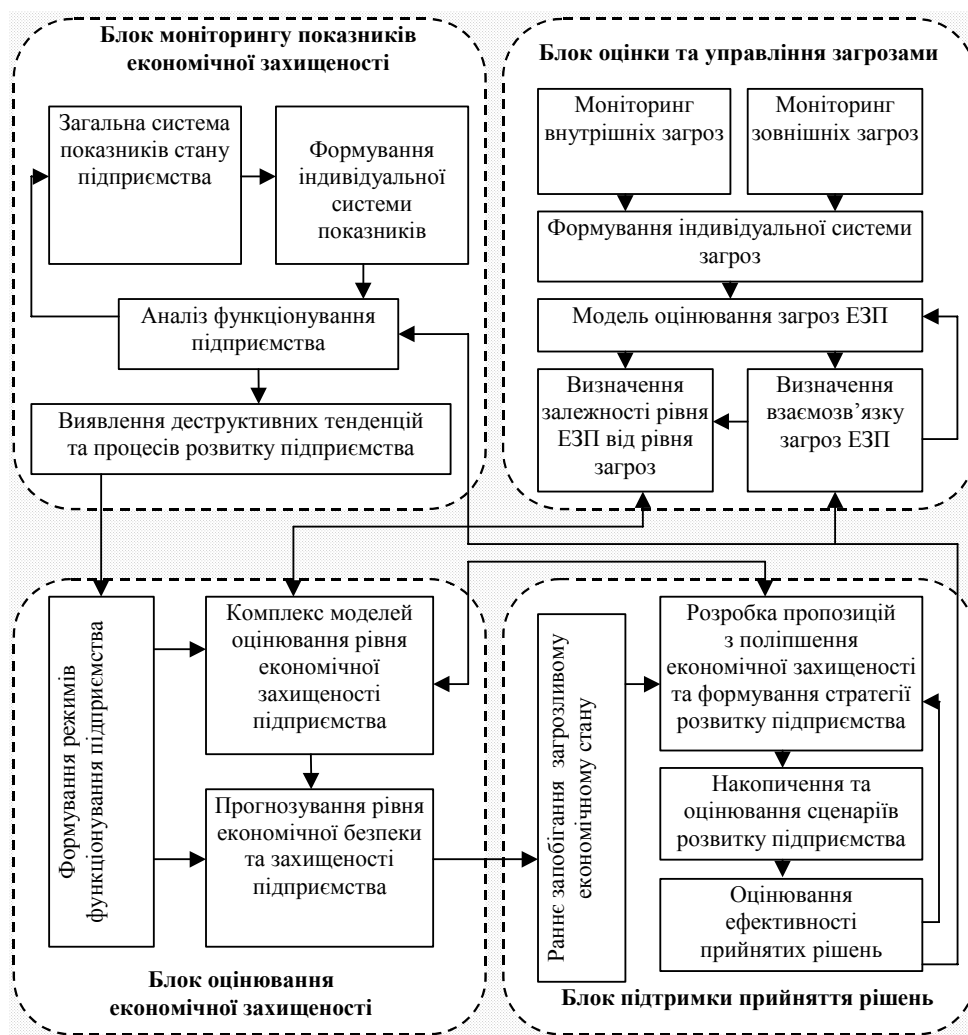

Рис. 2. Схема концепції моделювання економічної безпеки промислового підприємства

і в той же час, як елемент зі своїми властивостями та відносинами в середині цілого;

— принцип ієрархічності, згідно з яким кожний компонент системи в свою чергу може розглядатися як система, а система, що в даний час вивчається, представляє собою один з компонентів більш широкої системи. Ця обставина допускає декомпозицію системи та дає змогу проведення дослідження окремих її компонентів;

— принцип структурності, що дає змогу описання системи через встановлення її структури, тобто системи зв'язків та відносин системи, обумовленість поведінки системи не стільки поведінкою її окремих елементів, скільки властивостями її структури;

— принцип множинності, який дозволяє використовувати множину кібернетичних, економічних та математичних моделей для описання окремих елементів та системи в цілому.

Концепція формування і дії механізму забезпечення економічної безпеки підприємства передбачає, що такий механізм є гнучкою, інтегрованою і відкритою системою, що охоплює принципи, прийоми і способи, методи і методика, процедури, алгоритми і моделі, за допомогою яких забезпечується в тій або іншій формі гармонізація всіх сфер діяльності підприємства й інтересів взаємодіючих з ним суб'єктів зовнішнього середовища.

Дії механізму спрямовані на забезпечення економічної захищеності в діяльності підприємства як на поточний момент часу, так і на перспективу.

Якщо в першому випадку домінують такі умови забезпечення економічної безпеки, як мінімізація витрат, спрямованих на запобігання або зниження наслідків від впливу можливих загроз, то в другому — це управління економічною безпекою та адаптація підприємства

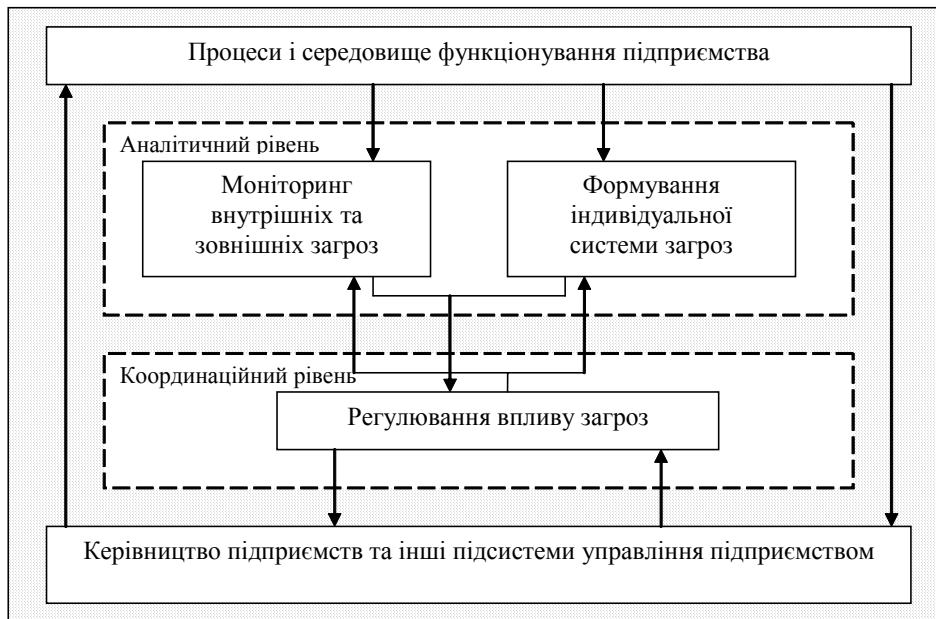

Рис. 3. Функціональна структура управління загрозами на підприємстві

до нововведень, пов'язаних з управлінськими рішеннями щодо забезпечення безпечної діяльності суб'єкта господарювання.

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства може мати різний рівень структуризації та формалізації.

Дослідження та аналіз особливостей шляхів та підходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства дозволило розробити концепцію побудови системи забезпечення економічної безпеки підприємства, яка схематично представлена на рисунку 2. Концепція складається з чотирьох блоків.

Блок моніторингу показників економічної захищеності підприємства (ЕЗП). Для реалізації робіт з основних напрямів забезпечення економічної захищеності підприємства доцільно розробити комплекс заходів для оцінки досягнутого рівня безпеки, який здійснюється за допомогою моніторингу. Моніторинг — це інформаційно-аналітична, постійно діюча система спостережень за динамікою показників, що характеризують економічну захищеність підприємства і зовнішнього середовища [2, с. 198]. У сучасних умовах функціонування економіки роль регулярного, об'єктивного моніторингу особливо велика, оскільки має місце висока рухливість економічних показників, наявність численних диспропорцій, що вимагають постійної уваги.

Основними цілями моніторингу є [3, с. 1579]:

- формування системи техніко-економічних показників оцінки економічної захищеності

підприємства з урахуванням специфіки його функціонування;

- оцінка стану і динаміки розвитку підприємства;

- виявлення деструктивних тенденцій і процесів розвитку потенціалу підприємства;

- системно-аналітичне вивчення ситуації, що склалася, і тенденцій її розвитку.

При здійсненні моніторингу повинен діяти принцип безперервності спостереження за станом об'єкту моніторингу з урахуванням фактичного стану і тенденцій розвитку його потенціалу, а також загального розвитку економіки, політичної ситуації та дії інших загальносистемних чинників.

Результатом функціонування блоку моніторингу показників економічної захищеності є надходження необхідної інформації для виявлення основних внутрішніх та зовнішніх загроз.

Блок оцінювання та управління загрозами. Задачами механізму оцінювання загроз в механізмі забезпечення економічної захищеності підприємства є:

- побудова ієрархічної системи (класифікації) загроз з виділенням тих, які мають найбільш високу ступінь небезпеки для підприємства;

- аналіз і оцінка взаємозв'язків загроз;

- визначення рівня впливу окремих загроз на інтегральний показник рівня економічної захищеності.

Підсистема управління загрозами, як і будь-яка економічна система, складається з об'єкта і суб'єкта управління.

Рис. 4. Схема алгоритму оцінювання та управління загрозами в системі управління підприємством

Об'єктом керування виступає промислове підприємство: його соціально-економічні відносини з іншими суб'єктами господарювання, співробітники підприємства, інформаційні потоки діючі на підприємстві, технологічні процеси.

Суб'єктом управління виступає спеціальна група людей (підрозділ), яка на основі наявної інформації, використовуючи різні методи і моделі, розробляє заходи для зниження рівня впливу загроз на економічну захищеність підприємства.

Підсистема управління загрозами будується за ієрархічним принципом. Відповідно процес управління загрозою протікає на двох субпідрядних рівнях — аналітичному і координаційному (рис. 3).

На аналітичному рівні виконуються дві основні функції:

— безперервний моніторинг внутрішніх та зовнішніх загроз, що виникають у процесі функціонування підприємства;

— формування індивідуальної системи загроз.

Моніторинг внутрішніх та зовнішніх загроз призначений для виявлення тенденцій небажаного розвитку подій з метою подальшого запобігання негативним наслідкам, до яких може привести розвиток загроз в результаті вже ухвалених рішень або неконтрольованих змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі підприємства.

Головною метою моніторингу внутрішніх та зовнішніх загроз є визначення причин виникнення, по можливості попередження, загроз, що призвели до небажаного розвитку подій.

Формування індивідуальної системи загроз передбачає процедури аналізу впливу загроз у ході підготовки оперативних, тактичних та стратегічних рішень і дозволяє оцінити приріст рівня впливу загрози, обумовлений ухваленням управлінського рішення, або вказати ті загрози, вплив яких на економічну за-

хищеність стане вірогіднішим або більш істотним. За наслідками такого аналізу відбувається класифікація загроз, формується індивідуальна система загроз та завчасно розробляються заходи, що знімають або, щонайменше, послаблюють негативні наслідки прояву загрози.

Ідентифікація загроз, їхня класифікація — одна з найбільш важливих задач забезпечення економічної захищеності. Це обумовлено тим, що система загроз являє собою динамічну систему причинно-наслідкових зв'язків зі значним числом контурів зворотних зв'язків, наявність яких істотно підсилює результати реалізації якої-небудь конкретної загрози безпеки. Ця особливість яскраво відстежується на сучасному етапі розвитку держави, що характеризується наявністю великої кількості локальних загроз безпеці і швидко зростаючими загрозливими ситуаціями внаслідок їхньої взаємодії [4, с. 138].

Класифікація та ранжування внутрішніх та зовнішніх загроз дозволяє обмежити розмір отриманої інформації з блоку моніторингу та зосередити увагу на загрозах, що мають найбільш високий ступінь впливу на економічну захищеність підприємства [5, с. 36].

На координуючому рівні виконуються командно-контрольні процедури узгодження роботи всіх складових підсистеми управління загрозами відповідно до прийнятих цільових установок підприємства. Управління загрозами передбачає виконання таких організаційних заходів: визначення термінів проведення робіт, форми і обсягу представлення результатів; підготовка необхідної нормативної і довідкової інформації; збір поточної інформації; визначення складу і порядку виконання процедур аналізу і оцінювання рівня впливу загрози; запровадження заходів щодо зниження рівня впливу загрози; доведення пропозиції до затвердження керівництвом підприємства, а після їх затвердження організація заходів по усуненню впливу загрози. Ця сукупність дій входить до складу функції "регулювання впливу загрози".

На рисунку 4 представлена структурна схема алгоритму управління загрозами в системі управління промисловим підприємством.

На схемі позначені взаємозв'язки підсистеми оцінювання та управління загрозами з іншими підсистемами підприємства.

У загальному вигляді контроль за впливом загрози на функціонування підприємства відбувається за такими кроками:

крок 1 — збір і обробка блоком "моніторинг внутрішніх та зовнішніх загроз" інформації про зміни, що характеризують поточний стан підприємства і його навколишнє середовище;

крок 2 — передача результатів роботи блоку "моніторинг внутрішніх та зовнішніх загроз" в блок "оцінювання рівня загрози" (періодичність спостереження, склад і форма фіксації результатів обробки інформації, встановлюються на достатньо тривалий термін для можливості порівняльного аналізу);

крок 3 — обробка блоком "оцінювання рівня загрози" отриманої інформації разом з аналітичною інформацією попередніх періодів моніторингу та аналізу загрози;

крок 4 — визначення взаємозв'язку загрози;

крок 5 — визначення залежності рівня економічної захищеності підприємства від рівня впливу загрози.

крок 6 — порівняння одержаного, в результаті аналітичної роботи, фактичного профілю причин виникнення загрози і оцінки впливу загрози на економічну захищеність з попередніми даними, що зберігаються в блоці "архів протоколів рівня впливу загрози".

Якщо одержані на момент аналізу оцінки рівня впливу загрози на економічну захищеність істотно не відрізняються від попередніх і не перевищують встановлений керівництвом підприємства "поріг", функція контролю завершується передачею оформлених протоколів впливу загрози в блок "архів протоколів рівня впливу загрози" і видає рекомендації про термін проведення чергового контрольного циклу. Інакше потрібний управлінський вплив на події, що призводять до нестабільного економічного становища, для чого ініціюється виконання функції "регулювання впливу загрози".

Блок оцінювання економічної захищеності. Задачами оцінювання рівня економічної захищеності підприємства є [2, с. 200]:

— визначення сукупності можливих станів економічної захищеності та формування однорідних класів станів економічної захищеності підприємства;

— визначення поточного стану економічної захищеності та віднесення ситуації до одного з сформованих класів;

— оцінка та аналіз взаємозв'язків економічної захищеності не тільки всіх сфер діяльності підприємства, а також його структурних підрозділів.

Оцінка і градація поточного рівня економічної захищеності підприємства здійснюється на

підставі поточного обліку і аналізу економічного стану, а обчислення прогнозного рівня — на основі прогнозування або імітації функціонування підприємства. Кінцевою метою оцінки і аналізу економічної захищеності підприємства є формування висновків про рівень захищеності, його кількісні і якісні зміни в часі і просторі [6, с. 201].

Блок підтримки прийняття рішень. Отримані результати моделювання передаються до контуру прийняття рішень. Процес побудови системи підтримки прийняття рішень починається з аналізу та локалізації впливу загроз на економічну захищеність підприємства. Формування системи альтернатив прийняття рішень реалізується при безпосередній участі експертів в цілеспрямованому дослідженні з використанням обчислювальних процедур на основі інформаційного забезпечення. Центральним етапом процедури прийняття рішення є накопичення, оцінка та вибір ефективного сценарію розвитку підприємства за рахунок підвищення рівня економічної захищеності [3, с. 1580].

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Запропонована концепція моделювання економічної безпеки підприємства вирішує завдання діагностики рівня економічної захищеності промислового підприємства та формування управлінських рішень з реагування економічної системи на вплив зовнішніх та внутрішніх загроз. Дослідження особливостей функціонування промислових підприємств як економічно активної системи дало підстави виділити в запропонованій концепції такі характеристики:

- об'єктивність (об'єктивне оцінювання економічної захищеності підприємства на основі формалізації оцінки);
- послідовність (структурна ієрархія етапів реалізації комплексу управлінських рішень);
- універсальність (можливість використання окремими підприємствами, галузями, а також внутрішніми органами контролю на підприємстві та зовнішніми службами);
- превентивність (забезпечує ранню діагностику та запобігання симптомам загрозливого економічного стану).

Література:

1. Лысенко Ю.Г. Управление крупным промышленным комплексом в транзитивной экономике / Ю.Г. Лысенко, Н.Г. Гузь. — Донецк: Юго-Восток, 2004. — 670 с.

2. Солодихін С.В. Механізми забезпечення економічної безпеки підприємства / С.В. Солодихін, І.О. Клопов // Проблеми економічної кібернетики: Науковий збірник / За редакцією В.М. Вовка. — Спецвипуск № 16. — Львів: Інтерреко, 2007. — С. 195—202.

3. Клопов І.О. Концепція моделювання економічної безпеки промислового підприємства / І.О. Клопов // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. — Випуск 259: В 7 т. — Т. VI. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. — С. 1576—1582.

4. Механизмы управления экономической безопасностью / Ю.Г. Лысенко, С.Г. Мищенко, Р.А. Руденький, А.А. Спиридонов. — Сб. науч. тр. ДонНУ. — Донецк: Изд-во ДонНУ, 2002. — 178 с.

5. Забродский В. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В. Забродский, Н. Капустин // Бизнес-информ. — 1999. — № 15—16. — С. 35—37.

6. Лепа Н.Н. Моделирование процессов управления развитием предприятий: монография / Н.Н. Лепа, Р.Н. Лепа, А.И. Пушкар; [под ред Н.Н. Лепы]. — Донецк: ООО "Юго-Восток, ЛТД", 2005. — 348 с.

References:

1. Lysenko, Ju.G. (2004), *Upravlenie krupnym promyshlennym kompleksom v tranzitivnoj ekonomike* [Management of large industrial complex in transitive economy], Jugo-Vostok, Doneck, Ukraine.

2. Solodukhin, S.V. (2007), "Mechanisms of enterprise's economical security provision", *Problemy ekonomichnoi kibernetiky: Naukovyj zbirnyk*, vol. 16, pp. 195—202.

3. Klopov, I.O. (2010), "The concept of modeling the economic security of industrial enterprise", *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: Zbirnyk naukovykh prats'*, vol. 259, pp. 1576—1582.

4. Lysenko, Ju.G. Mishhenko, S.G. Ruden'kij, R.A. and Spiridonov, A.A. (2002), *Mehanizmy upravlenija jekonomicheskoy bezopasnost'ju* [Mechanisms of economic security management], *Izd-vo DonNU, Doneck, Ukraine*.

5. Zabrodskij, V. (1999), "The theoretical basis of assessing the economic security of the industry and company", *Biznes-inform*, vol. 15—16, pp. 35—37.

6. Lepa, N.N. (2005), *Modelirovanie processov upravlenija razvitiem predpriyatij* [Modeling of processes of enterprise development management], *Jugo-Vostok Ltd., Doneck, Ukraine*.

Стаття надійшла до редакції 24.12.2015 р.

УДК 657

Є. Є. Іонін,

д. е. н., проф., завідувач кафедри обліку, аналізу і аудиту,
Донецький національний університет, м. Вінниця

М. О. Клепакова,

студентка, Донецький національний університет, м. Вінниця

ГУДВІЛ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СТРУКТУРА

E. Ionin,

Grand PhD in Economic Sciences, Professor, Head of the "Accounting, analysis and audit" Department,
Donetsk National University, Vinnytsia

M. Klepakova,

Student, Donetsk National University, Vinnytsia

GOODWILL: APPROACHES TO DEFINITION, CLASSIFICATION AND STRUCTURE

Стаття присвячена гудвілу як новій та актуальній категорії бухгалтерського обліку. Визначено сутність цього поняття, виходячи з підходів до його трактування у нормативних та наукових джерелах. Виокремлено місце гудвілу у системі схожих категорій таких, як "ділова репутація", "бренд", "імідж" тощо. Представлено варіанти класифікації гудвілу за різними ознаками. Виокремлено основні компоненти гудвілу, які формують його вартість та можуть впливати на ефективність діяльності суб'єкт господарювання.

The article is devoted to the goodwill as new and relevant accounting category. The essence of this concept based on the approaches to its treatment in legal and scientific sources. There is determined goodwill place in a system of similar categories such as "brand", "image" etc. Presented the classification options of goodwill on different grounds. There is determined the main components of goodwill, which form its cost and can influence on the effectiveness of the entity.

Ключові слова: гудвіл, компоненти гудвілу, класифікація гудвілу, ділова репутація, імідж, бренд.

Key words: goodwill goodwill components, classification of goodwill, business reputation, image, brand.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основні тенденції розвитку економіки за останній період показують, що на одному рівні з сучасною матеріально-технічною базою на результати діяльності компаній суттєво впливають також і невідчутні компоненти підприємства. Таким об'єктом є гудвіл, що представляє собою невідокремлюваний від потенціалу підприємства актив, який використовується в його фінансовій діяльності, здатний приносити йому додатковий прибуток та є унікальною особливістю компанії.

Гудвіл є одним із принципово нових об'єктів бухгалтерського обліку, які з'явилися в її теорії і практиці на етапі становлення та розвитку ринкових відносин в Україні. Тому постає питання про основні принципи його визнання, обліку та визначення його сутності як економічної та специфічної облікової категорії.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченням гудвілу займалися такі вчені-економісти: Бортник Н.Н., Венедиктова В.І.,

Таблиця 1. Основні погляди на визначення гудвілу

Джерело	Визначення
Нормативно-правова база	
П(С)БО 19	Перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань на дату придбання [10]
Податковий кодекс	Нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між балансовою вартістю активів підприємства та його звичайною вартістю, як цілісного майнового комплексу, що виникає внаслідок використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів (робіт, послуг), нових технологій тощо [8]
МСФЗ 3	Актив, який втілює у собі майбутні економічні вигоди, що виникають від інших активів, придбаних в об'єднанні бізнесу, які неможливо індивідуально ідентифікувати та окремо визнати [7]
Наукова база	
Гоц Л.М.	Вартісне відображення нематеріальних активів, не відображених у фінансовій звітності, кожен з яких може приносити підприємству додатковий дохід [3]
Галаянт М.К., Коваленко Г.О.	Комплекс заходів, спрямованих на збільшення прибутку підприємства без відповідного збільшення активних операцій, включаючи використання найкращих управлінських здібностей, домінуючу позицію на ринку продукції (робіт, послуг), нові технології [2]
Слейтер А.	Елемент, що характеризує, доповнює ведення бізнесу та не є активом [13]
Ларсон К.Д., Міллер П.У.	Нематеріальний актив, який дозволяє отримувати у майбутньому більші прибутки, ніж в середньому за галуззю, і який відображається у фінансовій звітності тільки у випадку повного придбання компанії за ціною, яка перевищує справедливу ринкову вартість сукупності інших активів [6]
Легенчук С.Ф.	Інтелектуальні активи, що генерують вартість, не мають бухгалтерського відображення, та вартість синергетичних ефектів, що виникли в результаті їх взаємодії [5]

Волинець А. О., Гоц Л.М., Курилова А.О., Легенчук С.Ф., Ковальов В.В., Подольна В.В., Сигидов Ю.І., Турченко А.А. та ін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є визначення сутності гудвілу як категорії бухгалтерського обліку, його класифікація за різними ознаками та виокремлення його основних компонентів, які в сукупності можуть впливати на діяльність суб'єкта господарювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Категорія "гудвіл" має складний і багатогранний характер, і тому питання про його визначення протягом тривалого періоду розвитку економічної науки є дискусійним (табл. 1). У літературі зустрічається два підходи до трактування гудвілу:

— підхід надприбутків: гудвіл — це надприбуток підприємства, який є більшим за середній показник прибутковості у галуззі;

— підхід невідображених активів: гудвіл — активи, не відображені в балансі [5].

Застосування першого підходу в бухгалтерському обліку не враховує те, що наявність надприбутку не завжди спричинене його впливом, тому для розуміння гудвілу як облікової категорії пропонується використовувати другий підхід. Але перший підхід може використовуватись при аналізі гудвілу як показника з метою прийняття рішень.

Слід звернути увагу на деяку невизначеність, існуючу у визначенні гудвілу згідно з національним законодавством. З одного боку, гудвіл є нематеріальним активом, але однією з головних умов признання нематеріального активу є його ідентифікація. У цей час, гудвіл є частиною іміджу компанії і тому не може бути від неї відокремлений.

Також мають місце суперечності щодо співвідношення категорій "гудвіл" та "ділова репутація". Їх спільною ознакою є принесення прибутку в майбутньому, який перевищує середній прибуток фірм зі спорідненою діяльністю за допомогою використання розробленої маркетингової стратегії, репутації у фінансовому світі, нових технологій тощо. У той ж час, на відміну від гудвілу, ділова репутація підприємства має більш широкую сферу застосування.

Таблиця 2. Порівняння споріднених категорій з поняттям гудвілу

Категорія	Визначення	Відмінність
Корпоративний імідж	Образ організації, сформований у суспільній свідомості, цілісне сприйняття організації різними групами людей [12]	Штучний спосіб формування (професійна діяльність фахівців-маркетологів), як наслідок – наявність собівартості
Бренд	Сукупність ознак товару, які володіють унікальною цінністю для визначеної цільової аудиторії [3]	Сукупність іміджу, торговельної марки та ділової репутації
Торговельна марка	Будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами [15]	Законодавчо закріплений знак товару, складова іміджу
Престиж	Суспільна вага особи, здатність впливати на прийняття рішень, позитивна оцінка [14]	Однобоке представлення оцінки – з позитивної сторони

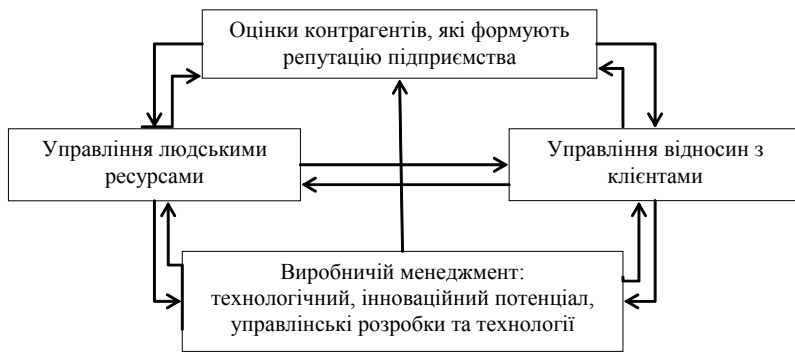

Рис. 1. Взаємозв'язок елементів гудвіла

Джерело: [16].

Гудвіл виникає тільки при купівлі-продажу або об'єднанні чи злитті підприємств, має чітку вартісну ознаку, що відрізняє його від ділової репутації, яка має місце протягом усього терміну функціонування підприємства та не може бути достовірно визначена.

Таким чином, гудвіл — це специфічний нематеріальний актив, який представляє собою вартісне відображення ділової репутації, що визначається як різниця між вартістю придбання підприємства як цілісного майнового комплексу та вартістю його чистих активів на дату здійснення операції.

Аналіз тлумачень категорії "гудвіл" дозволяє зробити висновок, що поряд з ним є такі споріднені категорії, як "корпоративний імідж", "бренд", "торговельна марка", "престиж".

На основі приведеної інформації можна зробити висновок, що гудвіл відрізняється від зазначених категорій, але при цьому між ними існує тісний взаємозв'язок. Торговельна марка, бренд і корпоративний імідж представляють собою складові маркетингової політики фірми, вони є більш приблизними та умовними. При цьому, суттєвою відмінністю гудвілу є наявність точної оцінки, що виявляє більш бухгалтерський характер походження цієї категорії.

Розглянемо основні підходи до класифікації гудвілу. Відповідно до Інструкції № 291 у бухгалтерському обліку застосовується наступна класифікація гудвілу:

- гудвіл при придбанні;
- гудвіл при приватизації (корпоратизації)

[4]. Необхідно відзначити, що до 1 липня 2008 року в бухгалтерському обліку враховувався ще один вид гудвілу — негативний гудвіл.

В літературі зустрічаються різні підходи до класифікації гудвілу. Так, Волинець Л. надає такі види:

- "котяча" ділова репутація — ділова репутація, яка залишається після зміни власника

підприємства (тобто закріплюється за самим підприємством);

- "собача" ділова репутація — ділова репутація, яка закріплюється за власником підприємства, і не входить до вартості активів [1].

Сигидов Ю.І. пропонує наступну класифікацію гудвілу:

1. За природою виникнення:

- прихований гудвіл — створений підприємством, впливає на його діяльність, але не відображається у фінансовій звітності;

— привласнений гудвіл — відображається у балансі як актив, який виникає після придбання чистих активів підприємства.

2. За джерелом виникнення:

- галузевий гудвіл — відображає фактори, притаманні даній галуззі;
- гудвіл спадкування — базується на репутації, яку підприємство отримує від результатів своїх минулих досягнень;
- персональний гудвіл — базується на професійних якостях персоналу;
- майновий гудвіл — створюється майном підприємства — торговою маркою, технологією виробництва тощо [11].

Таким чином, класифікація, представлена у законодавстві, відображає суттєві відзнаки ділової репутації в залежності від методу придбання підприємства, що суттєво впливає на облікову політику. Поняття негативного гудвілу є також важливим показником діяльності суб'єкта господарювання, бо являє собою від'ємну ділову репутацію. Наявність негативного гудвілу свідчить про те, що особливої уваги потребують майнові та персональні складові ділової репутації. Класифікація, представлена Волинець Л. є досить цікавою, бо виходячи з неї до обліку приймається лише "котяча" ділова репутація, а "собача" суттєво не впливає на діяльність підприємства. Представлене розмежування може використовуватися при аналізі гудвілу в залежності від шляхів його виникнення, якості та походження, але крім цих факторів потрібно враховувати його структуру.

Складові елементи гудвілу — це елементи, формування та розвиток яких забезпечує підприємству наявність позитивного гудвілу. Подольна В.В. виділяє такі компоненти гудвілу:

- відомість торгової марки чи назви фірми;
- реклама та просуванням продукції;
- наявність стабільних споживачів;
- наявність постійних постачальників;
- висока якість продукції;
- вигідне територіальне розташування;

— кваліфікація персоналу та використання кращих управлінських якостей;

— використання нових технологій, ліцензій, патентів [9].

Найчастіше дослідники управління гудвілом закликають розглядати невовимі складові активів підприємства з урахуванням управління відносинами з контактними аудиторіями: споживачами (реальними та потенційними), персоналом (особливо тим, який контактує з клієнтами), інвесторами, кредиторами та громадськістю [6]. З цього слідує, що на перший план при прийнятті управлінських рішень виходить формування позитивного гудвілу. Розглянемо взаємозв'язок елементів гудвілу, які пропонуються Шачневим А.А. (рис. 1).

Особливу увагу варто приділити такому компоненту, як виробничий менеджмент. Це пов'язано з тим, що саме він відіграє найважливішу роль у формуванні гудвілу, бо перше, що формує ділову репутацію та популярність підприємства — його продукція. Повертаючись до виділених Подольною В.В. компонентів, до цієї категорії відносяться висока якість продукції, використання нових технологій, ліцензій, патентів. Розвиток саме цих складових веде до розвитку технологічного, інноваційного потенціалів підприємства, загальному підвищенню конкурентоспроможності. З цього випливає, що першим напрямком формування позитивного гудвілу є орієнтація на оптимізацію внутрішніх процесів підприємства. Тому другою важливою складовою гудвілу є управління людськими ресурсами, яке включає в себе підвищення рівня кваліфікації персоналу та використання кращих управлінських якостей. Дві вказані складові є характеристикою організації бізнес-процесів на підприємстві, від яких залежить загальна стратегія його розвитку, тобто вони являють собою базу формування гудвілу. Але не можна нехтувати й зовнішніми складовими, саме вони формують прояв гудвілу підприємства. Професійно сформована маркетингова політика, налагоджені зв'язки з контрагентами допомагають становленню іміджу підприємства на ринку, отже, збільшують його прибуток і, як наслідок, ринкову вартість.

ВИСНОВКИ

Гудвіл являє собою наявність переваг над конкурентами, які створюються протягом тривалого проміжку часу за допомогою впливу на окремі його компоненти.

Основними складовими гудвілу є майнові та персональні компоненти. Майнова складова містить активи, які безпосередньо формують

репутацію підприємства, вона може підлягати оцінці. Персональна складова має більш умовний характер та ґрунтується на професійних навичках персоналу та іміджу компанії. Важливо зауважити, що система формування і управління гудвілу повинна розроблятися за всіма його елементами у комплексі, бо кожна складова є генератором майбутніх грошових потоків, отже прямо впливає на збільшення потенціалу гудвілу. В той час, існує проблема у відсутності універсального підходу до оцінки гудвілу та його окремих елементів, яка б відображала точно вартісне відображення майбутніх грошових надходжень. Так, підприємства можуть використовувати доходний метод оцінки майна, який ґрунтується на вирахуванні майбутнього надприбутку, що утвориться завдяки впливу ділової репутації. Таким чином, увага повинна приділятися оцінці та аналізу гудвілу як синтетичного показника, з урахуванням рівня впливу на його величину кожної складової з метою його збільшення та збалансування через систему розробленої маркетингової, виробничої та соціальної політики підприємства.

Література:

1. Волинець Л.О. Гудвіл як категорія бухгалтерського обліку / Л.О. Волинець // Експрес-аналіз законодавчих і нормативних актів. 2010 — №9—10.
2. Галянтич М.К., Коваленко Г.О. Честь, гідність і ділова репутація. Цивільно-правові проблеми захисту немайнових прав / М.К. Галянтич, Г.О. Коваленко // Закон і бізнес. — 2013. — № 20 (442). — С. 10.
3. Гоц Л.М. Організаційно-економічний механізм оцінки ділової репутації промислового підприємства: автореф. дис. на здоб. наук. ст. к. е. н.: 08.00.04 / Л.М. Гоц. — Маріупіль: ДВНЗ ПДТУ. — 2010. — 23 с.
4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій затверджена Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 №291 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
5. Легенчук С.Ф. Бухгалтерське відображення інтелектуального капіталу: автореф. дис. на здоб. наук. ст. к. е. н.: 08.06.04 / С.Ф. Легенчук. — К.: НАУ. — 2006. — 25 с.
6. Мартин Г. Корпоративні репутації, брендінг і управління персоналом. Стратегічний підхід до управління людськими ресурсами / Г. Мартин, С. Хетрик; пер. з англ. Е.И. Титовой. — М.: Група ИДТ, 2008. — 336 с.

7. Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 "Об'єднання бізнесу", затверджений Комітетом з міжнародних бухгалтерських стандартів від 01.01.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=186786>

8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

9. Подольна В.В. Формування позитивного гудвілу на малих підприємствах: автореф. дис. на здоб. наук. ст. к. е. н.: 08.00.04 / В.В. Подольна. — К.: КНУТД. — 2009. — 17 с.

10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 "Об'єднання підприємств", затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 07.07.1999 № 163 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO19.aspx>

11. Сигидов Ю.І., Андріанова К.П., Баранник А.О. Ділова репутація (гудвіл) комерційних банків: сутність, класифікація і методи оцінки / Ю.І. Сигидов, К.П. Андріанова, А.О. Баранник // Політематичний мережевий електронний журнал КубГАУ. — 2012. — № 82.

12. Скібицька Л.І. Організація праці менеджера. навч. посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 360 с.

13. Турченко А.А. Двоїста природа гудвілу та його місце у системі суспільного відтворення / А.А. Турченко // Звістки РДПУ ім. А.І. Герцена. — 2007. — № 43-1. — С. 344—351.

14. Хортюк О.В. Співвідношення понять "ділова репутація", "гудвіл", "імідж", "престиж", "реюме" / О.В. Хортюк // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 4. — С. 211—214.

15. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

16. Шачнев А.О., Лузгіна О.А. Управління компонентами гудвілу на помисливих підприємствах / А.О. Шачнев, О.А. Лузгіна // Звістки ВНЗ. Суспільні науки. — 2011. — № 2. — С. 127—133.

References:

1. Volynets, L. (2010), "Goodwill as a accounting category", *Ekspres-analiz zakonodavchikh i normatyvnykh aktiv*, no. 9—10.

2. Haliantsch, M.K. Kovalenko, H.O. (2013), "The honor, dignity and business reputation. Civil legal problems of moral rights protection", *Zakon i biznes*, no. 20 (442), pp. 10.

3. Hots, L.M. (2010), "Organizational-economic mechanism of evaluation of goodwill of industrial enterprise", Ph.D. Thesis, Economic and management, DVNZ PDTU, Mariupol', Ukraine.

4. Ministry of Finance of Ukraine, "Instruction of use of Plan of Accounts for assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>

5. Lehenchuk, S.F. (2006), Accounting display intellectual capital, Ph. D., Thesis, Accounting and audit, NAU, Kyiv, Ukraine.

6. Martyn, H. (2008), *Korporatyvni reputatsii, brendynh i upravlinnia personalom. Stratehichnykh pidkhdid do upravlinnia liuds'kymy resursamy* [Corporate reputation, branding and HR. A strategic approach to human resources management] Hrupa YDT, Moscow, Russia.

7. IFAC. International Financial Reporting Standard 3, "Business Combinations", available at: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=186786>

8. The Verkhovna Rada of Ukraine, "Tax code of Ukraine", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

9. Podol'na, V.V. (2009), Formation of positive goodwill for small businesses, Ph.D., Thesis, Economic and management, KNUVD, Kyiv, Ukraine.

10. Ministry of Finance of Ukraine, "Position (standard) of accounting 19 "Business Combinations"", available at: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO19.aspx>

11. Syhydov, Yu.I. Andrianova, K.P. Baranynk, A.O. (2012), "Goodwill of commercial banks: essence, classification and valuation methods", *Politematychnyj merezhevij elektronnyj zhurnal KubHAU*, no. 82.

12. Skibyts'ka, L.I. (2010), *Orhanizatsiia pratsi menedzhera*, [Organization of work manager], Tsentru uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

13. Turchenko, A.A. (2007), "The dual nature of goodwill and its place in the system of social reproduction", *Zvistky RDPU im. A.I. Hertsena*, no. 43-1, pp. 344—351.

14. Khortiuk, O.V. (2010), "Value concepts of "goodwill", "image", "prestige", "reputation"", *Chasopys Kyiivs'koho universytetu prava*, no. 4, pp. 211—214.

15. The Verkhovna Rada of Ukraine, "Civil code of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

16. Shachnev, A.O. Luzghina, O.A. (2011), "Office goodwill components in industrial enterprises" *Zvistky VNZ. Suspil'ni nauky*, no. 2, pp. 127—133.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2015 р.

УДК 336.221.4

Н. М. Жидовська,

к. е. н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,

Львівський національний аграрний університет, м. Львів

О. В. Семенюк,

студентка, Львівський національний аграрний університет, м. Львів

ДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

N. Zhydovska,

Ph.D., associate professor of accounting and audit, Lviv National Agrarian University, Lviv

O. Semenyuk,

Student, Lviv National Agrarian University, Lviv

THE ISSUE OF THE REFORM OF THE TAX SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE CHALLENGE OF GLOBALIZATION

Метою даної статті є дослідження змін, які були внесені до податкового законодавства України, у зв'язку з набранням чинності 1.01.2015р. Закону України № 71-VIII "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо податкової реформи", що має бути значним кроком на шляху до створення сприятливого інвестиційного клімату в нашій державі та сприятиме розвитку підприємництва в Україні. Проаналізувавши наукові праці провідних учених, які займаються вищевизначеною проблематикою, було встановлено, що реформування вітчизняної податкової системи залишається першочерговим завданням кожного уряду, не є виключенням і сьогоднішній. У статті досліджено зміни, які прийняла Верховна Рада України до Податкового кодексу України, що передбачають: скорочення податків з 22 до 9, до яких можна також додати і тимчасовий податок — військовий збір; трансформування 13 подібних податків у 5 (єдиний податок, акцизний податок, екологічний податок, податок на нерухоме майно, рентна плата); скасування 6 податків: збір за впровадження деяких видів підприємницької діяльності, збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності, рентна плата на транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами, транзитне транспортування природного газу та аміаку, збір за місця паркування транспортних засобів, туристичний збір. Було доведено, що податкова система де-юре спростилась, проте де-факто суб'єкти мають сплачувати більше, ніж вони сплачували раніше. А це може призвести до ослаблення окремих сфер економіки України, замість того, щоб вивести її з тіні.

The purpose of this article is to study the changes that were made to the tax legislation, in connection with the entry into force of the 1.01.2015 Law of Ukraine № 71-VIII "On amendments to the tax code and certain laws of Ukraine regarding tax reform", which should be a significant step toward the creation of a favourable investment climate in our country and will contribute to business development in Ukraine. After reviewing scientific papers of leading scientists, who are above a certain issue, it was found that the reform of the domestic tax system remains the primary task of every Government, is not an exception and present. The article explored the changes that took the Parliament of Ukraine to the tax code of Ukraine, which include: tax cut from 22 to 9, to which you can also add and temporary tax-collecting; transformation of 13 similar taxes 5 (flat tax, excise tax, environmental tax, tax on real property, canceled fee); cancelled 6 taxes: the introduction of certain types of entrepreneurial activity, in the form of the special surcharge to the current tariff for natural gas for consumers of all forms of ownership, canceled fee for transportation of oil and oil products transportation by main pipelines, transportation transit of natural gas and ammonia, the fee for parking vehicles, tourist tax. It has been proven that the tax system simplify, but entities have to pay more than they had before. And this may lead to the weakening of separate spheres of economy of Ukraine, instead of withdrawing her from the shadows.

Ключові слова: податки, збори, податкова система, зміни до Податкового кодексу, правила оподаткування, реформування.

Key words: taxes, fees, tax system, changes to the Tax code, tax rules, reform.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сьогодні роль податків як регулятора економіки зростає. Держава шляхом встановлення ставок податків та їх видів стимулює чи обмежує розвиток окремих галузей або сфер економіки. Так, звільняючи від оподаткування суми, що йдуть на технологічний розвиток виробництва, а саме на інновацію та модерніза-

цію, держава сприяє науково-технологічному потенціалу. Таким чином, держава через регулювання податками може впливати на ефективність і стабільність економічного розвитку. Податкова політика держави має забезпечити виконання таких завдань, як встановлення оптимальних податків, які не стримуватимуть розвиток підприємництва, та забезпечення над-

ходження до бюджету коштів, достатніх для задоволення державних потреб [6].

Бажання реформувати вітчизняну податкову систему було першочерговим завданням кожного уряду, не є виключенням і сьогоднішній. Шукаючи найбільш раціональних правил оподаткування, щорічно в податкову систему вносяться певні поправки. Саме тому, питання реформування податкової системи України в контексті глобалізаційних викликів є актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В Україні дослідження окремих питань оподаткування і найголовніших проблем реформування податкової системи України займаються відомі українські економісти, а саме: М.Д. Білик, І.А. Золотко, О.Д. Василик, М.Я. Азаров, Л.В. Дикань, Т.С. Воїшова, В.П. Вишневський, А.М. Соколовська, Г.М. Фадеєва та ін. Однак наявність великої кількості наукових праць так і не вирішило проблему, податкова система України все ще далека від досконалої.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідити зміни, які були внесені до податкового законодавства України, у зв'язку з набранням чинності 1.01.2015р. Закону України № 71-VIII "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо податкової реформи", що має бути значним кроком на шляху до створення сприятливого інвестиційного клімату в нашій державі та сприятиме розвитку підприємництва в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасних умовах господарювання податки є одним з найбільш ефективних та затребуваних суспільством видів надходження у бюджет. Зростання економіки, активне прагнення бізнесу до публічності і приплив іноземних інвестицій стали основними чинниками податкового надходження. Проте економічна криза наклала свій відбиток і на бюджет України, перед фіскальною службою постала необхідність зміни стратегії подальшого розвитку [2, с. 85].

В Україні з 1 січня 2015 р. набрав чинності Закон України № 71-VIII "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо податкової реформи", основні положення якого стали черговою спробою реформування податкової системи [7].

Головні напрями змін в 2015 році [5]:

1) менша кількість податків, менше звітності;

2) податок на прибуток — простий розрахунок на основі фінансової звітності;

3) ПДВ — електронне адміністрування (вже реалізовано);

4) ЄСВ — зниження ставок для роботодавців з підвищення відповідальності;

5) легалізація активів заморожених громадян — "нульова" декларація, контроль великих податків, прогресивна шкала для пасивних доходів;

6) єдиний податок — зниження на 50% ставок для малого бізнесу;

7) мораторій (відстрочення) на 2 роки на перевірки малого бізнесу (з обсягом доходу до 20 млн грн. за рік);

8) самостійні доходи місцевих бюджетів — акциз з готівкових продажів підакцизних товарів, податок на нерухоме майно, єдиний податок;

9) ліберальний валютний режим для громадян.

Зміни, які прийняла Верховна Рада України до Податкового кодексу України передбачають скорочення податків з 22 до 9, до яких можна також додати і тимчасовий податок — військовий збір. Зокрема, залишилися податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок, рентна плата, збори. А також місцеві податки — податок на нерухоме майно і єдиний податок.

Також скасовуються 6 малоефективних податків (рис. 1):

1) збір за впровадження деяких видів підприємницької діяльності;

2) збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності;

3) рентна плата та транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку;

4) збір за місця паркування транспортних засобів;

5) туристичний збір;

6) збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства.

Особливе місце в податковому регулюванні банківської діяльності належить податку на прибуток підприємств. Оскільки він має найбільшу питому вагу у величині податкових платежів, що здійснюють банки, і є другим за значущістю податком, який формує бюджет [3, с. 54].

Податок на прибуток розраховуватиметься на підставі даних бухгалтерського обліку, шляхом коригування фінансового результату до оподаткування на різниці, які визначатимуться

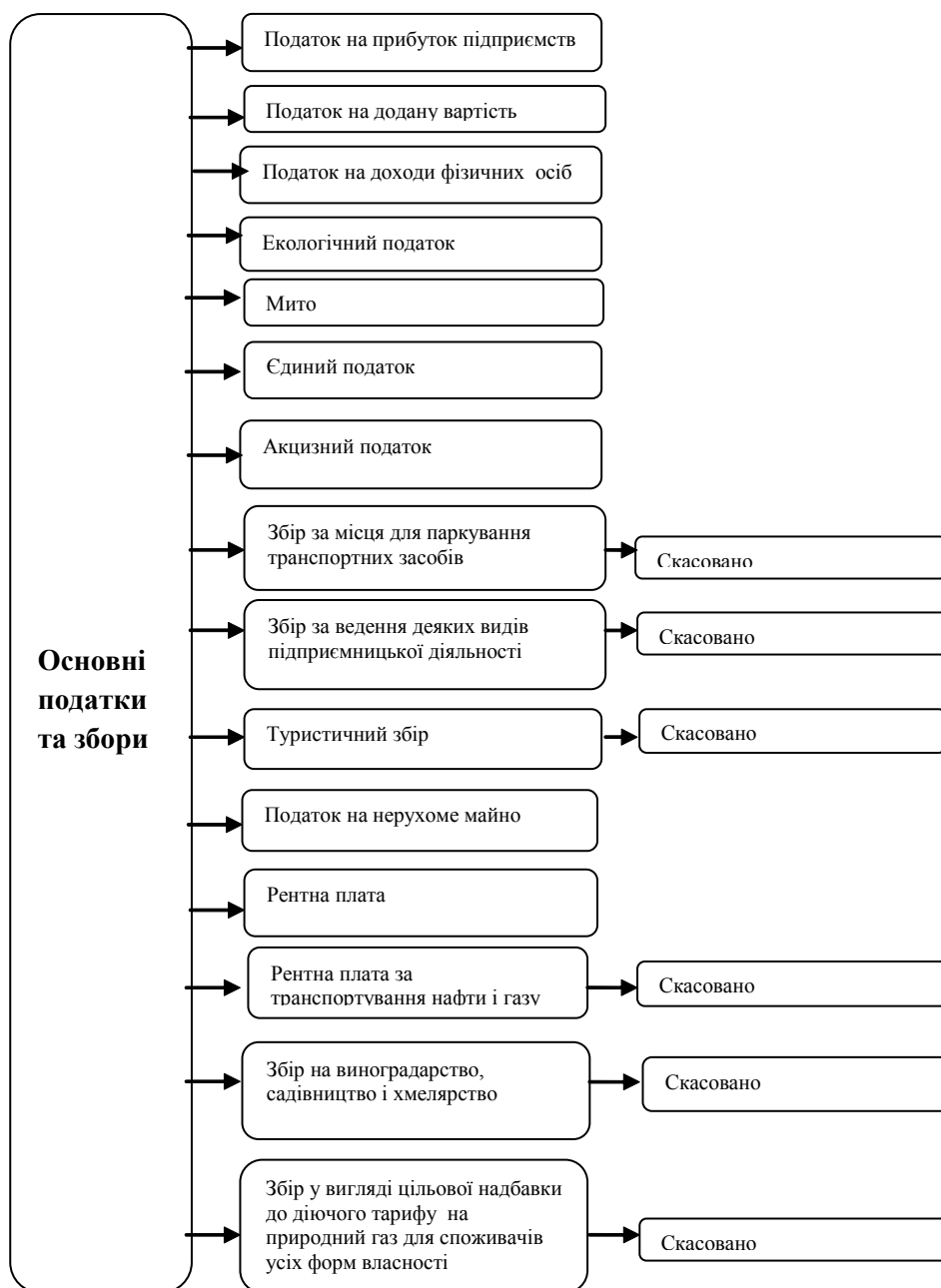

Рис. 1. Зміни у Податковому кодексі України з 1.01.2015 р.

платники з доходом більше 20 млн грн. за рік, або 5% від загальної кількості платників. "Тобто, 95% платників податку можуть визначати податок на прибуток підприємств за даними фінансової звітності без визначення різниць", — йдеться у законі [7].

Законом запроваджується разове "нульове" декларування доходів, майна та фінансового стану, в тому числі одержаних з порушенням оподаткування, валютного регулювання [7].

Прийнявши закон, депутати запровадили оподаткування великих зарплат. Для доходів до 10 мінімальних заробітних плат ставка — 15%. Для доходів понад 10 МЗП — 20% з суми перевищення.

Окрім того, підвищено ставку податку для пасивних доходів (процентів, інвестиційного прибутку, роялті) до 20%.

Від 15% до 20% підвищується ставка податку для пасивних доходів фізичних осіб: відсотків, роялті та інвестиційних доходів. Для дивідендів, виплачених суб'єктами підприємницької діяльності, які є платниками податку на прибуток, ставка 5%. Для суб'єктів підприємницької діяльності, які не є платниками податку на прибуток — ставка 20%.

Передбачена спеціальна система оподаткування підприємств аграрного сектора. Зернотрейдери не будуть мати права на відшкодування ПДВ. Воно залишається лише у ви-

робників сільськогосподарської продукції [1].

Також з новими змінами у рамках реформи податку діятиме податковий компроміс. Аби отримати право на нього, платнику податків необхідно подати уточнюючий розрахунок, у якому визначити суму завищення податкового кредиту з ПДВ або суму завищення витрат з податку на прибуток.

Платнику податків необхідно буде сплатити 5% від суми податку. Тобто 95% суми відповідного податку будуть вважатися погашеними. Це передбачено законопроектом 1071-д [7].

Законом передбачено, що до переліку підакцизних товарів тепер відносять електричну енергію, в результаті чого, як зазначають автори проекту, скасовується збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками.

Також був введений акцизний податок з реалізації через роздрібну торгову мережу алкогольних напоїв, тютюнових виробів і палива. Ставка податку буде встановлюватися місцевими органами влади у розмірі від 2% до 5% від обсягу реалізації. Також пропонується ввести акцизний склад для нафтопродуктів, альтернативного палива і скрапленого газу [5].

Починаючи з 26 лютого 2015 року строком на 12 місяців запроваджено додатковий імпортерний збір з товарів, що ввозяться на митну територію України у митному режимі імпорту, незалежно від країни походження цих товарів та укладених Україною угод (договорів) про вільну торгівлю. Об'єктом оподаткування збором є товари, митна вартість яких перевищує еквівалент 150 євро, що ввозяться на митну територію України підприємствами, а також товари, що ввозяться громадянами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі, сумарна фактурна вартість яких перевищує 500 євро (які ввозяться через інші, ніж відкриті для повітряного сполучення, пункти пропуску через державний кордон України, сумарна вага яких не перевищує 50 кг), крім життєво необхідних товарів, що визначені законодавством.

Змінами до Податкового кодексу запроваджено податок на автомобілі з об'ємом двигуна більше за 3 тис. куб. см, віком до 5 років.

Відтепер суб'єкти господарювання, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, поділяються на чотири групи платників єдиного податку. Збільшено поріг перебування у першій групі "єдинників" до 300000 грн., а для другої групи — до 1500000 грн. Слід відмітити, що платники єдиного податку третьої

— шостої груп, які перебували на обліку в контролюючих органах до 1 січня 2015 року, з 1 січня 2015 року вважаються платниками єдиного податку третьої групи відповідно до норм глави 1 розділу XIV Податкового кодексу України.

Стосовно четвертої групи платників єдиного податку, то до цієї групи віднесені сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній звітний рік дорівнює або перевищує 75 відсотків.

Також Закон передбачає, що платники єдиного податку другої і третьої (фізичні особи — підприємці) груп, крім тих, які здійснюють діяльність на ринках, продаж товарів дрібнороздрібною торговельною мережею через засоби пересувної мережі), які з 1 січня 2015 року до 30 червня 2015 року включно почали застосовувати у власній господарській діяльності зареєстровані, опломбовані у встановленому порядку та переведені у фіскальний режим роботи реєстратори розрахункових операцій, з дати початку застосування реєстраторів розрахункових операцій до 1 січня 2017 року звільняються від проведення відповідно до норм Податкового кодексу перевірок з питань дотримання порядку застосування реєстраторів розрахункових операцій [1].

Зміни торкнулись і платників фіксованого сільськогосподарського податку. Об'єднавши спеціальні режими оподаткування за єдиним податком шляхом введення окремої (четвертої) групи платників єдиного податку — сільськогосподарських товаровиробників, Главу 2 "Фіксований сільськогосподарський податок" виключено з Податкового кодексу.

Також передбачена нова модель податку на нерухоме майно. Він буде нараховуватися на житлову нерухомість тільки щодо об'єктів, які перевищують 60 кв. м квартири, і 120 кв. м — для будинків. Розмір податку на інше (нежитлове) нерухоме майно будуть визначати органи місцевого самоврядування від 0 грн. до 24 грн. Промислові і виробничо-господарські приміщення, МАФи і ринки взагалі не будуть оподатковуватися [5].

Кодексом затверджено податок "рентна плата", який об'єднав — загальнодержавний податок, який справляється за користування надрами; за користування радіочастотним ресурсом України; за спеціальне використання водних ресурсів.

Екологічний податок об'єднав збір за першу реєстрацію транспортного засобу, екологічний податок (крім палива) та збір за спеціальне використання лісових ресурсів.

Не забуваємо і про так званий "військовий збір". Він продовжений не до 2016 року, як пе-

редбачалося раніше, а до моменту, поки не завершиться реформування Збройних сил України. Тобто на невизначений термін [4].

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можна стверджувати, що зміни, які було внесено в Податковий кодекс України є передумовою виконання завдань податкової реформи і кроком на шляху до створення більш досконалої системи оподаткування. Одним із цих кроків є:

— скорочення податків з 22 до 9, до яких можна також додати і тимчасовий податок — військовий збір;

— трансформування 13 подібних податків у 5 (єдиний податок, акцизний податок, екологічний податок, податок на нерухоме майно, рентна плата);

— скасування таких 6 малоефективних податків, як: збір за впровадження деяких видів підприємницької діяльності, збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності, рентна плата на транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку, збір за місця паркування транспортних засобів, туристичний збір.

Таким чином, податкова система де-юре спростилась і кількість оподаткувань зменшилась, проте де-факто суб'єкти мають сплачувати більше, ніж вони сплачували раніше. А це може призвести до ослаблення окремих сфер економіки України, замість того, щоб вивести її з тіні.

Література:

1. Вісник громадської організації "ЗЕОН" / Які зміни до Податкового кодексу набули чинності з 1 січня [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zdbunivcity.net/yaki-zminy-do-podatkovoho-kodeksu-nabuly-chynnosti-z-1-sichnya/>
2. Гринишин І. Роль податків в економіці держави / І. Гринишин // Збірник матеріалів Звітної студентської наукової конференції за результатами досліджень у 2014 році Львівського національного аграрного університету / За заг. ред. І.Г. Костирка. — 19—21 травня 2015 р. — Львів: ЛНАУ, 2015. — С. 84—91.
3. Дикань А.В. Податкова система: навчальний посібник [Текст] / А.В. Дикань, Т.С. Воїшова. — Х.: ХДЕУ, 2003. — 80 с.
4. Міжнародний валютний фонд: Податки-2015 [Електронний ресурс]: підвищення ставок, нові акцизи, посилення тиску на бізнес і дохо-

ди фізосіб. — Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/analytics/nalogi-2015-povyshenie-stavok-novye-aktsiyy-usilenie-davleniya-22012015090100>

5. Нові і не дуже податки, які доведеться сплачувати в 2015 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vn.20minut.ua/Groshi/novi-i-ne-duzhe-podatki-yaki-dovedet-sya-splachuvati-v-2015-roci-10432036.html>

6. Реформування податкової системи України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/11350>

7. NEWSru.ua // Економіка // Рада прийняла зміни до Податкового кодексу: у 2015 році українці сплачуватимуть 9 податків замість 22 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.newsru.ua/finance/28dec2014/zminy.html>

References:

1. Journal of public organization "ZION" (2015), "Changes to the tax code take effect from 1 January", [Online], available at: <http://zdbunivcity.net/yaki-zminy-do-podatkovoho-kodeksu-nabuly-chynnosti-z-1-sichnya/> (Accessed 11 September 2015).
 2. Hrynyshyn, I. (2015), "The role of taxes in the economy of the state", Zbirnyk materialiv Zvitnoi students'koi naukovoї konferentsii za rezul'tatamy doslidzhen' u 2014 rotsi L'viv's'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu / Za zah. red. I.H Kostyrka, LNAU, Lviv, Ukraine, pp. 84—91.
 3. Dykan', L.V. and Voishova, T. C. (2003), Podatkova systema: navchal'nyj posibnyk [The tax system: a tutorial], KNEU, Kharkiv, Ukraine.
 4. International Monetary Fund (2015), "Rates increase, new power, increasing pressure on the business and the income of natural persons", [Online], available at: <http://www.rbc.ua/ukr/analytics/nalogi-2015-povyshenie-stavok-novye-aktsiyy-usilenie-davleniya-22012015090100> (Accessed 2015).
 5. "New and not very taxes that will have to pay in 2015", (2015), [online], available at: <http://vn.20minut.ua/Groshi/novi-i-ne-duzhe-podatki-yaki-dovedet-sya-splachuvati-v-2015-roci-10432036.html> (Accessed 20 September 2015).
 6. "Reform of the tax system of Ukraine", (2015), [Online], available at: <http://old.minjust.gov.ua/11350> (Accessed 20 November 2015).
 7. NEWS ru.ua (2015), "The Parliament adopted changes to the tax code: in the 2015 Ukrainians pay 9 taxes instead of 22", (2015), [Online], available at: <http://www.newsru.ua/finance/28dec2014/zminy.html> (Accessed 28 November 2015).
- Стаття надійшла до редакції 14.12.2015 р.*

УДК665.347.8:338.439.52(45)

Г. С. Лояніч,

к. т. н., доцент кафедри товарознавства, експертизи та торговельного підприємництва, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, м. Вінниця

Ю. О. Химич,

здобувач, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, м. Вінниця

РОЗВИТОК РИНКУ ОЛІЄЖИРОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

H. Loyanich,

Ph. D., associate Professor of commodity science, expertise and trading enterprise of Vinnitsa trade and Economics Institute, Vinnitsa

Y. Khymych,

applicant OS "master" Vinnitsa trade and Economics Institute, Vinnitsa

THE DEVELOPMENT OF THE MARKET OF OIL AND FAT PRODUCTS IN UKRAINE

У роботі аналізуються дії держави щодо регулювання ринку олійних культур та продукції їх переробки, розглянуто необхідність та дієвість регуляторного впливу держави в умовах інтеграції оліє жирового підкомплексу в світовий та європейський ринки.

The work analyzes the actions of the state on regulation of the markets of oilseeds and products of their processing, the necessity and effectiveness of the regulatory influence of the state in conditions of integration holes in the global and European markets.

Ключові слова: ринок, експорт, імпорт, митне регулювання, олієжирова промисловість, олієжировий підкомплекс, валовий збір, посівна площа.

Key words: market, export, import, customs regulations, Oliv industry, Alex, gross yield, sown area.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є вивчення сучасного стану ринку олієжирової продукції, здійснення оцінки діючих заходів впливу держави на його розвиток, пояснення потреби в застосуванні нових підходів в системі державного регулювання з точки зору як дії різних факторів на роботу олієжирового підкомплексу, так і, в свою чергу, його впливу на інші явища і процеси.

Вивченням даного питання займалися такі науковці, як: В. Андрійчук, С. Капшук, Н. Кузьмінська, П. Купчак, О. Манойленко, П. Саблук, О. Сумець, Н. Черепанова та інші.

Враховуючи сучасний розвиток економіки України, а саме: ряд трансформаційних змін, викликаних входом до ЄС, вивчення питання нарощування експортного потенціалу за рахунок стратегічно важливих галузей — для України це олієжировий підкомплекс, є досить актуальне питанням. Зокрема науковцями виділено наступний ряд проблем, що потребують вирішення:

1. Високий рівень монополізації галузі. Так, галузь представлена понад 1,2 тис. підприємствами, але на дев'ять найбільших компаній у 2013 р. припадало 85 % виробництва олії соняшникової нерафінованої, 66 % виробництва олії соняшникової рафінованої та 82 % виробницт-

ва маргаринової продукції від відповідних обсягів їх загального виробництва в Україні [1]. Основну частку займають великі агрохолдинги — близько 60,5% (рис. 1).

2. Недостатня інноваційно-інвестиційна спрямованість підприємств олієжирової галузі. На перший погляд, олієжирова галузь є однією з найбільш інноваційно-спрямованих галузей вітчизняної економіки. Інноваційна діяльність підприємств олієжирової галузі здійснюється через впровадження комплексного обладнання для забезпечення повного циклу виробництва олії та похідних продуктів; застосування в технологіях виробництва олій та жирів нових видів каталізаторів; удосконалення технології екстракції олій та виробництва маргарину; використання відходів олієжирового виробництва для створення нової продукції; застосування спеціальних технологій для покращення органолептичних і фізико-хімічних властивостей вершкового масла та спредів на основі використання натуральних смакових та ароматичних добавок із натуральної молочної сировини тощо [2, с. 90—94].

3. Слабко розвинута система зберігання та транспортування олієжирової продукції в Україні. Розвиток системи зберігання продукції в Україні здійснюється через зберігання

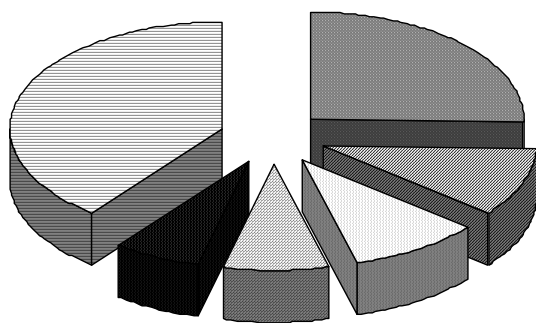

Рис. 1. Структура виробництва соняшникової олії в Україні

в умовах агро-холдингів, зберігання в умовах дрібних і середніх сільськогосподарських виробників, розвиток портових та річкових зернових терміналів. Основу системи зберігання складають елеватори різних типів, що являють собою комплекс споруд і механізмів, призначених для приймання зерна, його післязбиральної обробки (очищення, сушіння), зберігання та відвантаження на різні види транспорту [3]. Світовий досвід показує, що планування та організація логістичної діяльності підприємств дає можливість для значного зниження витрат ресурсів і підвищення якості продукції. Розвиток логістичних схем несе в собі особливі переваги, які полягають у скороченні терміну доставки продукції, збереження її якості та реалізують прагнення якнайповніше задовольнити потреби споживачів [4, с. 210].

Україна займає лідируючі позиції по експорту соняшникової олії. За підсумками 2014 року експорт становив 57,7% загального обсягу світу (рис. 2). Проте для забезпечення такого обсягу потрібні значні площі під посіву даної культури, що має певні перешкоди.

Досліджуючи діяльність оліє-жирового підкомплексу за 1996—2012 рр., слід зупинитися на першому етапі, п'ятиріччі 1996—2000 рр. Для цього періоду характерною рисою було стрімке зростання валових зборів соняшника з 2123 тис. т у 1996 р. до 3457 тис. т на 2000 р. Посіви і валові збори сої і ріпаку були незначні і на

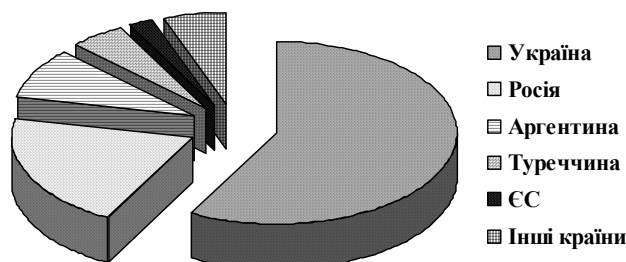

Рис. 2. Частка України у світовому експорті соняшникової олії

Джерело: [1].

насіння соняшнику приходилося 97,7% валового збору олійних. Потужності олієдобувних підприємств з переробки насіння в 1998 р. оцінювались в 2,8 млн т на рік. Можна сказати, що в 1999—2000 рр. виробництво соняшнику переважало можливості його переробки, що в певній мірі послужило причиною експорту олієсировини. Але головною причиною великих обсягів експорту соняшника

(наприклад, в 1998/1999 МР — 909 тис. т, або 40,1% валового збору 1998 р.) була відсутність будь-яких обмежень на експорт цього виду сировини. В результаті неконтрольованого експорту насіння соняшнику виробничі потужності переробних підприємств були завантажені на 54%. Це призвело до цілої низки негативних наслідків: появились проблеми забезпеченості внутрішнього ринку соняшником олією та продуктами її переробки, на промислових підприємствах — заборгованість по заробітній платі, платежам до бюджету. Над країною нависла загроза зупинки і повної втрати переробних підприємств, а також забезпеченості потреб внутрішнього ринку імпортованими поставками з відповідними цінами. Саме в цей період держава вперше втрутилась в діяльність олієжирового підкомплексу шляхом прийняття Закону України "Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур" від 10.09.1999 р., № 1033-XI [5], відповідно якому запроваджувалось вивізне (експортне) мито на насіння льону, соняшнику, ріжю в розмірі 23% від митної вартості. Це стало початком переорієнтації олієжирового підкомплексу України із сировинного експорту насіння — на торгівлю продуктом більш високого рівня переробки — соняшником олією. З того часу підкомплекс розвивається саме в цьому напрямі (табл. 1).

За цей період значно зміцніла сировинна база. Валовий збір насіння соняшнику в розрахунку за рік зріс більш, ніж у 3,8 рази. Це відбулося завдяки зростанню урожайності, так і шляхом збільшення посівних площ. В останні роки завдяки зростанню урожайності соняшнику зростає частка приросту валових зборів за рахунок саме цього фактору. За нашими розрахунками із 3604 тис. т приросту валового збору в середньому за рік в період 2006/2007—2010/2011 МР у порівнянні з 1998/1999 МР — 2073 тис. т, або 57,5 % приросту отримано за рахунок зростання урожайності соняшнику з 9,3 ц/га до 14,4 ц/га. Але в деякі роки при змен-

шенні урожайності екстенсивний фактор залишається головним у виробництві соняшнику.

Зростаючий попит на олійні культури та рослинну олію з боку світового ринку стимулював активний розвиток і нарощування виробництва олієсировини, і в першу чергу таких олійних культур, як соняшник, соя і ріпак. У таблиці 2 наведено дані про виробництво олійних культур в Україні.

Крім соняшнику в Україні в значних масштабах вирощується ріпак та соя. Ріпак ринково приваблива культура, на яку постійно зростає попит, яка є джерелом зелених кормів і відмінною сировиною для виробництва біопалива.

Соя є основною зернобобовою культурою у світі і посідає перше місце у світовому виробництві рослинної олії, яку використовують на харчові цілі і для виробництва різних видів промислової продукції: лаки, фарби, мила, клей, пластмаси, штучні волокна.

На сучасному етапі, масовий експорт олієсировини, сприяє створенню робочих місць за кордоном, значна частина доданої вартості, створеної в сільському господарстві, залишається за кордоном.

Продане за кордон насіння там переробляється, а отримані макуха, шрот використовуються для виробництва м'ясо-молочної продукції, що продається на наших ринках. Тож, олійні культури слід переробляти в Україні, що призведе до створення додаткових робочих місць на олієжиркомбінатах та підприємствах м'ясо-молочної промисловості, дозволить наростити сировинну базу для виробництва комбікормів, створить необхідні умови для виробництва біопалива.

З метою обмеження експорту ріпаку та сої Мінекономіки було розроблено законопроект про введення експортних мит на олійні культури з 1 січня 2012 р., яким пропонувалися такі мита: соняшникова олія — 10%, але не менше 84 євро/т; соя — 12%, але не менше 33 євро/т; ріпак — 9%, але не менше 15 євро/т.

За прогнозами асоціації "Укроліяпром", в 2015/16 маркетинговому році виробничі обсяги соняшнику та соняшникової олії зберуться на рівні 2014/15 МР. При цьому Україна збереже своє лідерство як за виробничими, так і за експортними обсягами соняшникової олії та шроту.

Таблиця 1. Виробництво та експорт соняшнику і соняшникової олії в Україні

ПОКАЗНИКИ	РОКИ					
	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1. Валовий збір, тис. т	2266	2794	3457	3505	5870	9561
2. Урожайність, ц/га	9,3	10,0	12,2	10,9	14,4	19,0
3. Площа, з якої зібрано урожай, тис. га	2428	2800	2842	3208	4064	5060,3
4. Експорт, тис. т	909	422	1041	314	381	11,7
5. Частка експорту, %	40,1	15,1	30,1	8,9	6,5	0,23
6. Виробництво соняшникової олії нерафінованої, тис. т	432,8	770,1	973	1337	2488	7036,3
7. Експорт, тис. т	206,0	405,3	590,6	891	2120	4060
8. Частка експорту, %	47,6	52,6	60,7	66,6	85,2	57,7

Таблиця 2. Виробництво олійних культур в Україні за період 1996—2014 рр.

	В середньому за рік			2011-2014
	1996-2000 рр.	2001-2005 рр.	2006-2010 рр.	
Валовий збір, тис. т	2652	3885	8436	12372
Площа, з якої зібрано урожай, тис. га	2484	3509	5652	6660
Урожайність, ц/га	10,7	11,1	14,9	18,6

За попередніми даними експертів, в Україні в минулому році виробництво основних видів олійних культур зменшилось на 0,2% (- 40 тис. т). Так, через скорочення площ виробництво ріпаку скоротилось на 7,9% (-188,4 тис. т), а виробництво соняшнику, через зниження врожайності культури, скоротилось на 8,6% (- 948 тис. т). Водночас, виробництво сої збільшилось на 39,5% (+1097 тис. т), чому сприяло підвищення врожайності та збільшення площ під культурою [6].

За даними досліджень, рівень рентабельності соняшнику становив 37,4% у порівнянні з 28,7% в 2013 році, що зробило його найбільш рентабельною культурою. При цьому рентабельність ріпаку збільшилась до 28,7% (8,8% в 2013 р), а сої — до 34,2% (15,9% в 2013 р). Загальна ж рентабельність продукції сільського господарства та послуг становила 26,3% в порівнянні з 11,3% в 2013 році.

Щодо ситуації на світових ринках на перспективу. Світові ціни на соняшкову олію, продовжуючи тенденцію останніх трьох років, знижуються. Цьому сприяє і світова фінансово-економічна криза та складна політико-економічна ситуація в Україні. В даних умовах у 2014/15 МР не всі підприємства масложирової галузі в Донецькій і Луганській областях змогли працювати, що позначилось на загальному результаті комплексу [7].

Відповідно до даних Державної служби статистики України, станом на 1.06.2015 р запаси насіння соняшнику становили 1,5 млн т, що на 32% менше за обсяги на аналогічну дату минулого року. З них на аграрних підприємствах (за винятком малих) зберігалось 0,8 млн т (+ 17%, ніж минулого року), на переробних і підприє-

мствах для зберігання зерна цей показник становив 0,7 млн т (-55,5%) [8].

За даними експертів, сьогодні вітчизняна соняшникова олія користується великим попитом в Азії, Європейському Союзі (ЄС), Африці, в країнах Близького Сходу та в СНД. Продукт постачається в 95 країн при тому, що 92% від загальних експортних обсягів припадає на 12 країн, з яких найбільшими імпортерами стали Китай (13,6%) та Індія (43,7%). Загалом питома вага України в світовому експорті соняшкової олії становить 56%. Щодо цін у 2014/15 МР, то їхній різкий ріст на внутрішньому ринку в листопаді 2014 року пояснюється падінням курсу національної валюти [7].

Затримки продаж насіння соняшнику виробниками та трейдерами призвели до того, що виробничі та експортні обсяги соняшкової олії в порівнянні з минулим МР скоротились майже на 1 млн т. При тому, що в 2014/15 МР в Україні спостерігалась незвична ситуація, коли за різкого підняття цін на соняшник (з 3,5 тис. грн/т до 11 тис. грн/т) експортні ціни на олію та шрот знижувались.

Щодо 2015/16 МР, то, за прогнозами аналітиків, олійний ринок вступає в період, коли переважає пропозиція, а ціни є нижчими [7].

ВИСНОВКИ

Отже, олієжировий підкомплекс України, незважаючи на позитивну динаміку розвитку, характеризується наявністю певних проблем, пов'язаних із екстенсивним характером виробництва олієсировини, неефективним напрямом її використання, надмірним навантаженням на земельні ресурси. Якщо дані умови не змінити, існує ймовірність зниження ефективності діяльності підкомплексу. Тому є необхідність створення ефективної системи впливу державних важелів на організаційно-економічні умови функціонування галузі.

Література:

1. Офіційний сайт асоціації "Укроліяпром" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukroilprom.org.ua

2. Купчак П.М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів: монографія / П.М. Купчак; [за ред. Л.В. Дейнеко]. — К.: Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. — 152 с.

3. Кузьмінська Н.Л. Прогнозування інноваційного розвитку підприємств олійно-жирової промисловості: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 "Економіка та управління

підприємствами" (за видами економічної діяльності) / Н.Л. Кузьмінська. — К., 2014. — 21 с.

4. Сумець О.М. Евентуальні сценарії розвитку АПК України як основа формування концепції логістичної діяльності сільгоспприємств / О.М. Сумець // Вісник ХНАУ. — 2014. — № 3. — С. 207—216.

5. Закон України "Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур" від 10.09.1999 р., № 1033-ХІ.

6. Огляд ринку в червні та липневий прогноз, 2015 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/journals/article>

7. Очікувані підсумки роботи олійно-жирового комплексу України у 2014/15 МР та прогноз на 2015/16 МР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukroilprom.org.ua/?q=node/103>

8. Офіційний сайт державної служби статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References:

1. Official website of the Association "Ukroilyprom" (2015), available at: www.ukroilprom.org.ua (Accessed 20 Dec 2015).

2. Kupchak, P. (2009), *Kharchova promyslovist' Ukrainy v umovakh aktyvizatsii intehratsijnykh ta hlobalizatsijnykh protsesiv* [Food industry Ukraine in terms of integration and intensification of globalization processes], Board to Explore. cont. Forces of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

3. Kuzminska, N.L. (2014), "Forecasting innovative enterprises rozvytku oil and fat industry", Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Ukraine.

4. Sumets, A. (2014) "Scenario eventual development of agriculture Ukraine as a basis for the formation of the logistic concept diyalnosti agricultural", *KHNAU Bulletin*, vol. 3, pp. 207—216.

5. Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On rates of export (export) duties on certain types of oil seed crops", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1033-14> (Accessed 20 Dec 2015).

6. AgroTimes (2015), "Review the market in June and July forecast", available at: <http://www.agrotimes.net/journals/article> (Accessed 20 Dec 2015).

7. Ukroilprom (2015), "Expected results of oil and fat sector of Ukraine in the 2014/15 marketing year and the forecast for the 2015/16 marketing year", available at: <http://www.ukroilprom.org.ua/?q=node/103> (Accessed 20 Dec 2015).

8. State Statistics Service of Ukraine (2015), *Statistical information*, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 20 Dec 2015).

Стаття надійшла до редакції 22.12.2015 р.

УДК 330.347

І. С. Степанова,
аспірант, Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС ЯК РЕЗУЛЬТАТ АКТИВІЗАЦІЇ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

I. Stepanova,
post-graduate, Vinnytsia National Agrarian University, Vinnitca

THE FUNCTIONING OF A FREE TRADE ZONE BETWEEN UKRAINE AND THE EU AS A RESULT OF THE INTENSIFICATION OF INTEGRATION PROCESSES

Окреслено основні моменти функціонування зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом. Обґрунтовано тенденції змін експорту та імпорту української продукції після відкриття європейського ринку. Визначено, що асиметричне введення торговельних заходів з боку Європи, щодо відкриття ринків ЄС для українських товарів, стало суттєвим поштовхом національній економіці й забезпечило можливість прибутків та заощаджень вітчизняним виробникам і експортерам.

The basic moments of functioning free trade zone between Ukraine and the European Union is outlined. Trends of exports and imports of Ukrainian products after the opening of the European market are ground. Defined that asymmetrical introduction of trade measures by Europe to open EU markets to Ukrainian goods was significant impetus to the national economy and provided an opportunity gains and savings to domestic producers and exporters.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, інтеграційні процеси, експорт, імпорт, торговельні преференції, національна економіка.

Key words: Free trade zone, integration processes, export, import, trade preferences, national economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Глобальні зміни у розвитку світової економіки тісно пов'язані з динамічним зростанням попиту в багатьох країнах світу на високоякісну натуральну продукцію органічного агропромисловництва. Світова та внутрішня кризи, які переживає Україна, не тільки не зменшили актуальність теоретичних та практичних проблем, пов'язаних з європейською інтеграцією, але, навпаки, стимулювали увагу дослідників до організаційних, економічних і правових проблем удосконалення механізму розвитку національної економіки в умовах інтеграційних процесів. На сьогодні стан господарства України можна охарактеризувати як складний, недостатньо конкретизованим є місце і роль національної економіки в системі світового господарства, незважаючи на активний європейський вектор.

В умовах кризової ситуації в системі європейської й світової безпеки, а також кризи європростору, дослідження механізмів розвитку

саме національної економіки в сучасних реаліях інтеграційних процесів є вкрай актуальними. Одним з таких сучасних механізмів є функціонування зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС. Науковий інтерес викликають сучасний стан національного господарства та його "реакція" на відкриття ринків ЄС для українських товарів, а також перспективи подальшої інтеграції.

АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ І ПУБЛІКАЦІЙ

Фундаментальними дослідженнями проблем розвитку національної економіки під впливом інтеграції та глобалізації є праці багатьох науковців як зарубіжних, так і вітчизняних. Варто виділити дослідження Дж. Стігліца, Дж. Сороса, Дж. Сакса, У. Бека, О. Білоруса, В. Гейця, М. Делягіна, С. Єрохіна, В. Іноземцева, Я. Жаліло, Л. Масловської, Б. Одягайла, С. Сонько, І. Сторонянської, Л. Федулової, А. Філіпенка, Ю. Шишкова, Ю. Яковця та багатьох ін., де значну увагу приділено питанням сучасних інтеграційних процесів, економічним детермінантам її розвитку в інтеграційних умо-

вах, досліджено вплив процесів глобалізації та інтеграції на господарські системи, зовнішню торгівлю, цілісність й розвиток національної економіки.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Недивлячись на значну кількість опрацьованих наукових питань, присвячених аналізу національної економіки, внутрішньо- та зовнішньоекономічній діяльності України, багато аспектів розвитку і до нині залишилися недостатньо дослідженими та невіршеними навіть в теоретичному плані. Особливо відчутною є нестача комплексних економічних розробок направлених на проблеми та перспективи розвитку нашої країни в умовах інтеграції до Європейського Союзу, дослідження тенденцій і наслідків поєднання національних та міжнародних інтересів. Так, потребують більш глибокої теоретичної розробки питання торговельно-економічного співробітництва України та Європи, науковий інтерес становлять результати відкриття європейського ринку для України і перспективи повноцінного функціонування ЗВТ з ЄС.

Зазначені обставини дозволяють окреслити мету даної роботи: наукове обґрунтування торговельно-економічного співробітництва України та Європи й аналіз функціонування поглибленої ЗВТ з ЄС, а також виконання головного завдання: окреслити реалії та подальші перспективи повноцінного функціонування зони вільної торгівлі з огляду на сучасні тенденції розвитку економіки України та Європи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інтеграція економіки України потребує подальшого удосконалення системи регулювання аграрного сектору, який повинен забезпечувати безперервність процесу відтворення продуктивності сільського господарства, стабільність сільськогосподарського виробництва та доходів сільгоспвиробників, а також сприяти забезпеченню продовольчої безпеки держави.

Вагомим кроком Європи в бік нашої держави стало одностороннє відкриття європейського ринку для України через отримання торговельних преференційних заходів з боку Європейського союзу з огляду на політику диверсифікації ринків і стимулювання постачання продукції українського виробництва в країни-члени ЄС. Європейським Союзом було введено преференції заради стимулювання української економіки, згідно з якими ЄС не стягуватиме мита з українського експорту, в той час як

європейські товари експортувалися в Україну за старими митами.

Одностороннє відкриття ринків ЄС, що почало функціонувати з травня 2014 р., зумовило скасування (або зменшення) тарифів з експорту промислових товарів та сільськогосподарської продукції України. Завдяки отриманим можливостям односторонньої вільної торгівлі український бізнес спромігся збільшити експорт до ЄС на 25% у доларовому еквіваленті. Сільське господарство та промисловість із переробки сільгосппродукції України отримали найбільше зиску від впровадження асиметричних преференцій з боку ЄС, які подовжено для України до 31 грудня 2015 року [9].

Впровадження поглибленої ЗВТ з ЄС впливає, в першу чергу, на стан бюджетних надходжень, політику квот, а також на реформування та модернізацію вітчизняних підприємств, які мають використати період відтермінування для підвищення своєї конкурентоспроможності.

Підписання частини угоди про асоціацію (УА) з ЄС стало першим кроком до повноправного членства України в ЄС. Крім того, підписана частина УА стосується найбільш важливих аспектів, насамперед співпраці у сфері безпеки та оборони [1]. У 2014 р. Європарламент підтримав пропозицію щодо зниження митних зборів для українського імпорту.

Зрештою, одностороннє відкриття ринків запрацювало у травні 2014 р. та скасувало 94,7% тарифів ЄС, що стягувалися з імпорту промислових товарів із України [3]. Також зменшилися тарифи на решту промислових товарів. Окрім того, заходом передбачено скасування тарифів на понад 80% експорту української сільськогосподарської продукції [4]. Водночас ЄС обмежує кількість "чутливої" продукції — зокрема, зернових, свинини, яловичини, курятини та обробленої харчової продукції, — які можуть імпортуватися з нульовою ставкою мита, щоб не завдавати шкоди інтересам виробників цієї продукції з ЄС.

Торговельні "преференційні" заходи з боку ЄС не зобов'язують Україну симетрично скасовувати свої власні митні збори на імпорт з ЄС. Однак вони не передбачають їхнє підняття. Крім того, імпорт з України повинен відповідати правилам ЄС щодо маркування походження товару. У такий спосіб українська влада повинна буде гарантувати, що товари з інших країн, замасковані під українські, не потраплять до ЄС через територію України [1].

Застосування одностороннього торговельного заходу мало тривати до листопада 2014 р.,

Таблиця 1. Обсяги експорту з України до ЄС та країн Митного союзу

Країна	Обсяги експорту, млн дол. США				Зміна, %
	V-VI 2013 р.	V-VI 2014 р.	I-IV 2013 р.	I-IV 2014 р.	
Росія	2561	1969	5002	3737	-23,1
Білорусь	310	304	695	498	-1,9
Казахстан	346	214	757	310	-38,2
Європейський Союз	2348	2935	5960	6522	25,0

Джерело: побудовано за даними [8].

або до набуття чинності УА (разом із глибокою і всеосяжною ЗВТ та двосторонньою лібералізацією торгівлі). Наразі доступні помісячні дані першого півріччя 2014 року. В цей період ще не було повномасштабних військових дій на Донбасі. Таким чином, лише за два перших місяці дії односторонньої вільної торгівлі, не маючи довгострокових контрактів з європейськими партнерами і не підготувавшись як слід до нових можливостей, український бізнес зміг наростити експорт до ЄС на 25% у доларовому еквіваленті [5], як видно з таблиці 1.

Це означає, що в гривнях експорт до ЄС виріс приблизно вдвічі порівняно з 2013 р. При цьому дуже важливим є зростання експорту в ЄС до лібералізації митного режиму (тобто у травні та червні 2014 р.) в порівнянні з експортом січні — квітні 2014 р., тобто в період, коли європейські мита ще діяли. Отже, односторонні торговельні преференції мають реальний позитивний вплив на економіку України. Зовнішня торгівля України з країнами ЄС за досліджуваний період представлена на рисунку 1.

У 2011—2013 роках найбільший обсяг торгівлі українськими товарами припадав на країни СНД — 36% щорічно. Наступними тор-

гівельними партнерами були країни ЄС — 31% та Азії — 23%.

У 2014 році товарообіг України перерозподілився. Перше місце посіли країни Євросоюзу — 35,5%, На другому місці з 29% — країни СНД. Частка країн Азії — 24%.

У 2014 р. Євросоюз став головним торговельним партнером України. Обсяг торгівлі товарами та послугами між Україною та ЄС склався в обсязі 44 297,4 млн дол. США або 35,8% від загального обсягу торгівлі України. Експорт товарів та послуг до країн ЄС за згаданий період становить 20 302,1 млн дол. США або 31,8% від загального обсягу експорту товарів та послуг України. В свою чергу, обсяг імпорту з країн ЄС сформувався у обсязі 23 995,3 млн дол. США або 40,0% від загального обсягу імпорту в Україну [10].

У двосторонній торгівлі між Україною та Євросоюзом залишається негативне сальдо, яке зменшилось у порівнянні з 2013 роком на 7 117,4 млн дол. США та становило 3 693,2 млн дол. США (табл. 2).

З боку держав-членів ЄС основними торговельними партнерами країни у 2014 р. стали ФРН (17,9%), Польща (13,5%), Італія (9,3%), Угорщина (7,0%), Великобританія (5,8%), Нідерланди (5,1%). Основна частка українського експорту припадала на Польщу (13,6%), Італію (12,7%), ФРН (10,2%), Угорщину (7,7%), Нідерланди (6,8%), Великобританію (5,9%). Поряд з цим, найбільше товарів і послуг імпор-

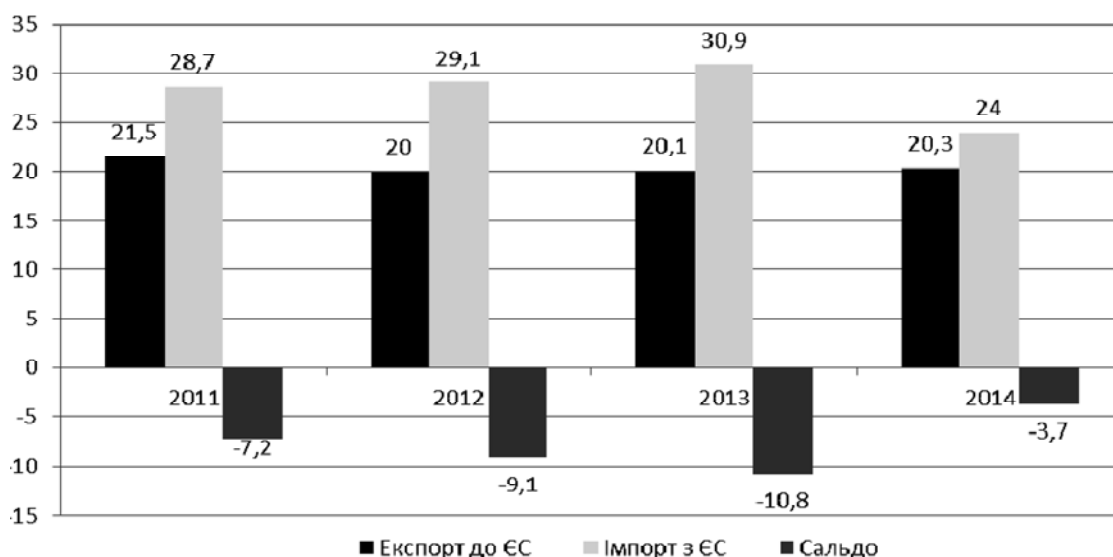

Рис. 1. Зовнішня торгівля України з країнами ЄС товарами та послугами в 2011—2014 роках (млрд дол.)

Джерело: побудовано автором за даними ДСС України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

товано з Німеччини (24,3%), Польщі (13,4%), Італії (6,5%), Угорщини (6,4%), Франції (5,8%) та Великобританії (5,7%) [10].

Євросоюз є єдиним міжнародним торговельним партнером України, де у минулому році зафіксовані позитивні тенденції зростання експорту. Поряд з цим, в усіх інших сегментах, як за торговельними потоками, так і за географічним виміром, спостерігаються від'ємні показники.

У той же час, некоректно говорити, що позитивні зміни у торгівлі з ЄС відбулися виключно через скасування мит. Можна стверджувати, що девальвація гривні (що суттєво підвищує конкурентоздатність української продукції), ефект російських торгових обмежень та відновлення європейської бізнес-активності в країнах також позитивно вплинули на зміни у торгівлі з ЄС. Динаміка зростання експорту з України до ЄС не є однорідною. Так, найбільш відчутно в 2014 р. скоротився експорт з України до Ірландії, Хорватії, Португалії, Естонії та Словаччини. Деякі європейські країни зменшили закупівлю українських товарів. Однак якщо порівнювати із зростанням торгівлі з іншими державами, то це падіння здаватиметься незначним. Найбільше зріс експорт до Латвії, Бельгії, Великої Британії, Литви та Нідерландів. Причому латвійський імпорт з України показав неймовірну динаміку — зріс більше ніж удвічі.

Загалом зазначимо, що з боку держав-членів ЄС основними торговельними партнерами України у 2013, 2014 та на початку 2015 р. у торгівлі товарами стали: ФРН (18,3%), Польща (15,0%), Італія (10,4%), Угорщина (7,8%), Нідерланди (4,9%), Франція (4,7%), Іспанія (4,7%) [10].

Основна частка українського експорту товарів припадала на Польщу (15,6%), Італію (14,5%), ФРН (9,4%), Угорщину (8,9%), Іспанію (6,9%) та Нідерланди (6,5%). Поряд з цим, найбільша кількість товарів ЄС ввезена (імпорт) на територію держави з Німеччини (25,2%),

Таблиця 2. Зовнішня торгівля товарами та послугами України з ЄС у 2013—2014 рр. (млн дол. США)

	2014 рік	2013 рік	2014/2013	
			млн дол. США	%
ЗТ всього по Україні	123 897,3	158 178,9	-34 281,6	78,3
ЗТ з ЄС	44 297,4	51 128,6	-6 831,2	86,6
Питома вага у загальному обсязі	35,8%	32,3%		
Експорт всього з України	63 890,5	74 832,3	-10 941,8	85,4
Експорт до ЄС	20 302,1	20 159,0	143,1	100,7
Питома вага у загальному обсязі	31,8%	26,9%		
Імпорт всього до України	60 006,8	83 346,6	-23 339,8	72,0
Імпорт з ЄС	23 995,3	30 969,6	-6 974,3	77,5
Питома вага у загальному обсязі	40,0%	37,2%		
Сальдо всього по Україні	+3 883,7	-8 514,3	12 398,0	
Сальдо з ЄС	-3 693,2	-10 810,6	7 117,4	

Джерело: побудовано автором за даними представництва України при Європейському союзі [11].

Польщі (14,6%), Італії (7,2%), Угорщини (7,0%) та Франції (6,0%). Основні товарні групи українського експорту до ЄС у 2014 р. представлено в таблиці 3.

Питома вага зазначених товарів у загальному обсязі експорту України до держав-членів ЄС за звітний період склала 64,0% або 10878,0 млн дол. США. Так, найбільшої вигоди від односторонніх преференцій ЄС отримало українське сільське господарство, а також промисловість із переробки сільгосппродукції. Зокрема, експорт продукції тваринництва зріс більше ніж на 150%, овочів та продукції рослинництва — більше ніж на 100%.

Окрім того, приблизно на 25% збільшився експорт металу та сталі — ключової продукції для підприємств промислових регіонів України. Експорт машинобудівної продукції також підвищився. Водночас експорт руди та неорганічної хімічної продукції суттєво впав. Слід окремо наголосити на тому, що найбільшого зиску від відкриття європейських ринків отримали підприємства лівобережної України.

Водночас режим автономних торговельних преференцій, запроваджений ЄС не мав суттєвого впливу на номенклатуру українського експорту до Євросоюзу. Структура імпорту європейських товарів до України представлена у табл. 4. Питома вага товарів у загальному обсязі імпорту з держав-членів ЄС за звітний період склала 60,4% або 12707,7 млн дол. США.

Таблиця 3. Основні товарні групи українського експорту до ЄС у 2014 р.

Назва	Обсяги експорту (млн дол. США)			2014 / 2011, %	Частка у торгівлі з ЄС, %	
	2011 рік	2013 рік	2014 рік		2013 рік	2014 рік
Чорні метали	3002,1	4061,0	3891,4	95,8	24,5	22,9
Зернові культури	15482,1	1719,3	1805,4	105,0	10,4	10,6
Електричні машини і устаткування	904,5	1492,2	1649,7	110,6	9,0	9,7
Руди, шлаки та зола	1694,1	1714,9	1582,1	92,3	10,3	9,3
Енергетичні матеріали	1024,5	1047,3	1030,4	98,4	6,3	6,1
Насіння і плоди олійних рослин	1087,8	1247,6	919,0	73,7	7,5	5,4

Джерело: побудовано автором за даними представництва України при Європейському союзі [11].

Таблиця 4. Основні товарні групи українського імпорту з країн ЄС

Назва	Обсяги експорту (млн дол. США)		2014 / 2011, %	Частка у торгівлі з ЄС, %	
	2013 рік	2014 рік		2013 рік	2014 рік
Енергетичні матеріали; нафта та продукти її перегонки	3 012,5	3 790,1	125,8	11,3	18,0
Котли, машини, апарати і механічні пристрої	3 350,7	2 277,4	68,0	12,5	10,8
Фармацевтична продукція	2315,5	1 826,2	78,9	8,7	8,7
Полімерні матеріали, пластмаси	1 777,2	1 468,1	82,6	6,6	7,0
Електричні машини і устаткування	1 766,4	1 403,2	79,4	6,6	6,7
Наземні транспортні засоби, крім залізничних	2 754,2	1 198,8	43,5	10,3	5,7
Папір та картон	1 138,3	743,9	65,4	4,3	3,5

Джерело: побудовано автором за даними представництва України при Європейському союзі [11].

Обсяг торгівлі послугами між Україною та ЄС у 2014 році склався в обсязі 6834,7 млн дол. США або 40,3% від загального обсягу торгівлі послугами України.

Експорт послуг до країн ЄС за згаданий період становить 3889,0 млн дол. США або 34,5% від загального обсягу постачання українських послуг. В свою чергу, обсяг імпорту послуг з країн ЄС за згаданий період сформувався у розмірі 2945,8 млн дол. США або 51,9% від загального імпорту послуг в Україну.

Отже, результати експорту України за досліджуваний період (2011—2014 рр.) наступні:

— у 2011 р. експорт України до Росії склав 2,6 млрд дол. США в порівнянні з 2,3 млрд дол. в ЄС;

— у 2014 р. експорт України в Росію знизився до 2,0 млрд дол. США в порівнянні зі збільшенням на 2,9 млрд дол. США в ЄС;

— збільшення вітчизняного експорту на ринок ЄС (587 млн дол. США) майже компенсувало падіння на російському ринку (592 млн дол. США) [3].

Варто зазначити, що неоднорідна динаміка експорту пов'язана з тим, що не всі вітчизняні товаровиробники виявилися достатньо скоординованими для нових викликів і можливостей. Адже стабільний позитивний ефект від обнуління європейських мит матиме місце згодом, оскільки український бізнес ще має знайти нових партнерів у ЄС та підписати нові угоди.

ЄС погодився продовжити односторонні преференції для України до 31 грудня 2015 року. Відповідно, УА в частині ЗВТ не буде застосовуватися до того часу. Це рішення стало результатом тристоронньої наради на рівні міністрів ЄС, України та Росії, що були націлені на вирішенні торгових запитів Росії відносно нібито негативного впливу поглибленої ЗВТ України з ЄС на російську економіку.

ВИСНОВКИ

Отже, виходячи із нових домовленостей, можна визначити наступні ключові моменти,

що стосуються майбутньої поглибленої ЗВТ України з ЄС:

— синхронна ратифікація УА підтверджує неможливість змін тексту угоди та є передумовою для будь-яких тимчасових поступок;

— завдяки подовженню дії автономних торговельних преференцій, ринок ЄС залишається відкритим для України до 31 грудня 2015 р., забезпечуючи українським експортерам вільний доступ на ринки для більшості продукції;

— український бізнес отримав додатковий час для підвищення конкурентоспроможності, проте девальвація гривні вже зумовила захист внутрішнього ринку порівняно із затримкою поступової ліквідації імпорتنих мит (середній рівень яких становить майже 4%);

— Росія зобов'язалася приєднатися до ЗВТ в рамках Союзу незалежних держав, що на певний час може знизити ризик відміни безмитного режиму для українського експорту до Росії, хоча нетарифні бар'єри завжди були основними торговими перешкодами в експорті до Росії [7];

— основними ризиками виступають відстрочки реформ, адже головною особливістю УА є гармонізація українського законодавства із законодавством ЄС;

— продовження тристоронніх переговорів дають додатковий термін Росії, щодо вимагання подальших поступок і затримки в реалізації УА, що може впливати політичну ситуацію в Україні;

— військові дії на Сході України підживляють надії на розвиток та зростання міжнародної співпраці України, а отже покращення її досить важкого внутрішнього становища.

Асиметричне введення торговельних заходів з боку Європи щодо відкриття ринків ЄС для українських товарів, варто розглядати як суттєвий поштовх економіці України, що має заощадити вітчизняним виробникам і експортерам до 500 млн євро на рік. Результати торгівлі з ЄС за 2014 р. підтверджують відчутний позитивний

ефект від скасування мит в односторонньому порядку. Хоча в економічному плані затримка Україною, власне, реалізації Угоди про асоціацію з ЄС може мати сповільнений позитивний ефект для підірваної вітчизняної економіки. В той же час, політичні наслідки важче інтерпретувати, адже бракує повної інформації про результати переговорів.

Література:

1. Закон України. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>
2. Вільна торгівля з ЄС. Почати не можна відкласти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2014/09/23/7026239/>
3. Верховна Рада підтвердила курс України на євроінтеграцію [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/news/262215.html?print>
4. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління. — К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2013. — 127 с.
5. Мартусенко І.В., Погріщук Б.В. Регіональна економіка: підручник / І.В. Мартусенко, Б.В. Погріщук. — Тернопіль: Крок, 2015. — 650 с.
6. Мартусенко І.В. Збереження суверенного статусу України в умовах сучасних глобалізаційних процесів / І.В. Мартусенко [Електронний ресурс] // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2015. — № 8. — Режим доступу: <http://global-national.in.ua/issue-8-2015.pdf>
7. Регіональне співробітництво між Україною та ЄС // Офіційний веб-сайт МЗСУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/European-infgration/eu-regional-cooperation>
8. Сібекіна А.Ю. Результати одностороннього відкриття європейського ринку для України та перспективи повноцінного функціонування поглибленої ЗВТ з ЄС / А.Ю. Сібекіна // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — Випуск 122. — Ч. II. — 2014. — С. 156—163.
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з

атомної енергії / Відносини Україна — ЄС. — Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/ukraine-eu-trade>

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine " On ratification of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1678-18> (Accessed 20 Dec 2015).
 2. Yevropejs'ka pravda (2014), "Free trade with the EU. Start can not be postponed", available at: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2014/09/23/7026239/> (Accessed 20 Dec 2015).
 3. Inna, Z. (2014), "Parliament confirmed Ukraine's course towards European integration", available at: <http://eu.prostir.ua/news/262215.html?print.-13.03.2014> (Accessed 20 Dec 2015).
 4. Instytut ekonomichnykh doslidzhen' ta politychnykh konsul'tatsij (2013), Ekonomichna skladova Uhody pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS: naslidky dlia biznesu, naseleння ta derzhavnoho upravlinnia [The economic component of the Association Agreement between Ukraine and the EU: implications for business, people and state administration], Instytut ekonomichnykh doslidzhen' ta politychnykh konsul'tatsij, Kyiv, Ukraine.
 5. Martusenکو, I.V. and Pohrischuk, B.V. (2015), Rehional'na ekonomika [Regional economy], Krok, Ternopil, Ukraine.
 6. Martusenکو, I.V. (2015), "Saving the sovereign status of Ukraine in modern globalization processes", Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky, vol. 8, available at: <http://global-national.in.ua/issue-8-2015.pdf> (Accessed 20 Dec 2015).
 7. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine (2015), "Regional cooperation between Ukraine and the EU", available at: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/European-infgration/eu-regional-cooperation> (Accessed 20 Dec 2015).
 8. Sibekina, A.Yu. (2014), "Results of unilateral opening of the European market for Ukraine and prospects for the full operation of deep FTA with EU", Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn, vol. 122, pp. 156—163.
 9. State Statistics Service of Ukraine (2015), Statistical information, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 20 Dec 2015).
 10. Mission of Ukraine to the European Union (2015), "Ukraine-EU trade in 2014", available at: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/trade-and-economic/ukraine-eu-trade> (Accessed 20 Dec 2015).
- Стаття надійшла до редакції 24.12.2015 р.*

УДК 005.642.5:331.522.4

Я. Ю. Шурубур,
 магістрант, Київський політехнічний інститут

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Y. Shurubura,
 master student, Kyiv Polytechnic Institute

PRESSURE ON MANAGEMENT LABOR POTENTIAL OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Аналіз сучасного стану вітчизняної промисловості виявив кадрову проблему як одну з найгостріших, що обмежують її подальший розвиток. У зв'язку з чим, автором статті обґрунтовується необхідність формування на підприємстві ефективної системи управління людськими ресурсами з метою стратегічного забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств. Розкрито внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на ефективність системи управління трудовим потенціалом. Досліджено фактори, які впливають на трудовий потенціал, розкрито взаємозв'язок між ними, а також зроблено спробу їх класифікації. Враховуючи специфіку функціонування ринку праці, а також потенціал підприємства в цілому, автор класифікує фактори за ступенем їх впливу на ріст продуктивності праці, виділяючи наступні їх групи: технічні, технологічні, організаційні, економічні й соціальні. Вплив кожної групи факторів на показники ефективності є неоднаковим та залежать від об'єкта.

Analysis of the current state of the domestic industry personnel discovered the problem — as one of the main problems that limit its further development. In this connection, the author of the article the necessity of forming the company effective system of human resources to ensure the competitiveness of strategic industry. Disclosed internal and external factors that influence the effectiveness of the system of labor potential. The factors that affect the working capacity, the interrelation between them, and attempt their classification. Given the specificity of the functioning of the labor market, and the potential of the whole enterprise, the author classifies factors according to their impact on the growth of productivity, allocating them to the following groups: technical, technological, organizational, economic and social. The impact of each factor on performance varies and depends on the object.

Ключові слова: потенціал, стратегія, трудовий потенціал, система управління, конкурентоспроможність.

Key words: potential, strategy, labor potential, governance, competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Перехід України до якісно нового етапу розвитку економіки — економіки зростання — обумовив і нові вимоги до господарської діяльності підприємств. Їх практична реалізація пов'язана з необхідністю створення методологічних і організаційних передумов до формування системи ефективного управління розвитком трудового потенціалу підприємств, здійснення яких забезпечить конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Тобто в теперішній час одним із гострих і значущих для майбутнього економіки України та стабільного розвитку її завдань є підвищення ефективності

управління трудовим потенціалом. Звідси випливає, що динамічний розвиток економіки України неможливий без забезпечення ефективності процесу формування, розвитку та використання трудового потенціалу — головного чинника виробництва. В усіх розвинутих країнах світу це пріоритетне завдання забезпечується його рішенням — формуванням якісної системи управління трудовим потенціалом, який характеризується високим рівнем загальної та професійної освіти, його відповідності потребам економіки, високою культурою праці, схильністю до інновацій, мобільності і здібності адаптуватися до нових умов трудової діяльності.

Таблиця 1. Хронологія виникнення понять стосовно ролі людини як суб'єкта економічної діяльності

Поняття				
Робоча сила	Трудові ресурси	Трудовий потенціал	Людський фактор	Людський капітал
Започатковано				
XIX століття	20-ті роки XX століття	70-ті роки XX століття	80-ті роки XX століття	90-ті роки XX століття
Визначення ролі людини				
Людина — носій здатності до праці	Людина — об'єкт забезпечення народного господарства необхідною кількістю та якістю робочої сили	Людина — суб'єкт суспільного виробництва з потребами та інтересами у сфері праці	Людина — провідний фактор суспільного виробництва, засіб піднесення його ефективності	Людина — об'єкт найефективніших інвестицій у її знання, професійність, здоров'я з наступною їх реалізацією у суспільстві

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Протягом останнього десятиріччя проблеми трудового потенціалу знаходяться у полі зору багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. Серед зарубіжних авторів наукових публікацій виділяються дослідження Майкла Амстронга, В.Д. Патрушева, Б.М. Генкіна, М. Слезінгера, Ю.Г. Одегова, С.В. Шекшни, І. Шумпетера. Значний внесок у вдосконалення методів управління трудовим потенціалом промислових підприємств регіонів і країни в цілому внесли вітчизняні вчені: Г.Т. Завіновської, С.І. Бандур, М.Г. Білопольський, Д.П. Богиня, В.П. Бородатий, О.С. Власюк, Г.В. Островської, А. Садовенко, Л. Масловської, В. Середи, Т. Тимочко, М.І. Долішний, В.В. Онікиєнко, Ю.Д. Петров, С.І. Пирожков, А.М. Ткаченко, Т.Н. Погодіної, А.М. Ягодзинський.

Становлення ринкових відносин в Україні з об'єктивною необхідністю вимагає подальшого розвитку теоретичних і прикладних положень з підвищення ефективності функціонування промислових підприємств за допомогою удосконалення системи управління їх потенціалом.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є дослідження впливу факторів на управління трудовим потенціалом промислового підприємства та їх види.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Термін "потенціал" означає приховані можливості. Широке його трактування полягає в тому, що потенціал розглядається як джерело можливостей, котрі можуть бути приведені в дію, та використання для вирішення різноманітних питань. Тобто можливості особи, підприємства, суспільства, які ще не виявилися, або виявилися не повністю. Потенціал являє собою узагальнену характеристику ресурсів, прив'язану до простору і часу. В науковій літературі зустрічаємо різні уявлення про потен-

ціал. Так, потенціал — це є комплекс необхідних для функціонування системи ресурсів. Або потенціал є системою матеріальних і трудових чинників, необхідних для виробництва.

Будь-яке виробництво матеріальних благ або послуг потребує ресурсів як матеріальних, так і людських. До матеріальних належать сировина, енергоносії, споруди, устаткування тощо. До людських ресурсів належать працівники з певними професійними навичками і знаннями. Вони є джерелами ресурсів праці або трудового потенціалу. У такому розумінні людські ресурси є чинником економічного розвитку, як і матеріальні ресурси.

Кількісно трудовий потенціал визначається чисельністю працездатного населення, законодавчо встановленою тривалістю робочого часу за суспільно нормальної інтенсивності праці та збігається з величиною трудових ресурсів. Знов-таки поняття "трудові ресурси" і "робоча сила" в даний період не є тотожними. Далі розкривається якісна характеристика. "Якісно трудовий потенціал характеризується такими рисами, як фізичний стан і здоров'я людини і нації, соціально-демографічний склад населення, його інтелектуально-культурний рівень (ІКР), особистісні властивості людини. Вирішальним і по суті необмеженим чинником трудового потенціалу є ІКР населення — освіченість і рівень розвитку інтелекту, професіоналізм, моральність і духовність загалом, культура в широкому сенсі, ментальність, кругозір та ін. Серед компонентів ІКР першорядне значення у визначенні трудового потенціалу мають освіченість і кваліфікація" [1, с. 195].

Отже, з наведених визначень можна зробити висновок, що трудовий потенціал суспільства є інтегрованими кількісними та якісними характеристиками робочої сили, яка забезпечує певні можливості у створенні матеріальних і духовних благ суспільства. Або: трудовий потенціал є наявною і можливою в майбутньому кількістю та якістю праці, якою володіє суспільство, колектив організації, індивід за даного рівня розвитку науки і техніки і котра ви-

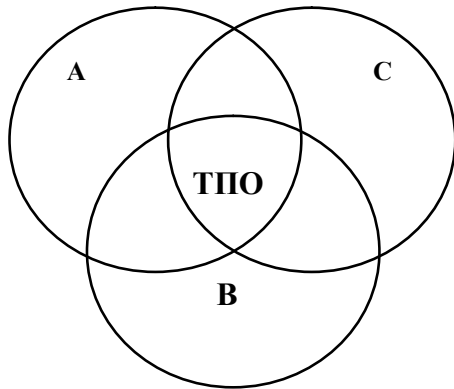

Рис. 1. Взаємодія трудового потенціалу організації (ТПО) із системами господарювання

Джерело: [4, с. 126].

значається чисельністю працездатного населення, його професійно-освітнім рівнем.

Унаслідок еволюції уявлення про людину як суб'єкта економічної діяльності змінювались і поняття, які визначали її місце та роль у цій діяльності. У хронологічному контексті це має такий вигляд (табл. 1).

Професор Б.М. Генкін дає показники, які можна віднести як до окремої людини, так і до окремого колективу і цілого суспільства. Вони характеризують компоненти або елементи трудового потенціалу, а саме:

- психофізіологічні можливості участі у суспільно корисній діяльності;
- можливості нормальних соціальних контактів;
- можливості генерації нових ідей, методів, образів, уявлень;
- раціональність поведінки;
- наявність знань і навичок, необхідних для виконання певних обов'язків та видів робіт;
- пропозиція на ринку праці.

Наведеним аспектам відповідають такі компоненти трудового потенціалу:

- здоров'я;
- моральність і вміння працювати в колективі;
- творчий потенціал;
- активність та організованість;
- освіта та професіоналізм;
- ресурси робочого часу [2, с. 52].

Основою трудового потенціалу суспільства є потенціал окремої людини. Людський потенціал — міра втілених у людині здібностей, таланту, рівня освіти, кваліфікації та їх здатність приносити дохід. Світовий банк включає в це поняття також стан здоров'я та якість харчування; ООН — освіту, професійний досвід, фізичний стан, здатність до виживання, інші характеристики, що забезпечують і самозабез-

печеність людей. З розвитком людського прогресу робоча сила перестає бути лише фактором виробництва. Вкладення в робочу силу — освіту, охорону здоров'я, культуру, кваліфікацію — формують нову якість, що є новою формою людського багатства [3].

Виокремлюючи соціально особистісні складові трудового потенціалу, наголошуємо на потенційних, тобто "перспективних", або "невикористовуваних" соціальних можливостях працівника. Оцінка трудового потенціалу має передбачати визначення кількості та міри використання цього потенціалу у цілях організації. Трудовий потенціал організації складає певна сукупність працівників, які в ній працюють. Трудовий потенціал особистості не є постійним. Він змінюється з нагромадженням знань, навичок і досвіду індивіда. Тому трудовий потенціал індивіда можна оцінити тим, яку додану вартість він створює. Формування й використання потенціалу організації, будучи частиною відтворення робочої сили (А), здійснюється в галузевій (В) та територіальній (С) системах економіки (рис. 1).

Підсистема відтворення ресурсів праці (А) представляє освічене й підготовлене населення в галузевій (В) й територіальній (С). Підсистема створює умови для виробництва, розподілу й використання ресурсів праці та здійснює як прямий, так і опосередкований вплив на використання робочої сили. Галузева система через територіальну розпорошеність впливає на використання робочої сили через регіон. Тож, взаємодіючи між собою і частково перетинаючися, ці системи впливають на ефективність використання трудового потенціалу.

Ураховуючи викладене, можна констатувати, що трудовий потенціал організації являє складну, динамічну, відриту систему, яка, у свою чергу, є складовою трудового потенціалу суспільства. Але трудовий потенціал організації не є простою сумою трудових потенціалів працівників, тому, що об'єднання працівників у колектив з певною організацією, взаємодією і взаємодоповненням його членів дає ефект колективної праці, або синергичний ефект. Система завжди більша за суму її складових [5, с. 42]. Якщо сукупність фізичних та духовних якостей людини є основою трудового потенціалу особи, то колективна продуктивна сила, що виникає у спільній діяльності окремих осіб, є основою трудового потенціалу колективу та організації. Трудовий потенціал організації, як і трудовий потенціал особи, не є постійним. Він змінюється з розвитком освітнього і професійного рівня персона-

лу та його кількісного складу (плинність кадрів, їх скорочення або збільшення). Оцінювання трудового потенціалу підприємства має будуватися на основі економічних оцінок здатності людей створювати певний дохід. Що вища індивідуальна продуктивність роботи працівника і триваліший період його діяльності, то більший він приносить дохід і є більшою цінністю для підприємства. Реально мова має вестися про здатність працівника приносити більшу чи меншу додану вартість в умовах конкретної компанії. Ядро трудового потенціалу складають сукупні здібності працівників, необхідні для того, щоб обирати, виконувати та координувати дії щодо забезпечення конкурентних переваг підприємства на певних ринках.

З огляду на характер участі певних категорій персоналу в господарській діяльності оцінку трудового потенціалу компанії слід розподілити принаймні на дві основні складові — оцінку трудового потенціалу технологічного персоналу та оцінку потенціалу управління (менеджерів). Саме ці дві групи працівників відтворюють реальні господарські зв'язки, що виникають у процесі функціонування соціально-економічних систем. Так само трудовий потенціал суспільства не є простою сукупністю трудових потенціалів різних організацій, хоча кожна з них і є певною часткою трудового потенціалу суспільства. Вступаючи в комерційні та інші відносини між собою, вони утворюють міжгалузеві та міжрегіональні кооперації із взаємодією та взаємодоповненням. Кількісно трудовий потенціал суспільства віддзеркалює можливості суспільства забезпечити роботою працездатне населення. Якісно — це можливість повного використання отриманих за рахунок інвестицій у людський капітал знань, умінь та професійних навичок відповідно до фаху працівників для підвищення ефективності економічної діяльності особи, організації, суспільства. Величину трудового потенціалу можна знайти за формулою:

$$\Phi_{\text{зар}} = \sum \Phi_{\text{п.і}} \times \sum \Phi_{\text{з.р.ч.і}} \quad (1),$$

де $\Phi_{\text{зар}}$ — потенційний (можливий) фонд робочого часу за певний період, людино-днів;

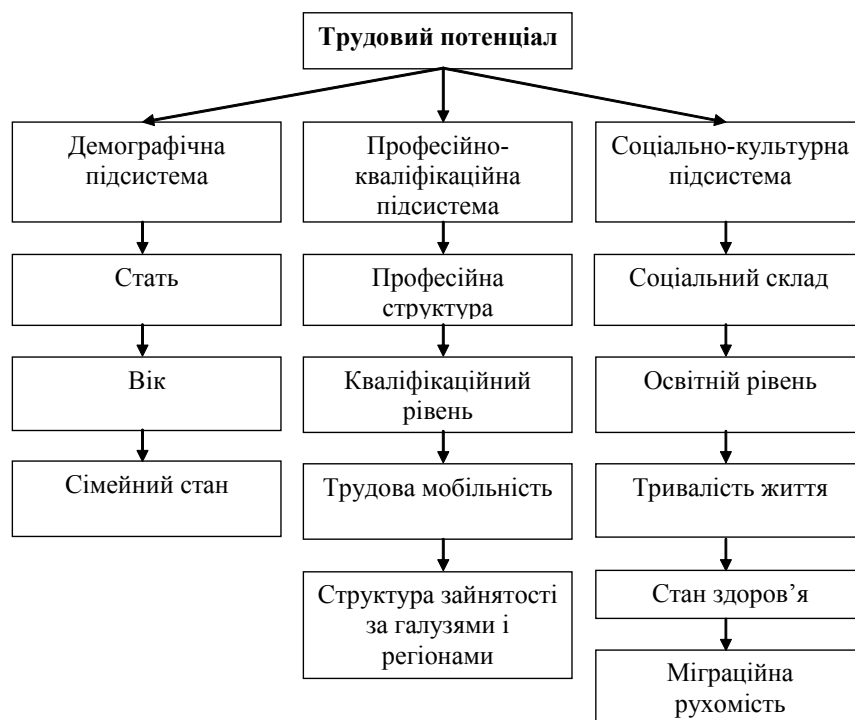

Рис. 2. Фактори, які впливають на трудовий потенціал

Джерело: [5, с. 39].

$\Phi_{\text{п.і}}$ — чисельність працездатної частини населення і-ої групи, осіб;

$\Phi_{\text{з.р.ч.і}}$ — фонд робочого часу, який встановлено на підставі законодавства для кожної і-ої групи населення, людино-днів.

Підвищення трудового потенціалу окремих працівників є безперечно основним чинником підвищення трудового потенціалу суспільства. З викладеного можна зробити висновок, що трудовий потенціал визначає максимально можливу потенційну здатність до праці індивіда, колективу (організації) та суспільства у цілому. Основними факторами, що зумовлюють зміни трудового потенціалу, є природний приріст населення, зміцнення фізичного стану і здоров'я, підвищення ІКР населення (рис. 2).

Освіта є найкращим розміщенням капіталу для особи, сім'ї, підприємства і суспільства та одним із головних чинників якості трудового потенціалу. Установлено, що ріст рівня освіти на один клас середньої школи забезпечує в середньому зростання раціоналізаторських пропозицій на 6 % і скорочує терміни освоєння робітниками нових операцій [6, с. 73].

Професіоналізм — найважливіша складова трудового потенціалу. Розвинуті країни вкладають значні кошти у професійну освіту і підвищення кваліфікації кадрів. Ці витрати постійно зростають. В Україні підприємства значно скоротили вкладання коштів у професійну освіту.

Здоров'я є складовою трудового потенціалу, від якої залежить можливість його використання відповідно до галузевої структури економіки. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає даний компонент як стан повного фізичного й соціального благополуччя. Благополуччя — це динамічний стан розуму, який характеризується певною психічною гармонією між здібностями та очікуваннями працівника і тими вимогами та можливостями, що їх представляє навколишнє середовище. Організованість — раціональне використання часу взагалі і робочого часу з мінімізацією його втрат зокрема. Складовими організованості людини є дисциплінованість, обов'язковість, уміння нормувати свій час, акуратність, відповідальність за свої рішення. Організованість як окремої людини, так і суспільства в цілому залежить від сімейного і шкільного виховання, спадкоємності історичних традицій. Творчий потенціал характеризує здібність людини та її активність щодо вираження нових ідей та їх реалізації, створення образів, творів мистецтва, наукових винаходів та розробок. Творчий потенціал суспільства характеризують ступінь розвитку науки, мистецтва, винаходи та наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, кількість лауреатів Нобелівської та національних премій.

Моральність — це перелік таких характеристик, як чесність за будь-яких умов, повага до людей похилого віку та інвалідів, ставлення до дітей, повага до історії своєї країни, сумлінність, відповідальність за свої вчинки, працелюбність, законслухняність. Будь-який колектив діятиме згуртовано і продуктивно, маючи високу моральність. Без перебільшення можна констатувати, що від рівня моральності суспільства залежить його економічний, соціальний розвиток та історична перспектива. Стан і розвиток кожного з перелічених компонентів трудового потенціалу залежить від вчасного та повноцінного фінансування та уваги до нього з боку відповідних служб системи управління трудовим потенціалом [7, с. 169].

Найбільш широко вживаними методами, використовуваними при формуванні трудового потенціалу як у вітчизняних промислових підприємствах, є:

1. Система адаптації для знову прийнятих співробітників (75% підприємств застосовують даний метод).

2. Залучення персоналу за допомогою рекрутингового відділу HR-служби самої компанії (65%).

3. Залучення персоналу з допомогою кадрових агентств (61%).

4. Співпраця з вузами (52%).

Це свідчить про те, що промислові підприємства в більшості випадків намагаються знайти вже готових фахівців. Лише в 9% випадків організації навчають знову найнятих працівників, що вимагає додаткових тимчасових і матеріальних витрат. Цей метод обґрунтований, коли використовується особлива обладнання, потрібні спеціальні знання та навички, які співробітники не могли отримати, працюючи в інших компаніях [8].

Однак система адаптації присутня у більшості підприємств. Як правило, вона представлена вступними тренінгами, які знайомлять нових працівників з історією компанії, особливостями корпоративної культури, організаційною структурою, місією, цінностями організації. Такі тренінги можуть проводитися як за допомогою дистанційних методів навчання (інтернету), так і в стандартній формі групових занять. За підсумками тренінгів співробітники отримують, крім загального уявлення про компанію, символічні сертифікати. Крім того, якщо тренінг проводиться методом групових занять, групи, як правило, формуються з представників різних структурних підрозділів, що також сприяє адаптації та налагодженню крос-функціональної взаємодії.

Крім того, служби управління персоналом корпорацій застосовують нестандартні методи формування трудового потенціалу, пов'язані з особливостями організації і потребами в унікальних фахівців такі, як:

- проведення тематичних круглих столів;
- використання послуг фрілансерів;
- створення віртуальних проектних груп;
- залучення співробітників, що вийшли на пенсію, в якості експертів.

Набір методів формування трудового потенціалу постійно розширюється: так, останнім часом для пошуку потрібних спеціалістів широко використовуються соціальні інтернет-мережі, а також комп'ютерні online-ігри.

Розглянуті методи, що застосовуються для формування трудового потенціалу, мають свої переваги і недоліки. Служба управління персоналом підприємства повинна підходити комплексно до їх розробки і застосування у відповідності з організаційними особливостями, традиціями і стратегічними цілями діяльності. Набір подібних методів утворює механізм формування трудового потенціалу, унікальний для кожної компанії.

Аналіз практичного досвіду формування трудового потенціалу вітчизняними підприємствами дозволяє виділити такі важливі аспек-

ти, на які повинні звертати увагу керівники кадрових служб корпорації при прийнятті рішення про використання того чи іншого методу:

- пріоритет стратегічних цілей корпорації;
- специфіка діяльності корпорації при формулюванні вимог до кваліфікації, особистих якостей кандидатів;
- відповідність методу корпоративній культурі, філософії організації;
- особливості територіального ринку праці [8].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сьогодні ефективність економіки визначається насамперед якістю наявного трудового потенціалу та способом його включення в суспільне виробництво. Управління трудовим потенціалом, що становить собою систему взаємовідносин організаційно-економічних, соціальних заходів щодо реалізації прав людини, шляхом створення умов для функціонування, розвитку і ефективного використання потенціалу робочої сили як на макро-, так і макрорівнях, знаходиться на перетині інтересів суспільства, вимог профспілок, рішень на рівні держави, бажань особистостей.

Система управління трудовим потенціалом залежить від багатьох факторів як зовнішнього, що не піддаються контролю з боку окремої організації: політичні, соціальні, економічні аспекти розвитку суспільства, урядові рішення та інституційні механізми, так і внутрішнього характеру. Останні, в свою чергу, поділяються на стійкі та змінні. Перші містять у собі вимоги щодо якості послуги, що формуються споживчим ринком, технологію та устаткування, сировину.

Отже, на сучасному етапі соціально-економічного розвитку систему управління трудовим потенціалом необхідно розглядати в поєднанні економічної, соціальної, організаційної ефективності системи управління. А враховуючи різні аспекти управління трудовим потенціалом, характеристика загальної моделі ефективності цього роду діяльності повинна містити такі три параметри: реалізацію завдань (економічна ефективність): виробничу діяльність та внесок у загальний успіх організації; сприйняття праці (соціальна ефективність): задоволення працею, низьку плинність кадрів та втрати робочого часу; партиципацію або участь (соціальна ефективність): групову ідентифікацію, готовність до вирішення спільних завдань та до співробітництва.

Література:

1. Завіновська Г.Т. Економіка праці: навч. посіб. / Г.Т. Завіновська. — К.: КНЕУ, 2003. — 300 с.
2. Генкин Б.М. Экономика и социология труда. — М.: НОРМА-ИНФРА, 1998. — 373 с.
3. Методология управления персоналом организации [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://cde.osu.ru/demoversion/course102/1_4.html
4. Одегов Ю.Г. Управление персоналом: учебник для вузов / Ю.Г. Одегов, П.В. Журавлев. — М.: Финстатинформ, 1997. — 878 с.
5. Осовська Г.В. Управління трудовими ресурсами: навч. посіб. / Г.В. Осовська, О.В. Крушельницька. — К.: Кондор, 2003. — 224 с.
6. Скурин Г.М. Производительность труда: стимулы, ответственность / Г.М. Скурин, Н.А. Волкова. — М.: Прогресс, 1984.
7. Сталий розвиток суспільства: навч. посіб. / [А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко]. — 2 вид. — К., 2011. — 392 с.
8. Погодина Т.Н. Практика формирования и развития трудового потенциала // Кадровик. Кадровый менеджмент. — 2009. — № 8. — С. 7—10.

References:

1. Zavinovs'ka, H.T. (2003), *Ekonomika pratsi* [Labor Economics], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 2. Genkin B.M. (1998), *Jekonomika i sociologija truda* [Economics and sociology of labour], NORMA-INFRA, Moskva, Russia.
 3. The official site of Orenburg state University (2010), "The methodology for personnel management", available at: http://cde.osu.ru/demoversion/course102/1_4.html (Accessed 4 January 2010).
 4. Odegov, Ju. G. and Zhuravlev, P.V. (1997), *Upravlenie personalom* [Personnel management], Finstatinform, Moskva, Russia.
 5. Osovs'ka, H.V. and Krushel'nyts'ka, O.V. (2003), *Upravlinnia trudovymy resursamy* [Workforce management], Kondor, Kyiv, Ukraine.
 6. Skurin, G.M. and Volkova, N.A. (1984), *Proizvoditel'nost' truda: stimuly, otvetstvennost'* [Productivity: incentives, responsibility], Progress, Moskva, Russia.
 7. Sadovenko, A. Maslovs'ka, L. Sereda, V. and Tymochk, T. (2011), *Stalij rozvytok suspil'stva* [Sustainable development of society], 2nd ed, Kyiv, Ukraine.
 8. Pogodina, T.N. (2009), "Practice of formation and development of labor potential", *Kadrovik. Kadrovij menedzhment*, vol. 8, pp. 7—10.
- Стаття надійшла до редакції 16.12.2015 р.*